

**İZMİR - SELÇUK AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN ARKEOLOJİK
ÖZELLİKLERİ İLE PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İRDELENMESİ**

Gülşah KAÇMAZ

**Bartın Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**BARTIN
Temmuz 2010**

KABUL:

Gülşah KAÇMAZ tarafından hazırlanan “İZMİR-SELÇUK AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN ARKEOLOJİK ÖZELLİKLERİ İLE PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İRDELENMESİ” başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından değerlendirilerek, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 01.07.2010

Başkan: Prof. Dr. Sümer GÜLEZ (BÜ)

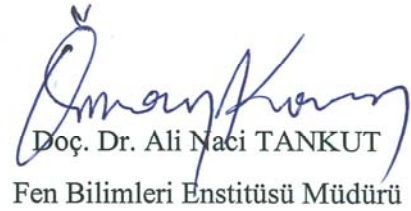
Üye: Yrd. Doç. Dr. Pelin GÖKGÜR (MSGSÜ)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Latif Gürkan KAYA (BÜ)
(Tez Danışmanı)

ONAY:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. (...../...../2010)

Doç. Dr. Ali Naci TANKUT
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Gülşah KAÇMAZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İZMİR - SELÇUK AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN ARKEOLOJİK ÖZELLİKLERİYLE PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İRDELENMESİ

Gülşah KAÇMAZ

Bartın Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Latif Gürkan KAYA

Temmuz 2010, 113 sayfa

Özgün kültürel özellikleri ile ayrı bir önem ve öncelik kazanan, hızla yitirdiğimiz ve yerine aynı değerde yenilerini koyamadığımız tarihi çevre, farklı mesleklere ve bunların konuya bakış açılarına göre değişik anlamlar kazanmaktadır. Tarihi çevrenin korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için tarihi değerlere sahip alanların peyzaj mimarlığı açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada; I. Efes olarak da adlandırılan Ayasuluk Kalesi'nin yer aldığı İzmir-Selçuk İlçesi ve yakın çevresi arkeolojik özellikleri ile birlikte incelenmiş ve peyzaj mimarlığı perspektifinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu bağlamda öncelikle koruma kavramı ve önemi vurgulanmış, ilerleyen bölümlerde ise tarihi çevre koruma olgusunun hem Dünya'da hem de Türkiye'de ki tarihsel gelişimi, Türkiye'de koruma sürecine ilişkin sorunlar ve arkeolojik/tarihsel çevrelerde peyzaj mimarlarının rolü tartışılmıştır. Çalışmanın bir sonraki aşamasında; Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin arkeolojik özellikleri ve kent kimliğinin tarihi süreç içindeki gelişimi ortaya konmuştur. Kent

ÖZET (devam ediyor)

bünyesinde bugüne ulaşan yapılar tanıtılarak alanın sorun ve olanakları saptanmış, peyzaj özellikleri değerlendirilerek çalışma alanı için Arkeolojik Park, Efes Antik Kenti-Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi arasında yeni bir gezi güzergahı oluşturulması vb. öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İzmir-Selçuk, Efes antik kenti, peyzaj mimarlığı, tarihi çevre koruma

Bilim Kodu: 502.11.01

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

EVALUATION OF IZMIR - SELJUK AYASULUK CASTLE AND ITS ENVIRONS WITH ARCHEOLOGICAL FEATURES IN TERMS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

Gülşah KAÇMAZ

Bartın University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Landscape Architecture

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

July 2010, 113 pages

Historic environments have utmost importance with their distinctive cultural features. As a research subject, historic environments have different meaning for different disciplines and they can be approached from various directions. Despite being impossible to replace, historic environments in Turkey are deteriorating rapidly. In order to protect areas of historical importance and preserve them for future generations it is imperative that they are also assessed in terms of landscape architecture.

In this study, Ayasuluk Castle and its environs, which are called 1st Ephesus, are located into İzmir-Seljuk district, have been investigated with their archaeological features and assessed from the perspective of landscape architecture.

In this respect, firstly the issue of preservation and its importance are explained. This is followed by discussions on historical development of the concept of preservation in the world and in Turkey, the problems related to the preservation process in Turkey, and the role of

ABSTRACT (continued)

landscape architecture in archaeological and historic environments. In the following sections, archaeological features of the Ayasuluk Castle and its environs and the development of city identity in the historical process are explained. The structures that survived up today are introduced, the opportunities and problems of the region are identified, the landscape features of the region are assessed and for the case area Archaeological Park, Ephesus Antique City-Ayasuluk Hill and the Virgin Mary's house, a new travel route creation, etc. suggestions are improved.

Key Words: Izmir-Seljuk, ancient city of Ephesus, landscape architecture, preservation of historical environments

Science Code: 502.11.01

TEŞEKKÜR

“İzmir - Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmamın hazırlanmasında bana destek olan, hazırlamamda fikir ve görüşlerini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmalarım boyunca zamanını ve bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Latif Gürkan Kaya’ya teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam süresince görüş ve bilgilerinden yararlandığım sayın hocam Prof. Dr. Sümer Gülez’e teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tez çalışmamın her aşamasında yanımda olan, desteğini ve yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşım Güneş Rüstem’e, öğretim hayatım boyunca ilgi ve sabırlarını esirgemeyen annem Sevgi Kaçmaz, babam Şerafettin Kaçmaz ve kardeşim Emrah Kaçmaz’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
BÖLÜM 1 GİRİŞ.....	1
1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.2 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	3
BÖLÜM 2 KURAMSAL TEMELLER	5
2.1 KORUMA KAVRAMI VE KAPSAMI.....	5
2.1.1 Türkiye’de Kültürel ve Tarihsel Çevreleri Koruma Kavramı ve Önemi.....	7
2.1.2 Tarihi Çevre Koruma Olgusunun Dünya’daki Tarihsel Gelişimi.....	9
2.1.3 Tarihi Çevre Koruma Olgusunun Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi.....	15
2.1.3.1 XX. yy Öncesinde Koruma Olgusu	15
2.1.3.2 XX yy’da Koruma Olgusu	16
2.1.3.3 1950-1980 Yılları Arasındaki Yasal Gelişim	17
2.1.3.4 1980-2004 Yılları Arasındaki Yasal Gelişim	19
2.1.3.5 2004 Yılında Çıkarılan Yeni Koruma Yasası ile Başlayan Yasal Gelişim süreci.....	19
2.2 TÜRKİYE’DE KORUMA SÜRECİNE İLİŞKİN SORUNLAR.....	20
2.3 SİT KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	23
2.3.1 Kentsel Sit Alanı	24

İÇİNDEKİLER (devam ediyor)

2.3.2 Arkeolojik Sit Alanı.....	24
2.3.3 Doğal Sit Alanı	25
2.3.4 Tarihi Sit Alanı	25
2.3.5 Kentsel Arkeolojik Sit Alanı.....	26
2.3.6 Karmaşık Sit Alanı.....	26
2.3.7 Kırsal Sit Alanı	26
2.3.5 Kültürel Peyzaj Alanları	27
2.4 SİT ALANLARININ SORUNLARI.....	27
2.4.1 Arkeolojik Sit Alanlarının Sorunları.....	27
2.4.1.1 Planlamadan Kaynaklanan Sorunlar	28
2.4.1.2 Topografik Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar	28
2.4.1.3 Atmosfer Koşullarından Kaynaklanan Sorunlar	29
2.4.1.4 İnsan Kökenli Sorunlar	29
2.4.1.5 Altyapı Projelerinden Kaynaklanan Sorunlar	29
2.4.1 Kentsel Sit Alanlarının Sorunları.....	30
2.4.2.1 Planlama ve Uygulama Sorunları	30
2.4.2.2 Fiziksel Sorunlar	31
2.4.2.3 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	31
BÖLÜM 3 MATERYAL VE YÖNTEM.....	33
3.1 MATERYAL	33
3.2 YÖNTEM	36
BÖLÜM 4 BULGULAR.....	37
4.1 ARAŞTIRMA ALANININ DOĞAL ÖZELLİKLERİ	37
4.1.1 Coğrafi Konum	37
4.1.2 Jeolojik ve Topografik Yapı	38
4.1.3 Jeomorfolojik Yapı	39
4.1.4 Toprak Yapısı	41
4.1.5 İklim.....	41
4.1.6 Bitki Örtüsü.....	41

İÇİNDEKİLER (devam ediyor)

4.1.7 Doğal Peyzaj Özellikleri ve Biyolojik Çeşitlilik	42
4.2 SİT ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	43
4.2.1 Doğal Sit Alanları	45
4.2.2 Arkeolojik Sit Alanları.....	46
4.2.3 Kentsel Sit Alanları.....	47
4.3 ARAŞTIRMA ALANININ KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ	47
4.3.1 Araştırma Alanının Tarihsel Gelişimi.....	48
4.3.1.1 İlk Tunç Çağında Ayasuluk	49
4.3.1.2 Demir Çağında Ayasuluk.....	49
4.3.1.3 Helenistik Dönemde Ayasuluk	49
4.3.1.4 Roma Dönemi'nde Ayasuluk.....	51
4.3.1.5 Bizans Dönemi'nde Ayasuluk	52
4.3.1.6 Selçuklular ve Aydınöulları Dönemlerinde Ayasuluk.....	53
4.3.1.7 Osmanlılar Dönemi'nde Ayasuluk	53
4.3.2 Araştırma Alanının Kültürel Kaynak Değerleri ve Arkeolojik Özellikleri ..	55
4.3.2.1 Ayasuluk Kalesi.....	55
4.3.2.2 Takip Kapısı ve Sur Duvarları	57
4.3.2.3 St. Jean Bazilikası	58
4.3.2.4 İsa Bey Camii.....	61
4.3.2.5 Artemis Tapınağı	63
4.3.2.6 Su Kemerleri	66
4.3.2.7 Efes Müzesi.....	67
4.3.3 Sosyo-Kültürel Yapı	69
4.3.3.1 Nüfus Bilgileri	69
4.3.3.2 Kültürel Yapı	70
4.3.3.3 Ulaşım Durumu.....	71
4.3.4 Ekonomik Yapı.....	71
4.3.4.1 Tarım.....	72
4.3.4.2 Ticaret ve Sanayi	72
4.3.4.3 Turizm.....	73
4.3.5 Arazi Kullanımı ve Yerleşim Dokusu	74

İÇİNDEKİLER (devam ediyor)

BÖLÜM 5 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
5.1 AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR	78
5.2 AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN PLANLAMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	79
5.2.1 Planlamaya Yönelik Çözüm Önerileri.....	79
5.2.2 Sürdürülebilir Kullanımına Yönelik Çözüm Önerileri	80
5.2.2.1 Ayasuluk Kalesi, St. Jean Bazilikası, İsa Bey Camii ve Artemis Tapınağı'nın İçerisinde Bulunduğu Arkeolojik Sit Alanının “Arkeolojik Park” Olarak Önerilmesi	81
5.2.2.2 Efes Antik Kenti – Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi'nin İlişkilendirilerek Yeni Bir Gezi güzergahı Oluşturulması	84
5.2.2.3 Kent İçindeki Bizans Su Kemerlerinin Ayasuluk Tepesi'ndeki Su Sarnıcı'yla İlişkilendirilerek Tarihi Alanlar Arasında Bağlantı Kurulması.....	85
5.2.2.4 Antik Dönem Peyzaj Tasarımlarının Günümüz Peyzaj Tasarımlarına Yansıtılması	85
KAYNAKLAR.....	87
BİBLİYOGRAFYA	93
EK AÇIKLAMALAR A. KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU.....	95
ÖZGEÇMİŞ	113

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>No</u>		<u>Sayfa</u>
3.1	Araştırma alanının Selçuk İlçesi'ndeki konumu 1/25000	34
3.2	Araştırma alanı sınırı	35
4.1	Araştırma alanının Türkiye'deki konumu	38
4.2	İzmir deprem haritası	39
4.3	Efes jeomorfolojik değişim haritası	40
4.4	Selçuk Göller Bölgesi.....	43
4.5	Sit alanları 1/25000	44
4.6	Şirince Köyü yerleşik alanı	45
4.7	I. derece arkeolojik sit alanı olan Meryem Ana Evi.....	46
4.8	Kentsel sit alanında yer alan İshak Bey Camii.....	47
4.9	Efes Kenti Merkezi değişim haritası	48
4.10	Helenistik Dönem'de II. Efes	50
4.11	Roma Dönemi Efes rekonstrüksiyonu.....	51
4.12	XVI. yy'da Ayasuluk	54
4.13	Ayasuluk Kalesi	55
4.14	Ayasuluk Kalesi planı	56
4.15	Kale Camii ve Beşik Tonoğlu Sarnıçlar	56
4.16	1782 ve 2009 Takip Kapısı görünüşleri.....	57
4.17	St. Jean Kilisesi çevre duvarları	58
4.18	Ahşap Çatılı Bazilika	59
4.19	St. Jean Bazilikası'nın planı	59
4.20	St Jean Bazilikası restitüsyon denemesi.....	60
4.21	St. Jean Bazilikası'nın bugünkü durumu.....	61
4.22	İsa Bey Camii plan ve maketi	61
4.23	Ayasuluk Tepesi'nden İsa Bey Camii'nin görünümü	62
4.24	İsa Bey Camii	63
4.25	Artemis Tapınağı.....	64
4.26	British Museum'daki Artemis Tapınağı kalıntıları.....	65

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam ediyor)

4.27 Artemis Tapınağı'ndan genel görünüm.....	65
4.28 Bizans Su Kemerleri.....	66
4.29 Sokrates Odası, Efes Müzesi.....	68
4.30 Efes Müzesi dinlenme alanı	69
4.31 Arazi kullanımları 1/25000	75
4.32 Selçuk İmar Planı	76
5.1 Arkeolojik park olarak önerilen alan.....	82
5.2 Arkeolojik parka yönelik öneri sirkülasyon sistemi.....	83
5.3 Efes Antik Kenti – Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi arasında önerilen tur güzergahı	85

TABLÖLAR DİZİNİ

<u>No</u>		<u>Sayfa</u>
4.1	Selçuk ilçesi nüfus verileri	70

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

CE	: Council of Europe (Avrupa Kurulu)
ÇÜ	: Çankaya Üniversitesi
DSİ	: Devlet Su İşleri
EC	: Culture, European Commission (Avrupa Kültür Komisyonu)
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HGK	: Harita Genel Komutanlığı
ICCROM	: International Center for the Study of the Preservation and Rastoration of Cultural Property (Kültür Varlığını Kurma ve Restorasyon İçin Uluslararası Araştırma Merkezi)
ICOM	: International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)
ICOMOS	: International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
IUCN	: International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği)
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTVKY	: Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yasası
KTVKYK	: Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu
KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
MTA	: Maden Teknik Arama
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PAÜ	: Pamukkale Üniversitesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
yy	: Yüzyıl

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Geçmiş, eğer yüzyıllara objektif bir göz ve yargıyla bakıldığında “Çevre Tarihi” olarak değerlendirilirse; bu geçmişin geleceğe aktaracağı mirasın ne olacağı, gelecekte bu mirasın özgünlüğünün ne derece korunabileceği, sürekliliğinin sağlanıp sağlanamayacağı ya da değişikliğe uğrayıp uğramayacağı soruları günümüzde henüz yanıt bulamamıştır.

Gerçekte çevremizle ilgili düne, bugüne ve yarına ait düşüncelerimizin ve sorunlarımızın fazla olmasına rağmen, yapabileceklerimizin sınırlı sayıda olması çevreye olan duyarsızlığımızı gözler önüne sermektedir (Öztan 1996).

Öztan (1996) “Çevre” kavramını genel anlamda insanın tüm sosyal, biyolojik, fiziksel ve kimyasal etkinliklerini sürdürdüğü ortam olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle çevre, yerkünün doğal kaynaklarından oluşan ve insanın bu kaynaklar üzerinde yaptığı değişimleri de kapsayan bir sistem olarak belirlenmektedir. Çevre, doğal ve kültürel kaynaklardan oluşmaktadır. Doğal kaynaklar; deniz, göl, akarsu gibi su kaynaklarını, kıyıları, orman ve koru alanlarını, ulusal park olarak ayrılmış alanları, doğa harikalarını ve ilginç doğa oluşumlarını ifade etmektedir. Kültürel kaynaklar; geçmişte yaşamış ve halen yaşamakta olan uygarlıklara ait anıt yapılarını, sivil mimari örneklerini, tarihi kent dokularını, arkeolojik alanları, yörenin geçmiş ve yaşayan kültürünü, geleneklerini, örf ve adetlerini, el sanatlarını, yöresel müzik ve danslarını kapsamaktadır (Atay ve Özaydın 1996).

Şenyapılı’ya (1996) göre çevre kavramından sonra irdelenmesi gereken bir diğer kavram da “Kültürel Çevre”dir. Kültürel çevre, yaşam bilgisinin oluştuğu ve bu bilgi birikimini barındıran çevredir. İnsanın yaşam bilgisi ve zaman içerisinde oluşturduğu yaşam biçimi fiziksel mekana yansır.

Dolayısıyla fiziksel çevresini koruyamayan, geliştiremeyen, tahrip eden ve yaşamına uygun sağlıklı fiziksel çevreler oluşturamayan insanın çevresiyle ilişkilerini sağlıklı olarak

sürdüremediği ortaya çıkar ki, bu kültür eksikliğini ya da kültürsüzlüğün göstergesidir (Şenyapılı 1996).

En iyi biçimde yararlanmayı düşündüğümüz ve korunmasına inandığımız çevre bütünü içinde “Tarihi Çevre” gerçekte özel bir çevre türü olarak, tarihi perspektif içinde oluşan ve oluşumunu sürdürecektir olan çevrenin geçirdiği evrelere özgü bazı özellikleri kapsamaması nedeniyle ayrı bir önem ve özelliğe sahiptir (Yazgan ve Erdoğan 1992).

Tarihi süreç içerisinde önemi ve özelliği olan “Anıt, Külliye, Tarihi ya da Arkeolojik Sitler”in korunması ve değerlendirilmesi gerekiyorsa bunların içinde yer aldığı çevrenin, açık alan ve yeşil örtüsüyle bir bütün olarak değer kazanacağı unutulmamalıdır.

Kuban’a (1991) göre tarihi çevreler, yaşanan geçmişin canlı tanıkları olarak, kültürel ve mekansal anlamda farklılıkları ortaya koymaktadırlar. Bu açıdan tarihi kent dokularının yaşatılmasına yönelik olarak ortaya çıkan “Koruma” kavramı; başlangıçta tek yapı ölçeğinde olup, dini, idari ve askeri önemi olan yapıların korunması olarak algılanırken, günümüzde; farklılıkların ortaya konması ve yaşatılması, tarihsel geçmişe dayalı kimliğin devam ettirilmesi olarak algılanmaktadır.

Tarihi çevrelerin korunması, mülkiyet hakkını kısıtlayıcı ve kalkınmayı engelleyici bir süreç olarak algılanmamalıdır. Aksine tarihi kent mekanlarında bulunan yapıların gerektiğinde yeni işlevler yüklenerek hem yaşatılmaları, hem de ekonomik anlamda getiri sağlar hale gelmeleri mümkün olabilmektedir. Ayrıca tarihsel çevreleri koruma düşüncesi, son yıllarda dünya gündeminde önemli bir yere sahip olan “Sürdürülebilirlik” kavramı ile de örtüşmektedir (Erdem 1997).

Tarihi çevrelerin korunması; hem kentlerin gelişim süreçlerinde içinde buldukları çevreye daha az zarar vermesi, hem de bu alanlarda bulunan kültürel yapıların gelecek dönemler için kullanılması anlamına geldiğinden, koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarının birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir (Meşhur 1999).

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, arkeolojik ve tarihi öğeleri barındıran çevrelerin korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesi ve sürdürülebilir mekanlar olarak çağdaş yaşam koşulları ile entegrasyonunun sağlanmasında koruma sürecini ve peyzaj mimarlığının önemini; İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi örneğinde ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede, alanın kültürel ve doğal peyzaj özellikleri incelenerek, koruma planları ve çözüm önerilerinin saptanması ile bölgenin mevcut durumunun geliştirilebilmesi için öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin örnek alan olarak seçilmesindeki ana kriterler; tarihi geçmişi, stratejik konumu, ulaşım yönünden kolaylığının yanı sıra tarihi ve kültürel çevre unsurlarının bir arada bulunmasıdır.

1.2 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

“İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde istenilen amaçlara ulaşabilmek için belirlenen yöntemin izlenmesiyle gerçekleştirilen araştırma beş bölümü kapsamaktadır.

Birinci bölümde, araştırmanın temel amacı ve kapsamı açıklanmıştır.

İkinci bölümde, konuyla ilgili kuramsal açıklamalara yer verilmiş ve çalışmanın amaçları kapsamında koruma kavramı ile tarihi çevre kavramı, tarihi çevre korumanın önemi ve tarihsel gelişimi, Türkiye’de koruma sürecine ilişki sorunlar ve peyzaj mimarlığının önemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan ve değerlendirilen materyal belirtilmiş ve araştırmada izlenen yöntem tanımlanmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu kapsamda, İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin doğal ve kültürel özellikleri ile araştırma alanının genel yapısı belirlenmiş ve araştırma alanına ait tarihsel, sosyal ve kültürel birikim incelenmiştir.

Beşinci bölümde ise, araştırmanın amacı kapsamında gerçekleştirilen literatür verileri, arazi tespitlerinin hazırlanmasında yerinde yapılan arazi etüt ve gözlem çalışmalarıyla birlikte Ayasuluk Kalesi, St. Jean Kilisesi, İsa Bey Camii, Artemis Tapınağı vb. kültür kaynaklarının yer aldığı çalışma alanı, peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmiş ve alanın tarihi gelişim içinde ki önemini koruyabilmesi için yapılması gereken çalışmalara ve önerilere yer verilmiştir.

BÖLÜM 2

KURAMSAL TEMELLER

2.1 KORUMA KAVRAMI VE KAPSAMI

Gülez'e (2007) göre koruma; insan ruhundaki koruma duygusunun bilinçlenmiş bir düşüncesi olarak ortaya çıkışıdır. Kuleli (1998) ise korumayı, insanlığın yarattığı birikimleri yaşam süreci içerisinde, yeni ortaya koyduğu mekansal ve maddi ürünler ile uyumunu sağlayarak, toplumsal, mekansal ve kültürel devamlılığın sağlanması için girişilen çabaların tamamına verilen isim olarak tanımlamıştır.

Kuleli'ye (1998) göre insanlığın ortak mirası olan kültür varlıklarının korunması, bugün üzerinde önemle durulan evrensel bir konudur. Koruma anlayışındaki temel ilke, yapıların sürekli bakımı ve periyodik olarak onarımlarının yapılmasıdır. Anıtsal yapılarda bakım; sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari öğelerde herhangi bir değişiklik gerektirmeyen müdahaleleri kapsamaktadır. Periyodik olarak yapılan onarımlar ise, yapıların, rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri doğrultusunda koruma kurullarınca belirlenen müdahaleleri kapsamaktadır.

Karakoç'a (2005) göre oluşturulan yapay çevre içinde yıllar boyu insanlar tarafından yaratılan bütün maddi ve manevi değerler bir kültürel miras olarak kabul edilirse, bunun gelecek kuşaklara iletilmesi olgusunu "Koruma" olarak adlandırmak mümkündür.

Tarihsel dokunun korunarak yaşatılabilmesi, onu bugüne işlevsel olarak katarak ve bu katılımın biçimsel düzeyde kentin bütünüyle organik birleşmesini gerçekleştirerek sağlanabilmektedir. Buna göre koruma kavramı uygulandığı yere, varlığa ve amacına göre çeşitlilik göstermektedir (Öztürk 2007).

Karakoç'a (2005) göre koruma;

- Geçmişin hatırd tutulması için tarihsel belgelerin koruma altına alınması,
- İnsanlığın yararlanması için kaynakların güvence altına alınması,
- Sanat eserlerinin güvence altına alınması,
- İçinde bulunulan çevrenin istenmeyen etkilere karşı güvence altına alınması,
- Sosyal yaşam şeklinin değişiminin önlenmesi,
- Kültürel kavramların, geleneklerin, düşüncelerin sürdürülmesi şeklinde olabilmektedir.

Korumacılık hareketlerinin çıkış noktası olan bu temel kavramlar, toplumların kültürel ve tarihi değerlerini bilinçli olarak sahiplenmeleri konusunda yol gösterici olmuştur (Karakoç 2005).

Lichfield (1998) koruma kavramının yaşam içerisindeki değişime karşı çıkmayı ve onu yadsımayı içerdiği görüşündedir. Gerçekte koruma, değişimle eşdeğer bir eğilim olarak görülebilir. Böyle bir yaklaşım insanların kentsel yaşama koşullarının geliştirilmesi için yasal isteklerinin olduğunu kabul eder veya büyük ölçüde şu anda hoşlandıkları hayat tarzı ve standardının daha ötesine ulaştırılmalarını amaçlar. Bu kapsamda önemli olan değişim ve korumanın nasıl bir arada yürütülebileceği konusudur. Çelişki olarak gündeme gelen koruma ve değişim kavramları, ancak koruma kavramının, değişimin denetimi olarak algılanmasıyla çözülebilir (Öztürk'ten 2007).

Tarihsel çevre korumanın düşünsel temelini, tarihin toplumların belleği ve bilinci olduğu anlayışı oluşturmaktadır. Tarihi çevre koruması batı ülkelerinde başlangıçta kültürel mirasın fiziksel bakımıyla sınırlı kalmış ve tek anıtsal yapılara yönelik olarak uygulanmaya başlanmıştır. Rasyonel planlama anlayışının tarihsel çevreleri, tasfiye edilmesi gereken hastalıklı kesimler olarak görmesinden kaynaklanan toplu yıkımlara duyulan tepkiler ve tarih anlayışındaki değişimler, koruma kavramının zamanla gösterdiği tarihsel değişmeyi etkileyen önemli etkenler olmuşlardır. Özellikle çağdaş tarih anlayışındaki gelişmeler koruma kavramına yeni içerikler kazandırarak, yeni yorumlar getirmiş ve tarihin sürekliliği kavramına dayanan bir koruma anlayışına ulaşılmıştır. Bu yeni koruma anlayışı, tarihsel dokunun bir bütün olarak korunmasının ve koruma yaklaşımlarının fiziksel çevrenin sürekli değişmesi üzerine kurulu bir düzlemde geliştirilmesinin gerekliliğine dayanmaktadır (Sökmen 1987).

Çevre sorunları “IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu” tarafından yapılan tanıma göre koruma; bozulabilecek ve yıkılabilecek bir eşyanın veya maddenin bakım ve güvence altına alınması, tahribine ve zarar görmesine engel olma olarak belirlenmiştir (Yazgan ve Erdoğan 1992).

ICOMOS tarafından koruma; “Tarihi bir kentin veya yörenin korunması ve uyumlu bir biçimde tanıtımının sağlanması için alınacak tüm önlemleri ifade eder” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu önlemler; korunacak alanın belirlenmesini, korunmasını, restorasyonunu, sağlıklılaştırılmasını, bakımını ve yenilenmesini içermektedir (Larkham 1996).

21 Temmuz 1983 tarihinde çıkarılan 2863 No’lu Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu tanımına göre;

“Koruma; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, işlev değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir”(KTB 1983).

2.1.1 Türkiye’de Kültürel ve Tarihsel Çevreleri Koruma Kavramı ve Önemi

Tunçer’e (2002) göre Türkiye, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların yaşadığı bir ülke olarak, insanlığın kültürel mirasının korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Kültürel mirasının korunmasındaki önemi sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtılabilmek amacıyla sınırlandırılmaz. Geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur.

XIX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar tarihî çevreler ve tarihî çevreleri koruma ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmış, ulusal ve Uluslararası kongre ve seminerler düzenlenmiştir. 1800’lerde tarihî çevre ve koruma daha çok anıt niteliğindeki yapıları korumaya yönelik olduğu için tanımlarda da “Tarihi Anıt” kavramı geçmektedir. İlerleyen zaman içerisinde koruma kavramında “Anıt” ölçeğinden “Çevre” ölçeğine doğru bir gelişim olmuştur (Çelik ve Yazgan 2007).

Tarihi çevrelerin korunması, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinin biçimlendirdiği fiziksel ve sosyal yapısının, bugünün gereksinimleri nedeniyle tahrip

edilmesinin engellenerek sürekliliğinin sağlanması olarak nitelendirilmektedir. Korumanın temel amacını ise, fiziksel ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması oluşturmaktadır. Yapılacak her türlü koruma çalışmalarında, tarihi çevrelerin geçmişten geleceğe iletilmesi kadar dokunun özgün yapısının bozulmadan canlandırılması, yenilenmesi ve işlevlendirilmesi de amaçlanmalıdır (Kuter 2007).

Eruzun'a (1987) göre; tarihi çevrenin korunmasında; tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması ve çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması olarak üç temel amacın saptanabileceği belirtilmektedir:

- **Tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi;** tarih içinde çeşitli medeniyetlerin oluşturduğu kültür ürünleri çevreleri ile birlikte benzeri yapılamayan değerli kültür miraslarıdır. Bu mirasta en büyük hak gelecek kuşaklarıdır. Bunun içindir ki, tarihi kentlerdeki planlama ve düzenlemelerde öncelikle kültür mirası onarılarak, korunarak ve yaşatılarak gelecek kuşaklara iletilmelidir.
- **Kültürel sürekliliğin sağlanması;** toplumlar tarihi süreç içerisinde kültürel birikimlerine sahip çıkarak gelişirler. Toplumun kimliğini yitirmemesi ve kültürel değerlerin korunup yaşatılmasına bağlıdır.
- **Çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması;** güncel sorunlarının çözümünde tarihi çevrenin oluşumundaki ilkeler ve sonuçları çok önemli ipuçları verebilmektedir. İnsan ölçeğindeki eski yapılar, sokaklar ve bunların oluşturduğu kentsel doku, çağımızda çok akılcı küçük onarım ve yenilemelerle çağdaş yaşama uygun hale getirilebilmektedir.

Tarihi çevrelerin korunmasının nedenleri sahip oldukları özelliklerle ve değerlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenler; kültürel değerler, duygusal değerler ve kullanım değerleri olmak üzere üç grupta toplanabilir (Zeren 1981):

- **Kültürel değerler;** canlı bir müze özelliği gösteren tarihi kentler, tarihsel anıtlar ve eski medeniyetlerin yaşayan kanıtları, ulusal kültürün sembolleridir. Bu yönleri ile gelecek kuşaklar için eğitim ve kültür değeri oluşturmaktadırlar. Ulusun tarihsel sürekliliğini koruyan, ait oldukları dönemin estetik ve mimari anlayışını yansıtan kültürel varlıklar, belgesel, tarihsel, estetik, mimari, kentsel görünüm ve doğal değeri taşırlar. Günümüz insanının olduğu gibi, geleceğin insanının da yararlanması için bu değerlerin geleceğe aktarılması gerekmektedir.

- **Duygusal değerler;** çok önceki dönemlere ait eserler karşısında duyulan merak, hayranlık, toplumların kendi kültürlerine ait eserlere yabancılar tarafından gösterilen ilgi karşısında gurur duyması ve ait olma duygusu, koruma felsefesinin temelini oluşturan manevi değerlerdir.
- **Kullanım değerleri;** Tarihsel çevre, tarihsel anıtlar ve eski yapılar işlevsel, ekonomik, sosyal ve siyasal yönden de önemli ölçüde kullanım değerlerine sahip olabilirler. Geçmişte belirli bir işlev için yapılan bir yapı, bugün de aynı ya da özüne aykırı olmayan yepyeni bir işlevle kullanılabilirler. Ayrıca sahip olduğu yapı potansiyeli ile de bir kaynak niteliğindedir ve ekonomik değerlidir.

Geçmişin canlı tanıkları olarak günümüze kadar gelebilen tarihi eserler, birçok yazılı kaynaklarda bile olmayan tarihi bilgileri taşıyarak nesiller arasındaki devamlılığı sağlamaktadırlar. Tarihi kentler incelenerek geçmişteki sanatçıların mimari çözümleri ve yaratıcılıklarına ilişkin bilgiler elde edilmektedir. İçinde yaşayanlar olmasa bile, bu mekanların ayakta olması bugün ve gelecek kuşaklar için yaşayan tarih olarak büyük önem taşımaktadır. Bu özgün veriler sayesinde, günümüze kadar ulaşamamış ve hakkında çok az bilginin bulunduğu yaşam biçimlerinin anlaşılması ve canlandırılması sağlanmaktadır. Tüm bu özelliklerinin yanı sıra tarihi çevre koruma çalışmalarında, binlerce yıllık geçmişe sahip olan bu çevrelerin, yok edildikleri takdirde bir daha asla elde edilemeyecekleri gerçeği unutulmamalıdır (Kuter 2007).

2.1.2 Tarihi Çevre Koruma Olgusunun Dünya'daki Tarihsel Gelişimi

Dünyadaki ilk koruma çalışmalarının, yönetim binaları, kilise ve manastır gibi dinsel binalarda yapıldığı bilinmektedir. Kral ya da imparatorların gücünü temsil eden bu binalar, doğal ve fiziksel yıpranmaları önlemek ve temsil ettikleri gücün etkisini artırmak amacıyla koruma altına alınmış ve restorasyonları yapılmıştır.

İlk çağlarda ve hıristiyanlığın yayılma döneminde dinsel etkilere ve yetki gücüne bağlı olarak gelişen; Ortaçağ'da işlevsel ve siyasal nedenlere dayanan koruma anlayışı, Rönesans'ta papaların Roma devri kalıntılarını kapsayan koruma emirnameleri, XVII. yy'da İsveç, Danimarka vb ülkelerde daha çok taşınır eski eserlerin korunmasına yönelik kral buyrukları ile yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Bostancı 1989).

XVIII. yy'da Fransız ihtilali sonrasında yıkımlara tepki olarak ortaya çıkan koruma düşüncesinin kısa sürede tüm Avrupa ülkelerine yayılması ile birlikte XVIII. yy'ın ikinci yarısı ile XIV. yy başlarında eski eserlerin korunmasına yönelik ilk yasalar hazırlanmıştır (Kennet 1972, Kuter'den 2007).

Fransa'da 1814-1879 yılları arasında Viollet-le Duc'ün "Üslup Birliğine Varış" düşüncesiyle yaptığı restorasyon çalışmaları korumada atılan ilk adımlar olmuştur. Çağdaş koruma kavramına en yakın ilk yaklaşımlar ise XIX. yy'ın sonunda Camillo Boito tarafından ortaya konmuştur. İtalya'da Giovannoni de tarihi yapı restorasyonlarının daha bilimsel ve anıtların çevresindeki doku ile birlikte korunmaları gerektiğini savunmuş ve çağdaş onarımın ilkeleri sayılabilecek kuralları ortaya koymuştur. Bu gelişmeler 1931'de Atina'da toplanan tarihi anıtların korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda uzmanlar tarafından tartışılmış ve benimsenmiştir (Çelik ve Yazgan 2007).

Bu konferansın hemen ardından 1933 yılında yine Atina'da düzenlenen "Çağdaş Mimarlık Kongresi" (Atina Antlaşması) gerçekleşmiştir. Bu antlaşmanın 65. ve 66. maddeleri ile tarihi mimari değerlerle, geçmişin önemli varlıklarının korunması hükme bağlanmıştır. Atina Antlaşması çerçevesinde, koruma olgusunun bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlaştığı ve korumaya yönelik yasal düzenlemelere hız verildiği görülmektedir (Alkan 1994, Kuter'den 2007).

Avrupa'da kentsel ve kırsal koruma çabaları 1945'ten sonra hız kazanmış; II. Dünya Savaşı sırasında yıkılan, çoğu kez çağdaş yapılanma ve endüstrileşme ile karakteri bozulan tarihi kentlerin uğradığı kayıplarla bilinçlenen kamuoyu bu konuya çözüm yolları aramaya başlamıştır (Ahunbay 2004).

II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımlar tarihi çevre korunmasında tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldıkları ülkelerin değil, tüm dünyanın ve insanlığın ortak malı olduğu düşüncesinin benimsenmesini sağlamış ve yeni örgütlenmelere gidilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla (Eke ve Özcan 1988);

- 1946 yılında UNESCO tarafından ICOM,
- 1949 yılında 10 Avrupa ülkesi tarafından Avrupa Konseyi (Council of Europe)
- 1959 yılında UNESCO tarafından ICCROM,

- 1963 yılında Avrupa Konseyi tarafından Europe Nostra,
- 1965 yılında UNESCO tarafından 5 Amerika, 10 Asya, 26 Avrupa ve 5 Afrika ülkesinin üye olduğu ICOMOS oluşturulmuştur.

Tarihsel kent merkezleri veya tarihi çevre açısından 1957 Paris Kongresi (Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi) “Kent İçindeki Tek Anıt” kavramından “Anıt Olarak Kent” kavramına doğru bir gelişmenin başlangıcına da sahne olmuştur. 1957 Kongresi’nde daha sonraları “Bütünleşik Koruma” olarak adlandırılacak kavramın çekirdeği olan “Koruma” ve “Yeniden Yaşama Kavuşturma” arasındaki zor dengenin kurulma sorunları irdelenmiştir. Kentlerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan yeniden hayata kavuşturulması tartışılmış daha sonra bu tartışmalar Fransa’da “Malraux Yasası” olarak bilinen yasanın köklerini oluşturmuştur (Binan 1999).

Okyay’a (2001) göre Malraux Yasası; bir yandan tarihi kent dokularındaki yaşam kalitesinin daha anlamlı olabileceği ve kentin yenilenecek yeniden kazanılmasını seçeneklerini içerirken, öte yandan Atina Tüzüğü’ne de somut bir karşı çıkıştır.

Bu konu 1964 yılı Mayıs ayında Venedik’te toplanan “II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi”nde gündeme gelmiş ve alınan kararlarla olumlu yönde somut adımlar atılmıştır. Venedik Kongresi, “Tek Yapı Restorasyonu” konusundaki düşünceleri belirleyip kesinleştirmiş ve böylece tüzük ilk defa koruma kavramını tek yapı ölçeğinden alan (sit) tanımını getirmiştir (Öztürk 2007). Toplantı sonuçlarını içeren Venedik Tüzüğü’nün 1. maddesinde “Tarihi Anıt” kavramının kentsel ve kırsal yerleşmeleri kapsayacak biçimde tanımlanması, tarihi çevre koruma alanında büyük bir atılım olmuştur. Aynı tüzüğün 6. maddesinde korunacak anıtların çevrelerinin korunmasıyla ilgili önemli bir ilke daha yer almaktadır:

“Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak koşulu ile, çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir” (Öztürk 2007).

Birçok ülkenin benimsemiş olduğu Venedik Tüzüğü ile koruma kararları tek yapı ölçeğinden çıkarılıp, çevre boyutuna taşınmıştır. Yasal düzenlemeler Venedik Tüzüğü kararlarına uygun olarak değiştirilerek tarihi çevre korumanın yasal çerçevesi oluşturulmuştur (Kuter 2007).

1969'da Brüksel'de yapılan "Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar Toplantısı"nda, özellikle Avrupa ülkelerinin koruma politikalarına yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu toplantıda, koruma kavramının, "Mimari Miras" deyimini ile çevresiyle uyumlu ve kent planlama politikaları ile bütünleşmiş bir kavram olarak kabulüne karar verilmiştir. Savaş sonrası gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin sosyo-ekonomik ihtiyaçların önceliği nedeni ile yaşam standardı düşük yerleşmelerin oluşmasına neden olduğu belirtilmiştir. Eski merkezlerinde bu gelişmelere paralel olarak nüfus kaybına uğradığı ve iş yerlerine ya da düşük gelir gruplarının kullanımına terk edilmesi nedeni ile yok olduğu ifade edilmiştir. Bunu önlemek için "Bütünleşik Koruma" kavramı ortaya atılmıştır. Bütünleşik koruma da tarihi dokunun çevresi ile birlikte güncelliğinin artırılarak korunması beklenmektedir. Bu kavram uyarınca herhangi bir prestij önceliği olmaksızın Avrupa tarihi, peyzajı ve yaşam tarzını yansıtan her türlü doku, mimari miras deyimini içinde değerlendirilmiştir (Eke ve Özcan 1988).

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (UNESCO 1972) gereğince kültürel ve doğal miras sayılan ve kendi toprakları üzerinde bulunan çeşitli varlıkları saptayıp belirlemek bu sözleşmeye taraf olan her devlete ait bir sorumluluktur. Böylelikle korunacak değerlerin devlet sorumluluğunda olduğu sözleşme ile deklere edilmiştir.

Avrupa Mimari Miras Tüzüğü'nde (1975), "Anıt" tan "Mimari Miras" kavramına geçiş, genişletilmiş bir "Tarihi Çevre" kavramı, tarihi çevrenin evrensel değeri, koruma-ekonomi ve toplumsal yapı arasındaki doğru ilişkileri kurmaya çalışan "Bütünleşik Koruma" yaklaşımı ve bunun uygulanması için araçlar gibi gerçekten önemli yeni yaklaşımların var olduğu görülmektedir. (Öztürk'ten 2007).

Avrupa Konseyi tarafından "Avrupa Mimari Miras Yılı" nedeniyle 1975 yılında düzenlenen kongre sonunda yayınlan "Amsterdam Deklarasyonu" ile bütünleşmiş, koruma kavramı üzerinde durulmuştur. Deklarasyon ile bütünleşmiş korumanın genel ilkelerinin belirlenmesi için şu temel noktalar vurgulanmıştır (Ter 2002):

- Mimari mirasın korunması, kültürel değerlerin yanı sıra geçmiş ve gelecek için bilinç yaratmaktadır
- Mimari miras yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları da içermektedir

- Mimari mirasın tüm Avrupa halklarının ortak varlığı olması nedeniyle, bu halklar ihmal, kasıtlı yıkım, düzensiz yeni yapılaşma ve aşırı trafik gibi tehlikelere karşı onları korumak için ortak bir sorumluluğa sahiptir
- Mimari koruma tek başına bir çalışma olarak ele alınmamalı, kent ve ülke planlamanın ana hedefi olarak görülmelidir
- Yerel yönetimler, mimari mirasın korunmasında özel bir sorumluluk üstlenmelidir
- Eski dokunun sağlıklılaştırılmasında önemli değişiklikler yapılmamalı ve toplumun tüm kesimleri onarımın sağlayacağı yararları paylaşmalıdır
- Gerekli yasal ve yönetsel olanaklar güçlendirilerek etkin hale getirilmelidir
- Yapıların onarımı ve çevre değerlerinin korunması için gerekli maddi yardım olanakları yaratılarak mülk sahiplerine aktarılmalıdır
- Mimari mirasın korunması konusunda halkın, özellikle gençlerin bilinçlendirilmesi sağlandırılmalıdır
- Geleceğin mimari mirası olan bugünün yeni yapıları nitelikli ve çağdaş mimari özellikleri yansıtan nitelikte olmalıdır.

1979 yılında yayınlanan ve 1981 yılında tekrar gözden geçirilen “Kültürel Önemdeki Alanların Korunması İçin Avustralya ICOMOS Bildirgesi (Burra Charter)” ise tek yapı ölçeğinde müdahalelerin tanımlarını, koruma ilke ve yöntemlerini açıklığa kavuşturmakta ve kültürel önem, koruma politikası, araştırma ve raporlarına ilişkin prensipleri ortaya koymaktadır (Göksu 1993).

1987 tarihli “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması İçin ICOMOS Bildirgesi” ise Amsterdam Deklarasyonu ile belirlenen genel ilkeleri ayrıntılandırmış ve korunması gereken değerleri tanımlamıştır. Bildirgenin korumaya en önemli katkısı ise koruma planının içeriğinin belirlenmesi olmuştur. Buna göre koruma planlarında olması gereken nitelikler şu şekilde sıralanmıştır (Göksu 1993):

- Disiplinlerarası bir çalışma olarak yürütülecektir.
- Koruma planının temel hedefleri içinde plana ilişkin yasal, yönetsel ve finansal ölçütler açık olarak tanımlanacaktır
- Tarihi kentsel alanlar ile kent arasında ilişki kurularak, koruma planı bir bütün olarak değerlendirilecektir

- Korunması gerekli yapılara ilişkin koruma koşulları ve yıkılması gereken yapılar belirlenerek alanda yaşayanların desteği sağlanacaktır
- Koruma planı gerçekleştirilinceye kadar yapılacak uygulamalarda Venedik Tüzüğü ile belirlenen ilke ve hedeflere uyulacaktır
- Alanın etkin kullanımının sağlanabilmesi için sürekli bir bakım-onarım programı belirlenecektir
- Önerilen yeni fonksiyonlar tarihi alanın özelliklerine uygun olacaktır
- Korunacak alanın çağdaş yaşama uyumlu olması için gerekli kamu hizmetleri özenle gerçekleştirilecektir
- Önerilecek yeni yapılarda veya mevcut yapıların çağdaş yaşama uyarlanmasında mevcut mekansal dokunun ölçek ve büyüklüğü dikkate alınacaktır
- Tarihi alanda dokuyu ve çevresini olumsuz etkilemeyecek kontrollü trafik ve otopark alanları planlanacaktır
- Kent veya bölge planlamanın, önemli trafik yollarının yapımını öngörmesi durumunda söz konusu yollar tarihi dokunun içine girmeyecek, ancak alana erişebilirliği kolaylaştıracak nitelikte olacaktır.

1980-1981 yılları arasında Avrupa Konseyi, “Kentsel Yenileme Kampanyası”na başlamıştır. Bu kampanya, “Kentsel Miras” kavramı ışığında kent planlama konusundaki gelişmelerin geniş bir perspektif içinde tartışılmasını amaçlamaktadır (Eke ve Özcan 1988).

Avrupa Komisyonu tarafından Kültür Mirası’ni koruma konusunda, “Raphael Programı” adında yeni bir çalışmaya başlanmıştır. Bu program dört yıllık olup 1997 ve 2000 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Avrupa kültür mirasını korumayı amaçlamaktadır. Koruma kapsamına taşınabilir ve taşınmaz kültür mirasları, arkeolojik ve su altındaki miraslar ve kültürel peyzajlar girmektedir. Daha sonra yedi yıllık bir süreci (2000-2006) kapsayacak “Kültür 2000” programı hazırlanmıştır. Bu program kültürel ve sanatsal alandaki bütün projeleri desteklemektedir. Özel yıllık aktiviteler, çok yıllık aktiviteler ve kültürel faaliyetler olmak üzere üç ayrı kategoride çalışılmaktadır (EC 2007, Çelik ve Yazgan’dan 2007).

2000 yılında İtalya-Floransa’da Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından peyzaj korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konularında Avrupa işbirliğini düzenlemek amacıyla “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi” imzalanmıştır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

çok geniş bir tanımlama ile sadece kentsel ölçekte değil, hem kırsal hem de kentsel ölçekte sürdürülebilir gelişmenin peyzajı korumak, yönetmek ve planlamaya dayandığını belirtmektedir. Bu nitelikteki bir koruma ile fiziksel yapıda iyileşmenin yanı sıra sosyal refahın da sağlanacağı ve yaşam standartlarının yükseleceği ifade edilmektedir (CE 2006, Çelik ve Yazgan'dan 2007).

Günümüzde özellikle, Avrupa Konseyi, "Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites-ICOMOS)" ve "Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property-ICCROM)" tarafından tarihi çevreleri korumaya yönelik çalışmalar devam etmektedir (Çelik ve Yazgan 2007).

2.1.3 Tarihi Çevre Koruma Olgusunun Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de koruma olgusu, gelişmiş ülkelerdeki koruma gelişimini daima geriden takip etmiş; mimari ve kentsel kültür mirasının korunması amacıyla kamu müdahalesini düzenleyen, yönlendiren önemli yasal mevzuatı oluşturmaya çalışmış ve sonuçta da ülke bütününde, bölge, kent ölçeğinde yetki dağılımını sağlayıcı tedbirler alınması aşamasına gelmiştir.

Türkiye'deki politik ve ekonomik değişim dönemleri incelendiğinde çıkartılan temel yasaların bu dönemlerle çakıştığı, son yıllarda ise artık Avrupa'da uygulanan çağdaş koruma düzeyine ulaşma çabalarının arttırıldığı görülmektedir (Kejanlı vd. 1994).

2.1.3.1 XX. yy Öncesinde Koruma Olgusu

Ülkemizde eski eserlere karşı ilk ilgi, XIX. yy ortalarına doğru başlamıştır. Avrupa'da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devrimini izleyen 1840'lı yıllardan itibaren Osmanlıları da etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında daha çok taşınır kültür varlıklarının korunması amaçlanmış, yani müze anlayışıyla koruma yapılmıştır (Kejanlı vd. 1994).

XIX. yy'ın ilk yarısında müzecilik anlayışıyla korumada temel ilke, geçmiş kültürlerle ait mirasın olduğu gibi saklanması ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılmasını sağlamıştır. Bu amaçla, öncelikle eski eserlerin ya da tarihi mirasın tespit ve tescili yapılmış; daha sonra sergilenmek üzere müzelere taşınmıştır (Özyaba 1999, Çelik ve Yazgan'dan 2007).

Osmanlı İmparatorluğu'nda müzecilik anlayışıyla başlayan ilk koruma hareketinden 20 yıl kadar sonra 1869 yılında “Asar-ı Atika Nizamnameleri” ile koruma yasal tabana oturtulmuştur. Bu ilk yasanın getirdiği en önemli sınırlama, yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıların izne bağlanması ve buldukları kalıntıların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanmasını öngörmüştür. Değişen koşullar çerçevesinde yasa aynı isimler altında 1874, 1884 ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmaya devam edilmiştir. 1906 yılında yürürlüğe konan “Asar-ı Atika Nizamnamesi” Cumhuriyet Dönemi'nde de 50 yıl kullanılmıştır. Bu nizamname ile hem taşınır hem de taşınmaz eski eserler tespit edilecektir. Ancak nizamname tescil edecek kurumları içermemiştir. Bu nedenle 1951 yılına kadar tespit görevini “Milli Eğitim Bakanlığı Uzmanları,” tescil görevini de “İstanbul Eski Eserler Encümeni” yürütmüştür (Çeçener 1992, Çelik ve Yazgan'dan 2007).

Genel olarak XX. yy öncesi Tanzimat'la birlikte başlayan koruma düşüncesi ilk başlarda yalnızca taşınır eseri kapsamış, bunu daha sonraları anıtsal yapı koruması izlemiştir. Avrupa'da yaşanan kapitalist gelişme sonucu doğan sanayi kentini yadsıma ve onun özellikle sağlık sorunlarına çözüm bulma kaygısından kaynaklanan modern kent planlamasına karşın Türkiye'de bu dönemlerde, kentsel ölçekli bir koruma düşüncesi henüz oluşmamıştır ve buna bağlı olarak da kentsel dokular korunamamış ve tahrip olmuştur (Kejanlı vd. 1994).

2.1.3.2 XX. yy'da Koruma Olgusu

Ekinci'ye (1992) göre, “Güzel Kent” anlayışının temel alındığı kent planlaması çalışmalarının gündeme gelmesi ile 1910'larda anıtların çevrelerinin açılarak tüm görkemleriyle ortaya çıkarılmalarını amaçlayan Haussmann yaklaşımını Türkiye de benimsemiştir. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, koruma konusunda yeni ve çağdaş ilkelerin ortaya çıkma süreci başlamıştır (Kejanlı vd.'den 1994).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de gelişen ve Ankara'nın başkent olmasıyla oluşan modernleşme hareketi ile 1923 ile 1933 yılları arasındaki on yıl içinde başkenti planlı olarak yeniden yaratmak için günümüzde de önemini koruyan özgün yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Planlama ve koruma kavramları için Ankara'nın gelişimi, bu dönemin kurumsallaşmasına bir basamak olmuştur (Kejanlı vd. 1994).

1928 yılında “Ankara İmar Müdürlüğü” kurulmuş ve şehir planı için Uluslararası bir yarışma açılmıştır. H. Jansen’ın bu yarışmayı kazanması ve 1932 yılında uygulanmaya başlayan “Ankara İmar Planı” ile koruma içerikli planlama konusunda ilk adım atılmıştır. Daha sonra 1932-1945 yılları arasında eski eserlerin imar yoluyla korunması gereğini benimseyen koruma anlayışı geliştirilmiştir (Kuter 2007).

2.1.3.3 1950 - 1980 Yılları Arasındaki Yasal Gelişim

Sanayileşmiş ülkelerde özellikle II. Dünya Savaşı’ndan bu yana, kentsel tarihi sitlerin korunması için büyük çaba gösterilmektedir. Ülkemiz mimarları, restorasyon uzmanları ve şehircileri bu çabaları yakından izleyip, benzer uygulamaların ülkemizde de yer alması için çaba göstermelerine rağmen, kentsel koruma, dönemin politik ve sosyo-ekonomik yapısındaki değişimlere bağlı olarak sürekli bir değişim ve başkalaşım yaşamıştır. Bu başkalaşımın temelinde, Türkiye’deki koruma sınırlarının batı ülkelerinininkinden tamamen farklı kökenlere dayanması yatmaktadır (Kejanlı vd. 1994).

Özellikle 1950’lerden sonra hızlı kentleşme sonucu yıkıma uğrayan taşınmaz eski eserleri koruma çabaları gündeme gelmiş, imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulmuştur. Yüksek Kurulun kuruluş amacı, yurt içindeki kültür varlıklarının korunması, bakımında uyulacak ilkeleri, bunlarla ilgili programları saptamak, uygulanmasını izlemek, denetlemek, anıtlarla ilgili her türlü konu ve anlaşmazlıklar üzerinde bilimsel görüş bildirmektir (Yazgan 1979, Çelik ve Yazgan’dan 2007). Bu kurula verilen geniş yetkilere rağmen kararlarını uygulayacak ve denetleyecek bir yardımcı örgütün olmaması, yetersiz ve eskimiş bir eski eser mevzuatı ile çalışma zorunluluğu, etkili bir politika geliştirilememesine neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen GEEAYK, taşınmaz eski eserleri belgelemekle görevlendirilen tek kurum olarak Türkiye’de koruma tarihinin en önemli kuruluşu olmuştur (Akay 1992).

1964 yılı Mayıs ayında yapılan toplantı sonucunda oluşturulan Venedik Tüzüğü, GEEAYK tarafından benimsenmiş fakat tüzük ilkelerini hemen ve tam olarak uygulamaya koymak mümkün olamamıştır. Çünkü o dönemlerde yürürlükte olan yasa, genişletilmiş anıt kavramının gereklerinin yerine getirilmesine olanak vermemiş ve tarihi kentlerde yer alan

kültür varlıkları ancak tek tek tescil edilerek koruma altına alınabilmiştir. Böylece sadece tarih ve sanat değeri taşıyan önemli anıtlarla yalı, konak gibi yapılar saptanarak tescil edilmiş, yerleşme dokusunun büyük bir bölümünü oluşturan diğer yapılar ise koruma kapsamı dışında kalmıştır. Bu yasaya göre tarihi bir mahalleyi ya da bir sokağı korumak mümkün olmadığı için, Türkiye’deki kırsal ve kentsel sit niteliğindeki tarihi çevrelerin korunması konusunda gecikme yaşanmıştır. Gerekli önlemler alınmadığı için de tarihi kentler koruma amacına yönelik olmayan imar planlarıyla tahrip edilmiştir (Kuter 2007).

Türkiye’de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970’li yıllarda oluşturulabilmiştir. Avrupa’daki gelişmelerin Türk kamuoyuna aktarılması ve tarihi çevre koruma konusunda bilinçlenmenin artmasında üniversite öğretim üyelerinin yayınları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun kararları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların kampanyaları etkili olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak, 1973’de 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” çıkarılmış; Türkiye’de tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmaları ancak bu tarihten sonra mümkün olabilmıştır (Ahunbay 2004).

1973 tarihli ve 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” Türkiye’de tarihi çevrenin bütün olarak korunması gerektiğini ileri süren ilk yasal düzenlemedir. Getirdiği diğer yaklaşımlarla da Türkiye’de, korumanın gelişmesinde, temel taşları oluşturmuştur. Bu yasa ile aşağıdaki konular açıklanmıştır (Madran 2000):

- Eski eser devlet malıdır.
- Korunması gerekli “eser” kavramında tek yapı ölçeğinin dışına çıkmış, yapıların bir araya gelerek oluşturdukları arazi parçalarının ve sitlerin de koruma konusu olduğu benimsenmiştir.
- Kültür varlıklarının bakım ve onarımından sorumlu kuruluşlar net olarak belirlenmiştir.
- Devletin koruma amacıyla yasaklayıcı görünümünün yanı sıra, eski eser sahiplerine bazı ayrıcalıklar tanınması ve çeşitli organlarıyla yardım yapması benimsenmiştir.

2.1.3.4 1980 - 2004 Yılları Arasındaki Yasal Gelişim

Türkiye’de tarihi çevre koruma konusundaki yasaların gereksinimlere cevap vermemesi ve aksaklıkların giderilmesi amacıyla 21 Temmuz 1983 tarihinde “Eski Eserler Yasası” yürürlükten kaldırılarak yerine “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” çıkarılmıştır. Bu yasa, korunması gerekli olan taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıklarıyla ilgili tanımlamaları yapmak, etkinliklerini düzenlemek, bunlara ilişkin ilke ve uygulama kararlarını almak, teşkilat kurmak ve görevlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Yasa, korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıklarına her türlü inşai ve fiziki müdahalede bulunmayı yasaklamıştır. Sit kavramı yeniden tanımlanmış, kentsel sit koruma planlamasıyla ilgili olarak önemli bir adım daha atılmış ve “Koruma Amaçlı İmar Planı” kavramı yeni bir planlama türü olarak kabul edilmiştir (Akay 1992).

Osmanlı Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında müzecilik olarak görülen korumanın kültürel boyutu yeni yasayla ortaya konmuştur. Korumayla ilgili yetkili kuruluşların Osmanlı döneminde Vakıflar ve Müzeler Örgütü, Cumhuriyet döneminde ise Milli Eğitim Bakanlığı iken 2863 sayılı KTVKK ile “Kültür Bakanlığı” olarak belirlendiği bilinmektedir (TBMM 1983). Önceleri “Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü” içinde örgütlenmiş olan koruma organlarının daha sonraki dönemlerde “Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü” ile “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü” olarak adlandırılan iki müdürlükte toplandığı bilinmektedir. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı’nın müzelerin ve ören yerlerinin yönetimi, kazı izinlerinin verilmesi ve denetimiyle ilgili birimi olup, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ise, bakanlığın koruma projeleriyle ilgili işlemlerinin yürütülmesinden ve yüksek kurul ile bölge kurullarının koordineli biçimde çalışmasından sorumlu tutulan birimdir (Kuter 2007).

2.1.3.5 2004 Yılında Çıkarılan Yeni Koruma Yasası ile Başlayan Yasal Gelişim Süreci

Türkiye’de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslararası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yasa ile bugüne kadar sözü edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem

alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır (Kejanlı vd. 1994).

Tarihi çevre koruma kavramının ulusal boyutta gelişmesinde önemli aşamalar kaydeden Türkiye, uluslararası platformlara da katılarak dünya devletleri arasındaki yerini almıştır. “Venedik Sözleşmesi (1964)”, “Avrupa Konseyi (1965)”, “Barselona Sözleşmesi”, “Avrupa Mimari Mirası Sözleşmesi” ve “Amsterdam Deklarasyonu (1975)”, “2. Mimari Mirastan Sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı (1985 Granada)”, “1987 Washington Sözleşmesi”, “Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi” gibi etkinliklere fiilen katılmıştır. Ayrıca 1965 yılında UNESCO tarafından kurulan ICOMOS’da üye olarak, uluslararası toplantı ve sözleşmelerde alınan önemli kararları benimsemiş ve ilke olarak kabul etmiştir. Bu ilke kararlarını Ter (2002) aşağıdaki gibi özetlemiştir;

- Kültür varlıklarının sistematik olarak envanterlerinin çıkartılması,
- Kültür varlıklarının önemi konusunda toplum bireylerinin bilgilendirilip, bilinçlendirilmesi,
- Kültür varlıklarının bütünleştikleri çevreyle birlikte korunmaları,
- “Sit” kavramı ve birliktelikleriyle değer kazanan kentsel bölgelerin korunmaları,
- Koruma konusunda olabildiğince evrensel ilke ve yaklaşımların benimsenmesidir.

Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde korumayla ilgili yürürlükte olan yasa ve ilkeler arasında fark bulunmamasına ve diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kültür ve tabiat varlıkları devletin güvencesinde olmasına rağmen, ulusal ölçekte devlet uzun süredir belli bir koruma politikası sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında ülkedeki sosyal ve ekonomik alanlardaki çarpıklıklar, kentsel planlama kararlarındaki eksiklikler, halkın bu konudaki bilinçsizliği, uygulamayla ilgili denetimsizlik ve yanlış verilmiş kararlar bulunmaktadır (Kuter 2007).

2.2 TÜRKİYE’DE KORUMA SÜRECİNE İLİŞKİN SORUNLAR

Tunçer’e (2002) göre Türkiye’de günümüze kadar sürdürülen tarihsel ve kültürel çevre koruma politikalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. Özellikle 1950 sonrası kırsal alandan kentlere gerçekleşen göç hareketi ve hızlı kentleşme, 1980 sonrası ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması ile 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden

güvenlik ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkan göç hareketi kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir. Kentlerin önce varoşlarında başlayan yasal olmayan yapılaşma (gecekondu), giderek imar aflarıyla kentleri bir kanser gibi sarmış ve günümüzün başlıca kentsel sorunlarından biri haline almıştır. Kentlerin hızlı büyümesiyle, tarihsel kent dokularında ve tarihsel kent merkezlerinde aşağıda özetlenen sorunlar ortaya çıkmıştır;

- "İmar" adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını arttırma vb koruma hedefi olmayan, hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamalar yapılması,
- Bu planlar doğrultusunda, spekülasyon amaçlı olarak kentlerde geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması,
- Sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının yetersizliği nedeniyle geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu,
- Giderek artan yapılaşma ve nüfus yoğunluğunun artması nedenleriyle oluşan ulaşım ve otopark sorunları,
- Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma ve sosyal çöküntü bölgesi niteliği.

Aksu vd. (1995) tarafından da koruma sürecine ilişkin sorunlar benzer şekilde tanımlanmış; ülkemizde gelişmiş ülkeler düzeyinde kent planlaması ve uygulamasının yapılmadığı gibi tarihi çevrelerin korunması konusunda da anıtsal yapı, geleneksel tek yapı ve çevre ölçeklerinde etkili bir koruma uygulamasının gerçekleştirilemediğinden söz edilmiştir. Tarihsel çevrelerin korunmasına yönelik olarak yapılan planlama çalışmaları ise çoğu zaman geciken, uzun zaman alan ve uygulama boyutu yetersiz çalışmalar olarak değerlendirilmiş, ülkemizin şu anda içinde bulunmuş olduğu gelişme sürecinden kaynaklanan sosyal ve ekonomik nedenler, tarihi çevrelerin korunması sürecinde yaşanan sorunların temel nedenleri olarak gösterilmiştir.

Kuban (1991) ise, tarihsel çevrelerin korunması sürecinde yaşanan sorunları; şehirlerin gelişiminin, istihdam kollarının ve sanayi faaliyetlerinin büyümesi olarak tanımlayan "Gelişmiş Sanayi Kenti Vizyonu" düşüncesine koşul kabul görmesine dayandırmaktadır.

Böyle bir yapıda, planlama yaklaşımları çerçevesinde kent kimliği ve kentin farklılıklarına ilişkin değerler gündeme gelmemekte ve koruma açısından planlamanın hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

Tankut'a (1997) göre; kentsel koruma sürecinin uygulanması aşamasında yaşanan sorunların 25 yılı aşkın bir süredir çağdaş bir şekilde çözümlenmeye çalışılmasına rağmen, kentsel korumaya ilişkin plan kararlarının uygulanamaması ve gerçekleşen az sayıdaki uygulamanın birçoğunun ise başarısız olması başlıca 6 nedene dayanmaktadır;

- Uygulamadaki teknik yetersizlikler,
- Koruma planlarının henüz kendine özgü bir metodolojiye sahip olmaması,
- Uygulamada imar rantı sorununun çözülememesi,
- Koruma sürecinde gerçek (reel) olabilirlik sınırlarının doğru belirlenememesi,
- Koruma sorununun genişleyen vizyonu ve
- Kamu yararı kavramının önem kaybetmesidir.

Zeren (1981; 1990) ise, 1980 ve 1988 yıllarında gerçekleştirdiği araştırmalara dayanarak, koruma açısından uygulamalardaki sorunları 4 başlık altında toplamıştır;

- Uygulanabilecek nitelikte kararların alınmaması, koruma amaç ve hedeflerinin, korunacak eserlerin seçim ve düzenleme ölçütlerinde açıklıkla ortaya konamaması,
- Koruma ile ilgili kuruluşlar arasındaki yetki kargaşası, yurt düzeyinde korumayı sağlayarak bir örgütün, yeterince eğitilmiş bir uzman kadronun bulunmaması, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarında belirsizlik,
- Koruma çalışmalarının planlama ile bütünleşmesini amaçlayan yasa ve yönetmeliklerin eksikliği ve
- Korunacak yapıların merkezi ve yerel yönetimlerce desteklenmesi, satın alınması ve kamulaştırılması için gerekli araçların ve parasal olanakların yokluğu ve korumanın gelir getirici aktivitelere bağdaştırılmaması nedeniyle yüzeysel bir kavram olarak kalması, özellikle yörede yaşayanlarca gereğine ve yararına inanılmamasıdır.

Kentsel koruma sürecinde yaşanan problemler konusunda, bu düşüncelere paralel olarak Akın (1988), temelde koruma bilincindeki eksikliğe ve dolayısıyla halk katılımının sağlanamamasına vurgu yapmaktadır.

2.3 SİT KAVRAMI VE TÜRLERİ

Müdahale gerektiren tarihi kentsel çevreler için, yasal boyutta “Sit” kavramının getirdiği kural ve şartlar sınırlayıcı unsur oluşturmaktadır. Bu tip alanlar için müdahalelerin sınırlarını doğru tespit etmek adına ve çalışma alanının da kentsel ve arkeolojik sit alanı içinde bulunması nedeniyle “Sit”, “Kentsel Sit” ve “Arkeolojik Sit” kavramları irdelenecektir.

“5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un tanımına göre;

“Sit alanları; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yasama konu olmuş veya önemli tarih olaylarının olduğu yerler ve tespiti yapılmış doğa özellikleri ile korunması gerekli alanlardır”(KTB 2004).

Ahunbay’a (1996) göre; korunacak özellikleri bulunan, doğal ya da insan yapısı, ya da ikisinin ortak ürünü olan alanlara “Sit” denilmektedir. Zeren’e (1981) göre sit; doğa ya da kişi tarafından yaratılan bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi, ya da efsanevi önemi nedeniyle korunacak bütünler olarak ifade edilmiştir. Çelikyay (1995) ise siti; özel anlam taşıyan (botanik, zoolojik, jeolojik vb.) ilginçlikleri olan mekan parçaları olarak tanımlamıştır.

Toplumun yaşam biçimine uygun olarak oluşturulan, kentin genel düzenlemesinden, çeşitli gereksinimleri karşılayacak en basit yapıya kadar her tür öge, sit alanlarının oluşumunda önemlidir. KTB (2009) sit alanlarını genel olarak 4 türe ayırmıştır;

- Kentsel sit,
- Arkeolojik sit,
- Tarihi sit ve
- Doğal sit alanları.

Hatta bu sit türlerine ilave olarak 2863 sayılı yasada, kentsel/arkeolojik sit, karmaşık sit, kırsal sit, kültürel peyzaj kavramları da geliştirilmiştir. Türkiye’de 1982 yılına kadar 2425 adet arkeolojik sit, 269 adet doğal sit, 146 adet kentsel sit, 17 adet tarihi sit olmak üzere 2857 adet

sit alanı ile 44406 adet korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı tescil edilmiştir (KTB 1983). Çalışma kapsamında “Kentsel Sit” ve “Arkeolojik Sit” kavramları üzerinde durulacaktır.

2.3.1 Kentsel Sit Alanı

Kentsel sit; mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları değerden daha fazla değeri olan kültürel ve doğal çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlar olarak belirtilmektedir (KTB 1987). 419 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları tanımına göre;

“Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasına döneminin yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır” (KTB 1996).

Ahunbay (1996) ise; eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanların “Kentsel Sit” olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüştür.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası kentsel sit alanlarını; yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari özelliklerini taşıyan kent olarak tanımlamaktadır. KTVKK'nin 19.04.1996 gün ve 419 sayılı ilke kararına göre;

“Kentsel sit; kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin sosyo ekonomik ve kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açıdan doku bütünlüğü gösteren alanlardır” (KTB 1996).

“Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik” içinde, kentsel sit alanlarında aranan özelliklere ilave olarak, yoğunluk, mimari ve tarihi bütünlük gibi nitelikler eklenmiştir.

2.3.2 Arkeolojik Sit Alanı

Arkeolojik sit KTB (1999) tarafından; insanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yerüstünde ve su altındaki eserlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal,

ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı alanlar ve yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle; antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alan olarak ifade edilmektedir (KTB 1987). Ahunbay (1996) arkeolojik siti, tarih öncesinden (Prehistorya), Endüstri Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlar olarak tanımlamaktadır. KTVKK'nin 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararı ile arkeolojik sit alanları üç grupta derecelendirilmektedir (Yaygel 2007);

- 1. derece arkeolojik sit;** korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları,
- 2. derece arkeolojik sit;** korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalımsalar dışında, aynen korunacak sit alanları
- 3. derece arkeolojik sit;** koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek sit alanları şeklinde belirtilmiştir

2.3.3 Doğal Sit Alanı

KTVKYK'nin 19.04.1996 tarihinde aldığı ilke kararlarında;

“Doğal sit; Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır” (KTB 1996).

2.3.4 Tarihi Sit Alanı

Tarihi sit alanı, 2863 Sayılı Yasa'da; önemli tarihi olayların gerçekleştiği yerler olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda ülke tarihinde önemli bir olayın gerçekleşmesi tek koşul olarak belirlenmiş olup alanın bunun dışında herhangi bir kültürel ya da doğal değer içermesi gerekmemektedir.

Tarihi sit alanının Avrupa ölçeğinde bir tanımı daha bulunmaktadır. Buna göre, eski kasaba ve yerleşmelerin içinde bulunan alanlar, tarihi kasaba ve yerleşmelerin kendileri ya da bir bölümleri o yerleşmenin kentsel ya da kırsal yaşamını yansıtıyorsa veya kentsel, tarihsel, çevresel, kültürel, mimari, artistik, etnolojik ve diğer özelliklerinden dolayı bir değer taşıyorsa

tarihi sit olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın tarihsel geçmişi olan tüm sit alanı türleri için geçerli olduğu, ülkemizdeki mevzuatta ise tarihi sit sözcüğünün çok daha başka bir anlam içerdiği kolayca anlaşılmaktadır (Madran ve Özgönül 2005).

2.3.5 Kentsel Arkeolojik Sit Alanı

Kentsel arkeoloji, ülkemizde yaşayan bir yerleşme içinde, artık yaşamayan bir kültüre ilişkin olarak halen izlenebilen ya da araştırmalar sonunda ortaya çıkan arkeolojik değerlerin korunması, sunumu ve çağdaş yaşamla ilişkilerinin düzenlenmesi olarak anlaşılmaktadır. Kent içindeki ölçek ve nitelikleri farklı arkeolojik kalıntı ya da bunların bir araya gelerek oluşturdukları alanların korunmasının amacı, bir taraftan kentin geçmişini ortaya çıkartırken, bir taraftan da bu geçmişin izlerini kent ile onu rahatsız etmeden, aksine onu zenginleştirerek bütünleşmesini sağlamak, gereken hallerde onlara çağdaş yaşam içerisinde yeni bir rol tanımlamak olarak açıklanabilir. Bu bağlamda her kentin, her kalıntının, geçmişe ait her izin, o kentin neresinde bulunduğunu, kentin hangi parçası ile nasıl bütünleşmesi gerektiğini gösteren envanterlerin hazırlanması, kentlerin imar ya da koruma amaçlı imar planlarının mevcut ya da rezerv (toprak altındaki olası) arkeolojik değerlere ilişkin ilke ve uygulamaya yönelik kararlar üretmesi ve bunun gibi birçok önlem alınmak durumundadır (Madran ve Özgönül 2005).

2.3.6 Karmaşık Sit Alanı

Ülkemizde bazı alanlar birden fazla sit alanı türünü içermektedir. Özellikle doğal ve arkeolojik değerlerle, kentsel ve arkeolojik değerlerin bir arada olduğu birçok alan bulunmaktadır. Mevzuatta “Karmaşık Sit” sözcüğü olmadığı için bu alanlar tespit ve tescil işlemleri sırasında “Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı” ya da “Doğal ve Tarihi Sit Alanı” olarak tanımlanırlar. Örneğin Pamukkale (Hierapolis) “Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı” Gelibolu Yarımadası ise “Tarihi ve Doğal Sit Alanı” olarak tanımlanmıştır (Madran ve Özgönül 2005).

2.3.7 Kırsal Sit Alanı

Madran ve Özgönül’e (2005) göre genellikle köy ya da mezra olarak bilinen yerleşmeler, içerdikleri geleneksel nitelikli yapılar (konutlar, depolar, işlikler, ahırlar vb.) bunlarla beraber kullanılan avlu ve bahçe nitelikli özel alanlar, kamusal nitelikli açık alanlar (köy meydanı,

mezarlıklar, meralar vb) ve değişik nitelikli bitki toplulukları gibi öğelerle kentsel sit alanları kadar korunmaya ve geliştirmeye değer özellikler taşımaktadırlar. Kırsal sitler, gereken hallerde doğal sit statüsünde tespit ve tescil edilmekte ise de yine de kendilerine özgü değer ve potansiyellerinden yola çıkarak ayrı bir statü tanınması doğru olacaktır (Madran ve Özgönül 2005).

2.3.8 Kültürel Peyzaj Alanları

Kültürel peyzaj, koruma alanında oldukça yeni bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) (2007) tarafından yapılan tanıma göre Kültürel peyzaj;

“Kültürel ve doğal değerleri ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır” (MO 2007).

Bu alanlarda doğa ve insan eliyle oluşturulmuş öğelerin uyum içinde olması; tarihi, estetik, etnolojik, antropolojik değer taşımaları; o bölgedeki hakim doğa unsurlarını, arazi kullanım biçimlerini ve geleneksel yaşamın sürdürüldüğü dokuları bölge adına temsil edebilmeleri aranan değer nitelikleri arasındadır. Aslında tüm peyzaj alanlarının kültürel öğeleri vardır. Çünkü tüm bu alanlar insan eliyle oluşmuş eserler içerirler. Ancak, bir alanın “Kültürel Peyzaj” alanı niteliği kazanması için doğa/insan birlikteliğinin zaman içerisinde önemli ürünler vermesi ve bu ürünlerin uyum içerisinde olması gerekmektedir (MO 2007).

2.4 SİT ALANLARININ SORUNLARI

Dünya üzerindeki birçok sorunda olduğu gibi korunan alanların da başlıca sorunları insan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanının arkeolojik ve kentsel sit alanlarını içermesi nedeniyle, arkeolojik ve kentsel sit alanlarının sorunları üzerinde durulmuştur.

2.4.1 Arkeolojik Sit Alanlarının Sorunları

Arkeolojik sit alanlarının, özellikle kırsal kesimde bulunanların sorunları kentsel sit alanlarından oldukça farklıdır. Bu farklılığı yaratan nedenlerin başında bu alanların bir

yerleşmeye konu olmaması ve çeşitli etkiler sonucunda bozulma ve yok olmaya karşı çok duyarlı olması gelir. Sorunların köken ve göstergeleri araştırıldığında değişik başlıklar ortaya çıkmaktadır (Madran ve Özgönül 2005). Madran ve Özgönül (2005) bu sorunları aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- Planlamadan kaynaklanan sorunlar
- Topografik yapıdan kaynaklanan sorunlar
- Atmosfer koşullarından kaynaklanan sorunlar
- İnsan kökenli sorunlar
- Altyapı projelerinden kaynaklanan sorunlar

2.4.1.1 Planlamadan Kaynaklanan Sorunlar

Alanın bulunduğu konum (kırsal, kentsel, yarı kentsel vb) değişik sorunlar oluşturur. Kırsal alanda bulunan arkeolojik sit alanlarının ulaşım, bakım, kaçak kazı yapılması vb sorunları bulunmaktadır. Buna karşılık kent içinde yer alan arkeolojik değerlerin ise kentin gelişmesi, imar hareketleri ve kentteki yeni yapım etkinliklerinden olumsuz yönde etkilendiği bilinmektedir. 1990'lı yıllardan önce hazırlanan ve onaylanan nazım planlar ve uygulama imar planları yerleşme içinde ya da dışında yer alan doğal ve kültürel varlıkları sadece bir parsel olarak görmüştür. Getirilen kararlar ise, sadece o parselin korunmasını öngörmüş çevresinde her türlü imar etkinliğine izin vermiştir (Tunçer 2002; Madran ve Özgönül 2005).

2.4.1.2 Topografik Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Zemin suyunun yarattığı sorunlar, sel ve heyelan olgusu, bitki örtüsünün olumsuz etkileri bu sorunlara neden olan etmenlerin başında gelmektedir. Arkeolojik yerleşmelerin bir bölümü bu sorunları ilk yapıldıkları dönemde de yaşamışlardır. Bazı sorunlar ise günümüz koşullarından kaynaklanan birtakım alt ve üst yapı etkinliklerinden kaynaklanmaktadır (Madran ve Özgönül 2005).

2.4.1.3 Atmosfer Koşullarından Kaynaklanan Sorunlar

Hava kirliliği, rüzgar erozyonu, çeşitli yağış türlerinden etkilenme derecesi, günlük ve mevsimlik ısı farklılığı bu sorunların başında gelmektedir. Temel yapı malzemesi olan taş ve mermer bu koşullardan üst düzeyde etkilenmektedir (Madran ve Özgönül 2005).

2.4.1.4 İnsan Kökenli Sorunlar

İnsan kökenli sorunların başında türü ve ölçeği ne olursa olsun kullanım gelir. Arkeolojik sit alanları büyük oranda görsel kullanıma hizmet verirler. Bir diğer ifadeyle bir diğer deyişle; gezmek, görmek, merak duygularını gidermek ve bilgilenmek isteyenler tarafından kullanılırlar. Yine de bazı yapı türleri, örneğin antik tiyatro yapıları özgün işlevleriyle uyumlu olarak gösteri amaçlı da kullanılabilirler. Ancak kullanım, o arkeolojik alanın taşıyabileceğinden daha fazla bir baskı yaratıyorsa, bu husus giderek hızlanan bozulmalara hatta yok olmalara yol açacaktır. Çünkü arkeolojik alanlar ve onları yaratan tekil yapılar taşınmaz kültür mirasının en kırılgan ve en kolay yok olabilir bölümünü oluşturur. Tarımla uğraşanlar tarafından arkeolojik alanlarda sürdürülen etkinlikler de bozulmaya neden olmaktadır. Derin sürülen topraklar yüzeye yakın olan arkeolojik verileri tahrip etmekte sulama için açılan derin kanallar ve arklar da olumsuz etkiler yaratmaktadır (Tunçer 2002; Madran ve Özgönül 2005).

2.4.1.5 Altyapı Projelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Enerji nakil hattı, otoyol gibi büyük ölçekli ve bölgesel nitelikli altyapı projeleri de kimi arkeolojik alanların bozulmasına hatta yok olmasına neden olabilmektedir. Bu sorunun temelinde gerekli eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanamaması, büyük ölçekli yatırım projelerinin planlama aşamasında plancı kuruluşa doğal ve kültürel değerlerle ilgili bilgilerin eksik veya yetersiz verilmesi, projenin gelişiminden, korumadan sorumlu kuruluşların yeterince bilgilendirilmemesi gibi birçok neden bulunmaktadır. Oysaki doğru bir planlama ve yönetim planı ile hem arkeolojik alanların kazılması, korunması ve değerlendirilmesi hem de projenin gerçekleşmesi sağlanabilir (Tunçer 2002; Madran ve Özgönül 2005).

2.4.2 Kentsel Sit Alanlarının Sorunları

Her yerleşmede olduğu gibi sit alanı olarak tescil edilen yerleşme ya da yerleşme parçalarının da sorunları bulunmaktadır. Bu yerleşmelerdeki sorunları diğerlerinden ayıran en önemli özellik, onların yok olduğunda yenilenemeyecek ya da düzeltilemeyecek değerlerle ilgili olmasıdır. Madran ve Özgönül (2005) bu sorunları aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- Planlama ve uygulama sorunları
- Fiziksel sorunlar
- Sosyal ve ekonomik sorunlar

2.4.2.1 Planlama ve Uygulama Sorunları

Ülkemizde 1950’li yıllardan sonra giderek artan imar planlama olgusu, ne yazık ki kent ve kasabalarımızın belli değerler taşıyan alanlarının korunması ve geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirememiştir. Bu duyarsız planlama olgusu 1973 yılında “1710 Sayılı Eski Eserler Yasası” ile “Sit” tanımının ve 1983 yılında 2873 Sayılı Yasa’yla da “Koruma Amaçlı İmar Planı” kavramının getirilmesini zorunlu kılmıştır. İmar planları bunun yanı sıra, sağladığı aşırı imar haklarıyla geleneksel konut sahiplerini korumaya değil onları yıkarak yenilemeye yönlendirmiştir. Planlama ve onama süreçlerinin uzunluğu, kentsel rantın oransız bir biçimde artması ve yerel yönetimlerin duyarsızlığı gibi nedenler kaçak yapılaşmayı teşvik etmiş, bu durum geleneksel konut dokusunun bulunduğu alanların bozulmasına neden olmuştur.

Geleneksel yapıların yoğun olarak bulunduğu kent ve kasaba merkezleri, çeşitli nedenlerle özgün kullanımlarından çok farklı ve taşıyabilecekleri yükün üzerinde işlevler yüklenmişlerdir. Bu baskı, korunacak değerlerin yoğun olduğu (özellikle tarihi ve ticari merkezlerde) yörelerde gerçekleştiğinde ve sorumlu kuruluşlar bu baskıyı kentin diğer kesimlerine dağıtacak önlemler almadığı takdirde bozulma ve yozlaşmalar artacaktır. Tarihi merkezleri kaldırabileceklerinden daha fazla ve ağır işlevlerle yüklemek genellikle imar plan kararlarıyla oluşmaktadır. Ayrıca ayrıştırma ve birleştirme yoluyla parsellerin form ve boyutlarının değiştirilmesi, yeni ulaşım akslarının önerilmesi gibi hususlar da dokunun geleneksel niteliğinin plan aracılığıyla bozulmasına neden olmaktadır. Bazı imar plan kararları ise bir kültür varlığının bir bölümünün ya da tümünün ortadan kalkmasına da neden olabilmektedir. Özellikle yeni yolların açılmasında konutların yanı sıra anıtsal nitelikli birçok

yapının bu imar hareketlerine kurban verildiği görülmektedir (Tunçer 2002; Madran ve Özgönül 2005).

2.4.2.2 Fiziksel Sorunlar

Yapılan çeşitli araştırmalardan ortaya çıkan fiziksel sorunların başında, yeni yapı isteklerinin artması sonucu, yeni yapılaşma/geleneksel yapı dengesinin bozulması gelmektedir. Bir diğer deyişle, geleneksel yapıların günümüz gereksinimlerini karşılamakta önemli bir potansiyel oluşturduklarını yadsıyan ve bu potansiyeli yeteri kadar değerlendiremeyen yeni yapılaşmaya ağırlık veren politikalar, hem korumayı sağlamakta hem de ekonomik ve işlevsel değeri oldukça yüksek eski yapı stokunu göz ardı etmektedirler. Bunun bir diğer nedeni, nüfus artışı sonucu doğan yeni mekan (özellikle konut) gereksiniminin çözümünde geleneksel dokuyu gözeten politikaların izlenmemesi ve bunun geleneksel dokuyu bozması olarak da tanımlanabilir (Asatekin vd. 1994).

2.4.2.3 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

Kültürel değerlerin yoğun olarak bulunduğu kentsel sit alanlarının korunmasında fiziksel (yapı restorasyonu, çevre düzenleme, altyapının sağlıklılaştırılması vb) boyutun yanı sıra, korumanın sosyal ve ekonomik yönlerinin de giderek gündemde yer alması çözüm üretmek için bu alanlardaki sorunların saptanmasını gerekli kılmıştır.

Sosyal nitelikli sorunların başında geniş halk kitlelerinin koruma konusunda yeterli duyarlılığı göstermemesi gelmektedir. Aslında bu davranışın kökeninde, kişilerin kültür varlığı, koruma, onarım, kamu yararı gibi tanım ve kavramlar konusunda yeterince bilgilendirilmemesi, gerekli parasal ve teknik desteklerin sağlanmaması, kişisel yararın kamu yararının önünde gelmesi gibi birçok neden yatmaktadır. Kentlerin tarihi bölgelerinde nesiller boyu yaşayan ailelerin çeşitli nedenlerle bu alanları terk etmesi ve bunun sonucu olarak yabancıların bu bölgelere yerleşmesi ile yeni yaşam biçimleri geliştirmeleri alanın sosyal yapısında olumsuz değişikliklere neden olmaktadır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, kent ve kasabaların eski mahallelerinde oturan kişiler genellikle orta gelir düzeyindedirler. Bu nedenle kimi hallerde pahallı bir işlem olan onarım harcamalarını karşılayacak parasal olanaklardan yoksundurlar. Bu husus yeterli hususta bir

parasal destek sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak günümüzde ne devletin ne de diğer herhangi bir kurum bu tür kaynakları sağlamadığı bilinmektedir. Kenti dışarıdan gelen grupları da yaşamın daha ucuz olduğu tarihsel bölgelerde oturmayı tercih ettikleri görülmektedir. Geçimini sağlamakta zorlanan bu gruplar kullandıkları yapılarla en basit bile olsa her hangi bir bakım müdahalesi gerçekleştirilmemekte ve çevrelerine (oraya ait olmadıkları için) sahip çıkmamaktadırlar (Asatekin vd. 1994).

BÖLÜM 3

MATERYAL VE YÖNTEM

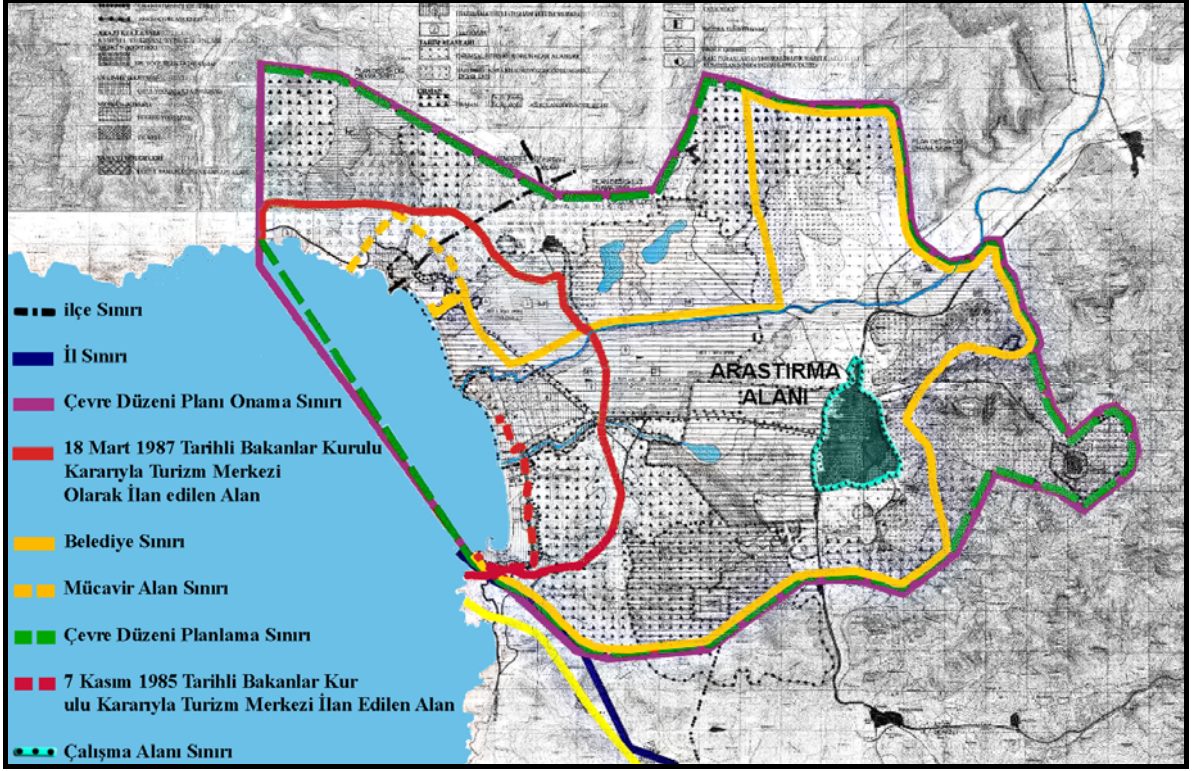
3.1 MATERYAL

Bu araştırmada, I. Efes olarak da adlandırılan Ayasuluk Kalesi'nin yer aldığı İzmir-Selçuk İlçe Merkezi arkeolojik özellikleriyle peyzaj mimarlığı açısından irdelenmiş, geleceğe yönelik olarak alanın tarihi gelişim içindeki yerini koruyabilmesi için genelde ve özelde çözüm önerileri getirilmiştir.

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin çalışma alanı olarak belirlenmesinde;

- Dünyaca ünlü Efes Antik Kenti'nin ilk kurulduğu yer olması,
- Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olan Artemis Tapınağı'nın bu yörede yer alması,
- IV İncil'in yazarı (Aziz Yuhanna), İsa'nın 12 havarisinden biri olan St. Jean'ın anıt mezarının burada olması ve bu anıtın Vatikan tarafından haç merkezi ilan edilmesi,
- Tarihte 200000 nüfuslu bir liman kentiyken, Küçük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla limanın dolarak şehrin 4 kez yer değiştirmesi ve arkeolojik kalıntıların geniş alanlara dağılması nedeniyle çok zengin kültürel değerlere sahip olması etkili olmuştur.

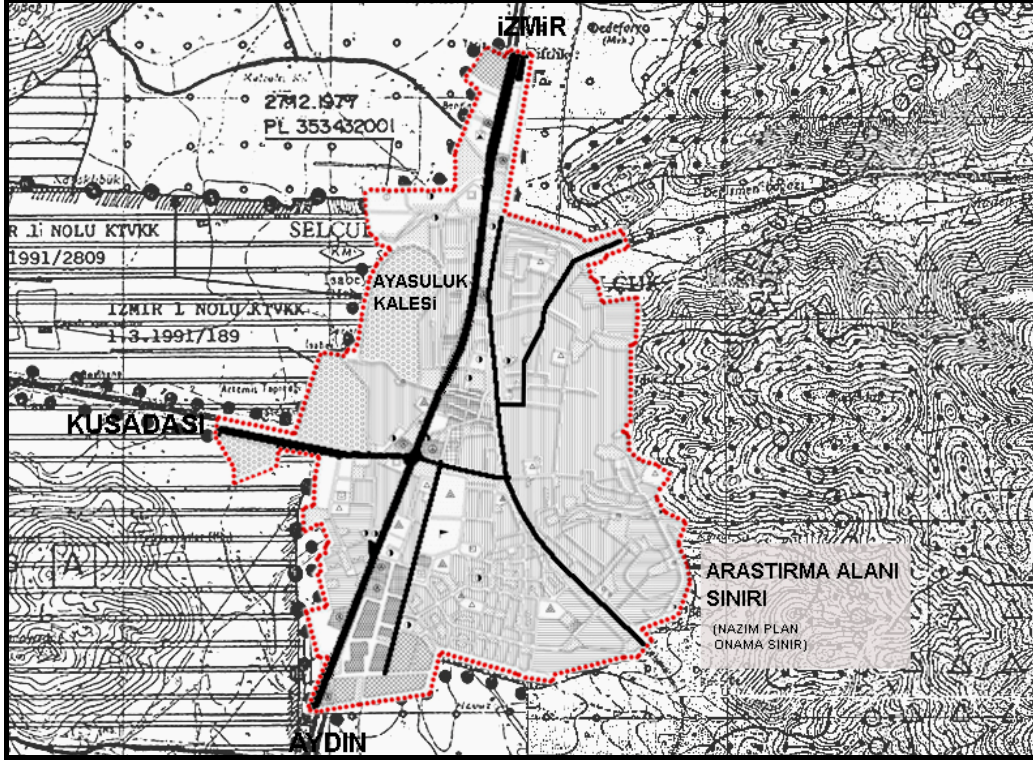
Araştırmanın ana materyalini İzmir İli Selçuk İlçesi'nde yer alan I. derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanlarının da içerisinde yer aldığı Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi oluşturmaktadır. Şekil 3.1'de araştırma alanının Selçuk İlçesi'ndeki konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Araştırma alanının Selçuk İlçesi'ndeki konumu 1/25000 (Selçuk Belediyesi 2009'dan değiştirilerek).

Araştırma alanının sınırları 1/5000 ölçekli İzmir-Selçuk Nazım İmar Planı, Nazım Plan Onama Sınırı temel alınarak belirlenmiştir. Şekil 3.2'de çalışma alanı 1/25000 ölçekli topografik harita üzerine işlenmiş olarak gösterilmektedir.

Şekil 3.2 Araştırma alanı sınırı (Selçuk Belediyesi 2009'dan değiştirilerek).

Araştırmada materyal olarak kullanılan diğer kaynakları;

- Araştırma alanı ile ilgili daha önce çeşitli üniversite ve kurumlarca yapılmış lisansüstü tezleri ve araştırmalar,
- Araştırma konusu ile ilgili yerli ve yabancı literatür bilgileri, plan, broşür, rapor, yayın ve istatistikler,
- DSİ tarafından hazırlanan 1/100000 ve 1/25000 ölçekli topografya, jeoloji ve hidrojeoloji haritaları,
- HGK tarafından hazırlanan 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli topografik haritaları. Bu haritalardan su varlığı, bakı grupları, eğim grupları, yükseklik grupları, tepe noktaları, ulaşım ağı belirlenmiştir.
- MTA Genel Müdürlüğünce hazırlanan 1/100.000 Türkiye jeoloji haritaları, jeolojik yapı,
- KHGM tarafından hazırlanan 1/25000 ve 1/100.000 Türkiye toprak haritaları, arazi varlığı raporu; erozyon durumu, arazi yetenek sınıfları, arazi tipleri,
- TÜİK tarafından yapılan 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ilçe merkezi, belde ve köy nüfus bilgileri,
- Arazi çalışması sırasında çekilen fotoğraflar,

- Haritaların sayısal ortamda hazırlanması ve düzenlenmesinde AutoCAD® 2010 bilgisayar yazılımı,
- Ayrıca fotoğrafların düzenlenmesi ve işlenmesinde Adobe Photoshop™ CS4 bilgisayar yazılımı,
- Araştırma alanını hakkında yetkililer ile yapılan yüz yüze görüşmeler oluşturmaktadır.

3.2 YÖNTEM

“İzmir - Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi” başlıklı çalışma, belirli aşamalarda gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, Türkiye’de kültürel ve tarihsel çevreleri koruma kavramı ve önemi, tarihi çevre koruma olgusunun Dünya ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi, sit kavramı ve türleri ile Türkiye’de korumaya ilişkin sorunlar hakkında veriler toplanmış, kapsamlı bir literatür taramasından sonra araştırmaya temel olacak kaynaklar belirlenmiştir.

Literatür çalışması sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi doğal, kültürel ve arkeolojik özellikleriyle tanıtılmıştır. Ayrıca Selçuk İlçesi ve araştırma alanı arasındaki sosyal ve fiziksel bağlantı ortaya konmuştur.

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi gerek konumu ve tarihiyle, gerekse mimari ve arkeolojik özellikleriyle doğal ve kültürel değerler olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Tüm bu bilgiler ile arazide yapılan çalışmalar bütünleştirilmiştir. Arazide çekilen fotoğraflar geçmiş yıllara ait fotoğraflarla karşılaştırılmış ve dünden bugüne Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin durumu belirlenmiştir.

Son aşama olarak, içerisinde Ayasuluk Kalesi, St. Jean Kilisesi, İsa Bey Camii, Artemis Tapınağı vb kültür kaynaklarının yer aldığı çalışma alanına yönelik çözüm önerileri getirilmiştir.

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 ARAŞTIRMA ALANININ DOĞAL ÖZELLİKLERİ

Dünya'nın önemli antik yerleşmelerinden biri olarak bilinen Efes Antik Kenti'nin ilk kurulduğu yer olan Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi, 8000 yıllık tarihi ile çok çeşitli doğal ve kültürel değerleri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu bölümde araştırma alanının doğal özellikleri bakımından coğrafi yapısı, topografyası, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, toprak yapısı, iklim, hidrolojik ve hidrojeolojik yapısı, peyzaj özellikleri, flora ve faunası açıklanmıştır.

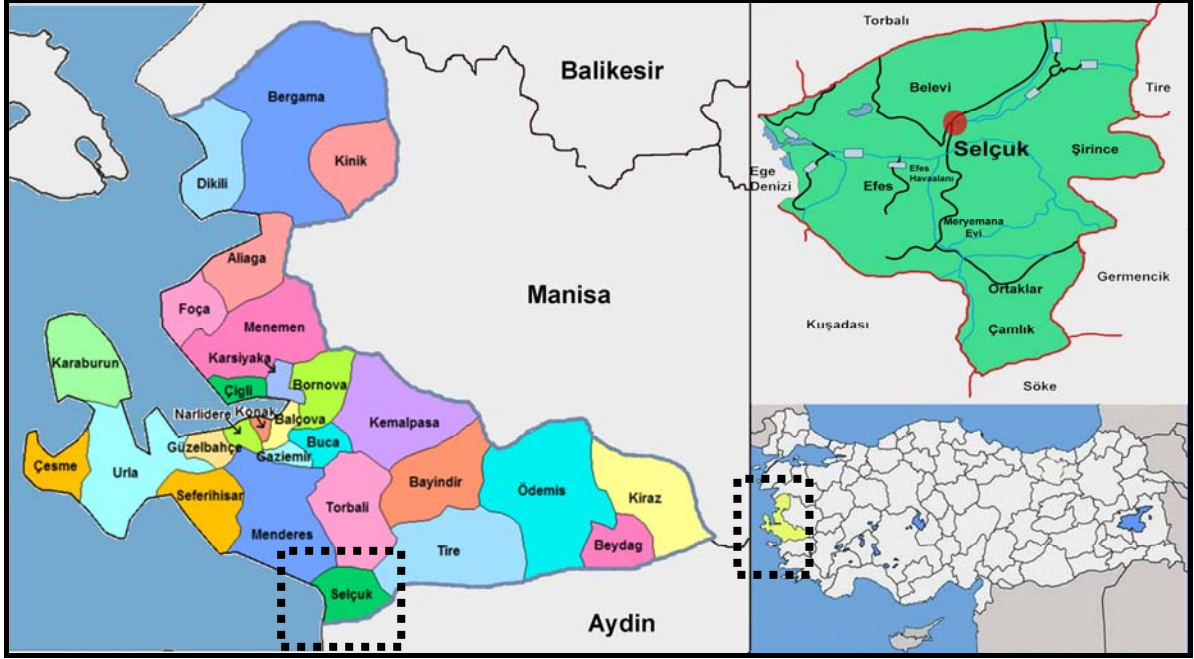
Araştırma alanının en önemli doğal özelliklerinden biri; oturduğu düzlüğün prehistorik dönemde korunaklı bir körfez iken, sonradan Küçük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla dolmasıdır. Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi II. yy'da deniz kenarında iken günümüzde denizden 8km içeride kalmıştır.

4.1.1 Coğrafi Konum

Araştırma alanını oluşturan I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi; Ege Bölgesi'nde, İzmir İli, Selçuk İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Şekil 4.1'de Selçuk İlçesi'nin Türkiye'deki konumu gösterilmiştir.

Yüzölçümü 295km² olan ilçenin toprakları doğuda Aydın'ın Germencik ve güneyinde Kuşadası ilçeleri, batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir Merkez ve Torbalı ilçeleri çevirmiştir. Kuşadası Körfezi, ilçenin batı kıyısına sokulur. Başlıca çıkıntı Çamlıman Burnu' dur. Küçük Menderes Havzası'nın ve Selçuk İlçesi'nin sularını toplayan ve Pamucak Sahili'nden denize dökülen Küçük Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonlarla Selçuk'ta bir delta ovası oluşmuştur. Bu ova irili ufaklı dağlarla çevrilmiştir. İlçenin doğusunda Tire İlçesi, batısında Ege Denizi,

kuzeyinde Torbalı İlçesi, güneyinde Aydın İli'ne bağlı Germencik ve Kuşadası ilçeleri bulunmaktadır (Gülhan 2007).

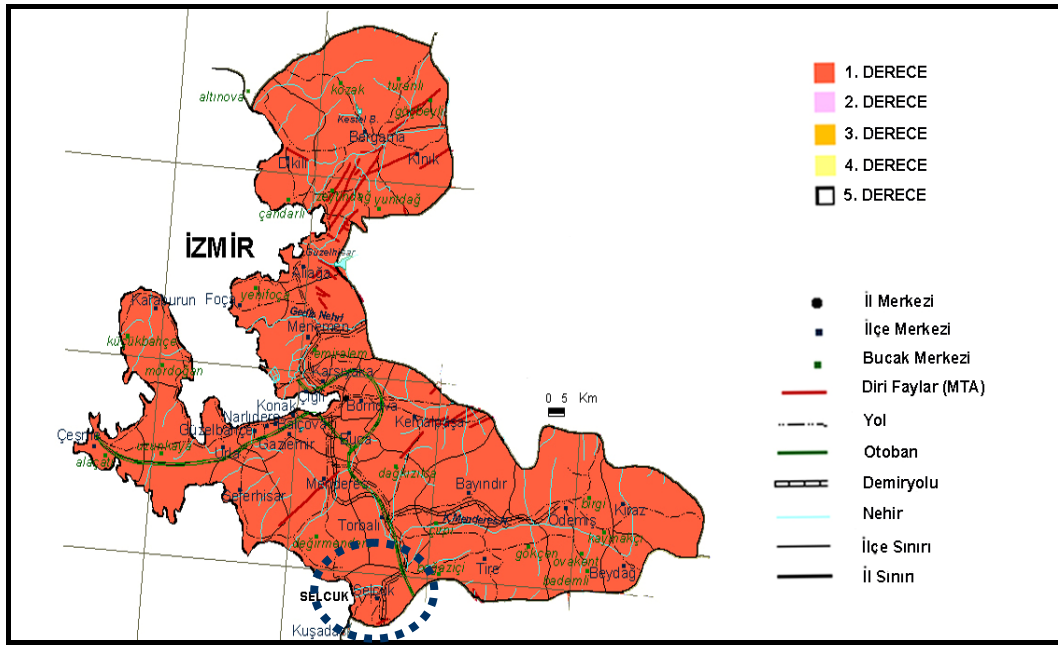
Şekil 4.1 Araştırma alanının Türkiye'deki konumu (URL-1 2009'dan değiştirilerek).

4.1.2 Jeolojik ve Topografik Yapı

Selçuk Küçük Menderes Havzası'nın kara tarafındaki bitimine yakın bir alanda kurulmuştur. Küçük Menderes Havzası III. zaman sonundaki hareketlerle meydana gelen alçalma ve yükselmelerle oluşmuştur. Morfolojik yapısı karışık olmayan bölgede iki ana şekil göze çarpmaktadır. Yükselme hareketleriyle meydana gelen, kuzey ve güneydeki tepelik alanlar ve alçalma hareketleriyle meydana gelen düzlüklerdir. Bu hareketler sonucunda ova, güneydeki Aydın Dağları ile kuzeydeki Boz Dağları birbirinden ayırmıştır. Ovanın ortasından geçen Küçük Menderes Nehri ise taşıdığı alüvyonlarla ova tabanını ve körfezi doldurarak bugünkü görünümünü kazanmıştır (Gülhan 2007).

Küçük Menderes Nehri'nin geçtiği bölge %0 ile %2 arasında bir eğime sahip durumdadır ve düze yakın bir eğime sahiptir. Bu ovalar aynı zamanda verimli tarım topraklarıdır. Bunun dışında bölgede orta eğimli bölge yok denecek kadar azdır. Düz bölgelerden sonra hemen dik eğimlere rastlanır özellikle şehrin kuzey ve batı bölgesinde %30 üzeri sarp araziler çok fazladır. Güneyde ise eğim genelde %10 - %30 arasındadır (Gülhan 2007).

Şekil 4.2’de de görüldüğü gibi Selçuk’un içinde bulunduğu bölge birinci derece deprem bölgesidir. Doğudan gelen fay hatları Ege Bölgesi’nde kıyıya dik olarak uzanmaktadır. Bölgede fay hatları Büyük Menderes Çukurluğu ile Küçük Menderes Çukurluğu’nun üst kesimine yerleşmiştir. Doğudaki fay hatları bu fayları sıkıştırdığı için faylar hala canlı, çalışır durumdadır. Deprem açısından tehlikeli, zemini yumuşak bölgelere tedbirli yerleşilmesi, fay hatlarının birer kilometre sağına ve soluna kadar yerleşme yapılmaması alınan ilk önlemlerdir. Bölgede tarih boyunca çok şiddetli, yıkıcı depremler olmuştur. Efes’in tarih boyunca şiddetli depremlerden etkilendiği görülmüştür (ODTÜ 1995).

Şekil 4.2 İzmir deprem haritası (Ankara Deprem Araştırma Dairesi 2009).

4.1.3 Jeomorfolojik Yapı

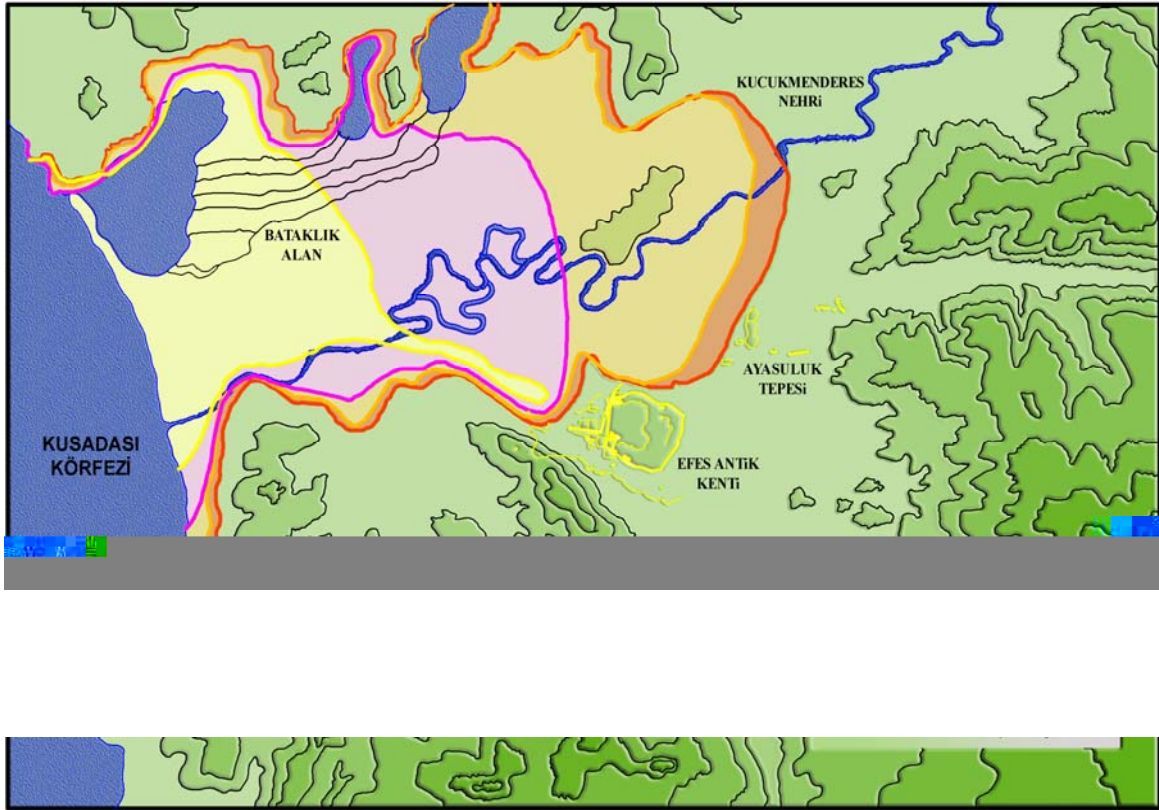
Kuruluşundan itibaren bölgede ticaret limanı ile de kendini gösteren Efes Kenti, Küçük Menderes Nehri'nin zaman içinde limanı doldurması nedeniyle üç kez yeniden kurularak varlığını sürdürmüştür. Yoğurtçu'ya (1993) göre bu bakımdan yerleşim alanındaki jeomorfolojik değişim incelenmeye değer bir etkidir.

Küçük Menderes Nehri taşıdığı alüvyonlarla limanı doldurarak kıyı çizgisini batıya doğru değiştirmiştir. Hıristiyanlık çağının başlangıcında kıyı çizgisinin batı yönündeki hareketinin genişliği bir asırda 800m olarak tahmin edilmektedir.

MS VI. yy limanın deniz taşıtları tarafından kullanıldığı son dönemdir. Bu tarihte limanın boyutları, kentin hemen kenarında oval bir havza biçiminde 400m eninde, 600m boyunda olup denize 4200m uzunluğunda, 500–1000m genişliğinde bir kanalla bağlıdır. Kanalin temizlenmesi için yapılan son çalışmaların bu dönemde olduğu ve 600m uzunluğundaki kısımdan yarım milyon m³ alüvyal dolgu çıkarıldığı tahmin edilmektedir (Yoğurtçu 1993).

MS VI-XI yy arasında alüvyon dolgunun denize doğru 7000m genişliğinde 700m uzunluğunda ilerlemesiyle liman küçük bir havzaya dönüşmüştür. Bugün denize doğru olan ilerlemenin önceki asırlardan çok daha yavaş bir hızla, bir asırda 10m olduğu tahmin edilmektedir (Yoğurtçu 1993).

Şekil 4.3’de Miltner (1958), Efes Kenti Kıyı Çizgisi’nin jeomorfolojik değişimlerle batıya doğru olan hareketi gösterilmektedir (Yoğurtçu’dan 1993).

Şekil 4.3 Efes jeomorfolojik değişim haritası (Miltner1958’den değiştirilerek).

4.1.4 Toprak Yapısı

Jeolojik ve Topografik Yapı bölümünde de değinildiği gibi, alan Küçük Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyon ve kalkerli tepelerden oluşmaktadır.

Selçuk ve çevresinde tarımsal kullanıma uygun olmayan 5, 6, 7 ve 8. sınıf araziler ova tabanının kıyı ve yakın çevresi ile bu tabanın çevresindeki yüksek dağlık alanlarda yayılış göstermektedir. Akarsularda taşınan ve biriktirilen materyalin kıyı gerisinde denizel süreçlerin kontrolü altında olması nedeniyle, kıyı ve yakın çevresindeki alüvyal topraklar 5. ve 6. sınıf araziler dahil edilmiştir.

Bölgede 1. sınıf verimli tarım toprakları kent merkezinden kuzeye doğru uzanan bir şerit biçimindedir. 2.sınıf tarım toprakları ise alana rasgele olarak dağılmış ve toplaşmış küçük gruplar halinde bulunmaktadır. Kentin çeperlerine doğru gidildikçe tarım topraklarının verimi düşmektedir (Gülhan 2007).

4.1.5 İklim

Selçuk ve çevresinde tipik Akdeniz İklimi görülmektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Geçmiş yıllardaki iklim verileri incelendiğinde, Selçuk çevresinde bugüne kadar yaşanan en düşük sıcaklık -9°C ile 1964 yılında, yaşanan en yüksek sıcaklık ise 41°C ile 1973 ve 1987 yıllarında tespit edilmiştir.

Selçuk İlçe Merkezi'nde bulunan meteoroloji istasyonu ölçümlerine göre; aylık ortalama sıcaklığın $16,4^{\circ}\text{C}$ olarak belirlendiği yerleşmede, en düşük aylık ortalama sıcaklık $7,6^{\circ}\text{C}$ ortalama ile Ocak ayında gerçekleşirken, en yüksek sıcaklık ise aylık ortalama $28,9^{\circ}\text{C}$ ile Temmuz ayında gerçekleşmektedir (Selçuk Belediyesi 2008)

4.1.6 Bitki Örtüsü

Selçuk İlçesi, tipik Akdeniz Floristik Zonu özellikleri taşımaktadır. Selçuk bitki örtüsü günümüze yıpranmadan gelememiş ve çeşitli tahribatlara uğramıştır. Bunun sebebi ise ilçenin tarih boyunca çok uzun süreli ve önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmasıdır. Önceleri çam ve meşe topluluklarından oluşan orman örtüsü antropojen etkilerle makiye dönüşmüştür. Orman

örtüsünün yok olması erozyonlara ve körfezin bataklık haline gelmesine neden olmuştur. Bugün ilçenin doğu, kuzey ve güneyinde yer alan tepeler maki örtüsüyle kaplıdır. İlçenin 4km doğusunda tahrip olmuş kızılçam ormanı yer almaktadır. Ayrıca 1985 yılından bugüne kadar 3000ha arazi yanmıştır (Selçuk Orman İşletme Şefliği 2009).

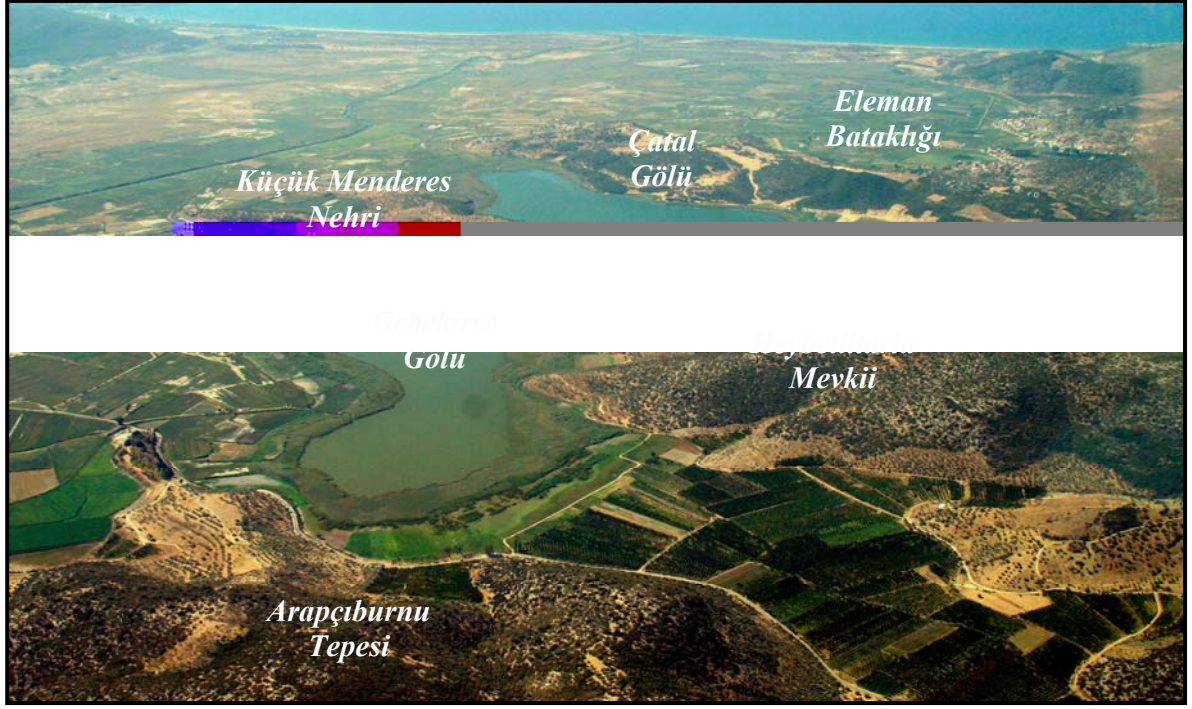
Selçuk İlçesi'nde kuru ve sulu tarım, bitki örtüsünün genelini oluşturan öğelerdir. Bunun yanı sıra mera alanları, zeytinlik alanları ve orman alanları da fazla miktarda bir alanı kaplamaktadır. Fundalık alanlar ilçedeki en hakim bitki örtüsüdür. Fundalık alanlar gerekli işlemler yapılırsa ormanlık alan olabildiği için bu durum bir avantaj olarak görülebilir. Mera ve tarım alanları iç içe olarak adeta bir şerit gibi bölgenin batısından başlayarak kuzey doğuya doğru bir parabol biçiminde incelererek ilerlemektedir. Ayrıca zeytinlik alanlar da ilçenin batısı hariç her yerde sıklıkla görülür (Gülhan 2007).

4.1.7 Doğal Peyzaj Özellikleri ve Biyolojik Çeşitlilik

Selçuk İlçesi Küçük Menderes Nehri ve kollarının beslediği bir alüvyon sahasıdır. Genelde, sucul ekosistemlerin tipik özelliklerini göstermektedir. Ortalama yüksekliği 100m olan Arapçiburun Tepesi ile Heybelitarla mevkiileri arasındaki vadide bulunan Gebekirse Gölü ile batıda denize kadar uzanan Eleman Bataklığı, ayrıca alanın güney sınırını oluşturan, Küçük Menderes nehri ve bunların bünyesindeki bataklık ve sazlıklar bu bölgenin doğal unsurlarıdır. Tepelerin bulunduğu karasal ekosistemde ise iklim özelliklerine paralel olarak, sık çalılıklar şeklinde gelişen makilikler sahip olduğu tür çeşitliliği ile bölgede farklı nitelikteki yaşama organlarını aynı anda kapsamakta, burası tatlı su ürünleri ve su kuşları ile “Kara Avcılığı Kanunu” kapsamına giren birçok memeli ve kuş türlerini barındıran zengin biyotoplar serisi oluşturmaktadır. 1984 yılında özel koruma alanı içinde 1000ha bir alan “Yaban Hayatı Koruma Sahası” ilan edilmiş, 1991'de deltanın tümü doğal sit statüsüne girmiştir (Somay ve Filiz 2006).

Şekil 4.4'te görülen Selçuk Göller Bölgesi'nde 38 familyaya dahil 92 kuş türü gözlemlenmiştir. Bunların 46'sının göçmen olduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında dalgıç, pelikan, çeşitli türde ördek, çulluk ve kınalı keklik gibi kuşları sayabiliriz. Koruma sahası kuluçka alanından ziyade kuşların beslenme ve barınmalarına imkan veren bir dinlenme alanı niteliğindedir (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

Şekil 4.4 Selçuk G ller Bölgesi (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

Eleman Bataklığı'nda, her kış Küçük Menderes Nehri'nin taŐması sonucu sel oluşmaktadır. Yazın kuruyan alan, bölgedeki insanlar tarafından tarım amaçlı kullanılmaktadır (Somay ve Filiz 2006).

4.2 SİT ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

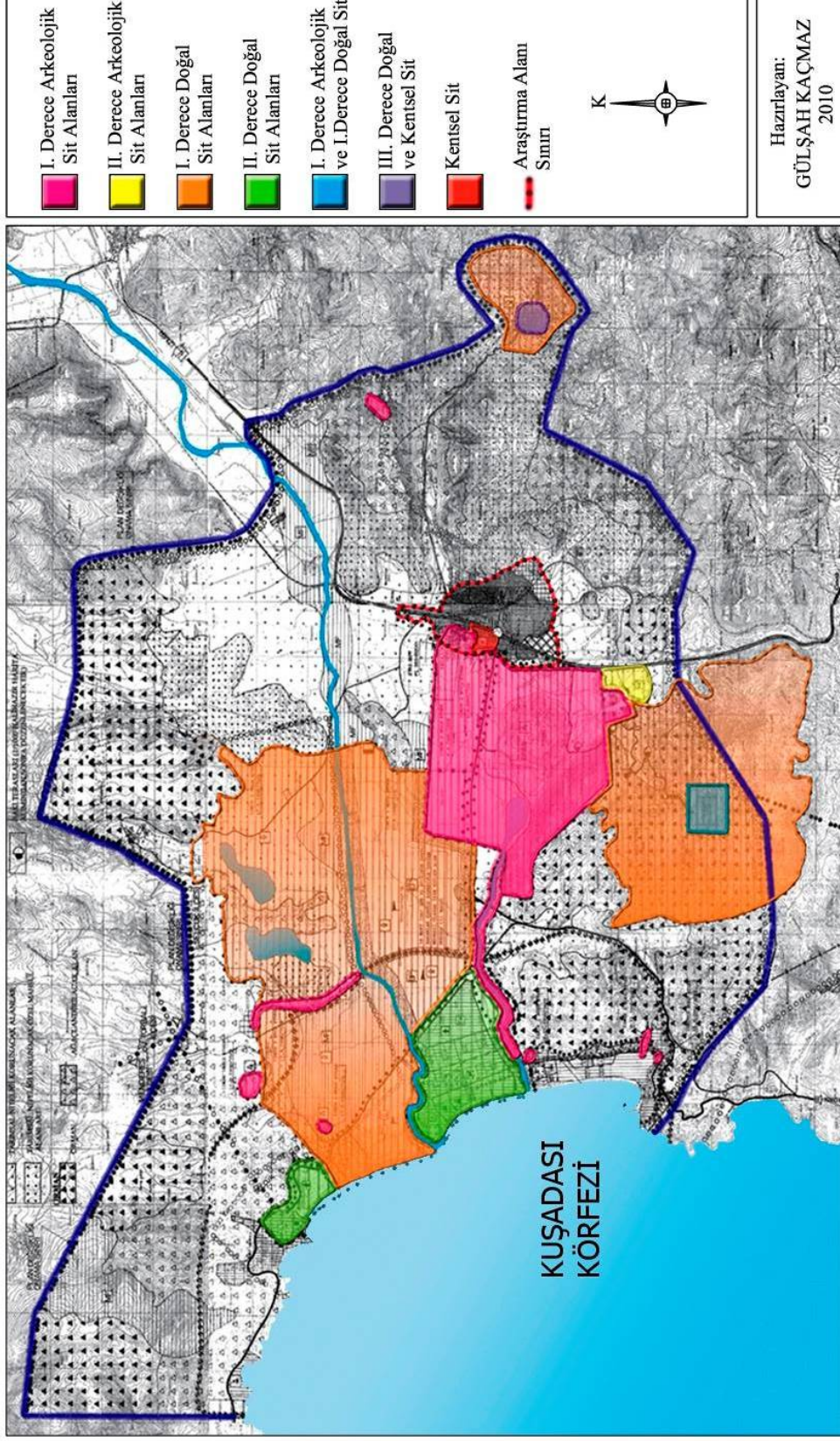
Gülhan'a (2007) göre Selçuk'ta ortalama 5000ha bir alan koruma alanı durumundadır. Sit alanlarının geniş bir bölgeyi kapsaması turizm yatırımlarının bölgede yer seçmesini ve gerekli yapılaşmayı gerçekleŐtirmesini engellemektedir. Koruma alanlarının bu denli fazla olması bölgeyi betonlaŐmadan korumaktadır. Fakat aynı zamanda yatırımların önünde engel teşkil etmektedir.

İlçede; I.derece arkeolojik sit alanı, II. derece arkeolojik alanı, kentsel sit alanı, I.derece doğal sit alanı, II. derecede doğal sit alanı, I.derece arkeolojik ve I.derece doğal sit alanı ile III. derece doğal ve kentsel sit alanı olmak üzere 7 farklı sit alanı bulunmaktadır. Bu sit alanları ve buldukları bölgeler Şekil 4.5'te gösterilmektedir.

Araştırma alanının içinde bulunduğu imar onama sınırı kapsamında I. derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanları yer almaktadır.

İZMİR İLİ SELÇUK İLÇESİ SİT ALANLARI

LEJAND

Şekil 4.5 Sit alanları 1/25000 (Anon. 2009a'dan değiştirilerek).

4.2.1 Doğal Sit Alanları

Doğal sit alanları, Selçuk İlçesi'ndeki en büyük ve en geniş sit alanlarıdır. Pamucak mevki 1991 yılında I. derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Bölge'deki en geniş I. derece doğal sit alanı doğusunda Selçuk Merkezi, batısında Ege Denizi, güneyinde Efes Antik Kenti olan ve kuzeyde Göller Bölgesi'ni içine alan bölgedir. Bunun yanı sıra Meryem Ana Evi çevresindeki ormanlık alan ve Şirince Köyü çevresindeki bağ ve bahçeler de I. derece doğal sit alanlarıdır.

Pamucak Sahili'nde Antik Kanal ve Küçük Menderes Nehri'nin arasında kalan ortalama 300ha alan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın baskısı sonucu I. derece doğaldan II. derece doğal site dönüştürülmüş en büyük II. derece doğal sit alanıdır. Sulak alan olma özelliğini taşıyan bu bölge kısıtlı olarak imara açıldığı için, kuş türlerinin bölgeyi terk etmesi söz konusudur.

Bunun dışında alandaki en büyük I. derece doğal sit alanın kuzeyinde Pamucak Sahili'nde 100ha'lık bir bölge II. derece doğal sit alanıdır.

Şekil 4.6'da görülen İzmir-Selçuk Şirince Köyü yerleşik alanı III. derece doğal sit alanıdır (Gülhan 2007).

Şekil 4.6 Şirince Köyü yerleşim alanı (URL-2 2010).

4.2.2 Arkeolojik Sit Alanları

İzmir-Selçuk İlçe Merkezi'nin batısında ortalama 800ha'lık bir alan I. derece arkeolojik sit durumundadır. Bu alan Efes Antik Kenti'ni de içine almaktadır. Bu alandan başlayan ve denize kadar uzanan Antik Kanal çevresi ise denize kadar boylu boyunca I. derece arkeolojik sit alanıdır.

Zeytinköy'ün güneyinde ise ortalama 75ha'lık bir bölge bir şerit biçiminde I. derece arkeolojik sit alanıdır. Bu alanın batısında biri Pamucak mevkiinde diğeri ise Zeytinköy mevkiinde olmak üzere 2 adet diğerklerine göre daha küçük çaplı I. derece arkeolojik sit alanı bulunur.

Şirince Köyü'nün kuzeybatısı ve Selçuk Merkezi'nin kuzeydoğusunda 15ha'lık I. derece arkeolojik alan bulunmaktadır. Ayrıca Pamucak Sahili'nin güney ucunda 2 adet küçük çaplı I. derece arkeolojik sit alanı bulunur. Şekil 4.7'de gösterilen Efes Antik Kenti'nin güneyinde bulunan Meryem Ana Evi de I. derece arkeolojik sit alanıdır (Selçuk Belediyesi 2008).

Şekil 4.7 I. derece arkeolojik sit alanı olan Meryem Ana Evi (Fotograf: Gülşah Kaçmaz 2010).

Efes Antik Kenti'nin güneydoğusu, İlçe merkezinin güneybatısı ve Meryem Ana Evi'nin kuzeydoğusunda 70ha'lık bir bölge II. derece arkeolojik sit alanıdır (Selçuk Belediyesi 2008).

4.2.3 Kentsel Sit Alanları

Selçuk'ta iki tane mevcut kentsel sit alanı bulunmaktadır. Bu sit alanlarının en büyüğü Şirince Köyü yerleşik alanıdır. Şirince Köyü yerleşik alanı, aynı zamanda III. derece doğal sit alanıdır. Diğeri ise bir bölümü Şekil 4.8'de gösterildiği gibi kent merkezinde, Atatürk Mahallesi'nin bir bölümünü kapsayan; içerisinde Bizans, Osmanlı ve Aydınöğulları dönemine ait yapılar bulunan yerleşim alanıdır (Selçuk Belediyesi 2008).

Şekil 4.8 Kentsel sit alanında yer alan İshak Bey Camii (Fotograf: Gülşah Kaçmaz 2010).

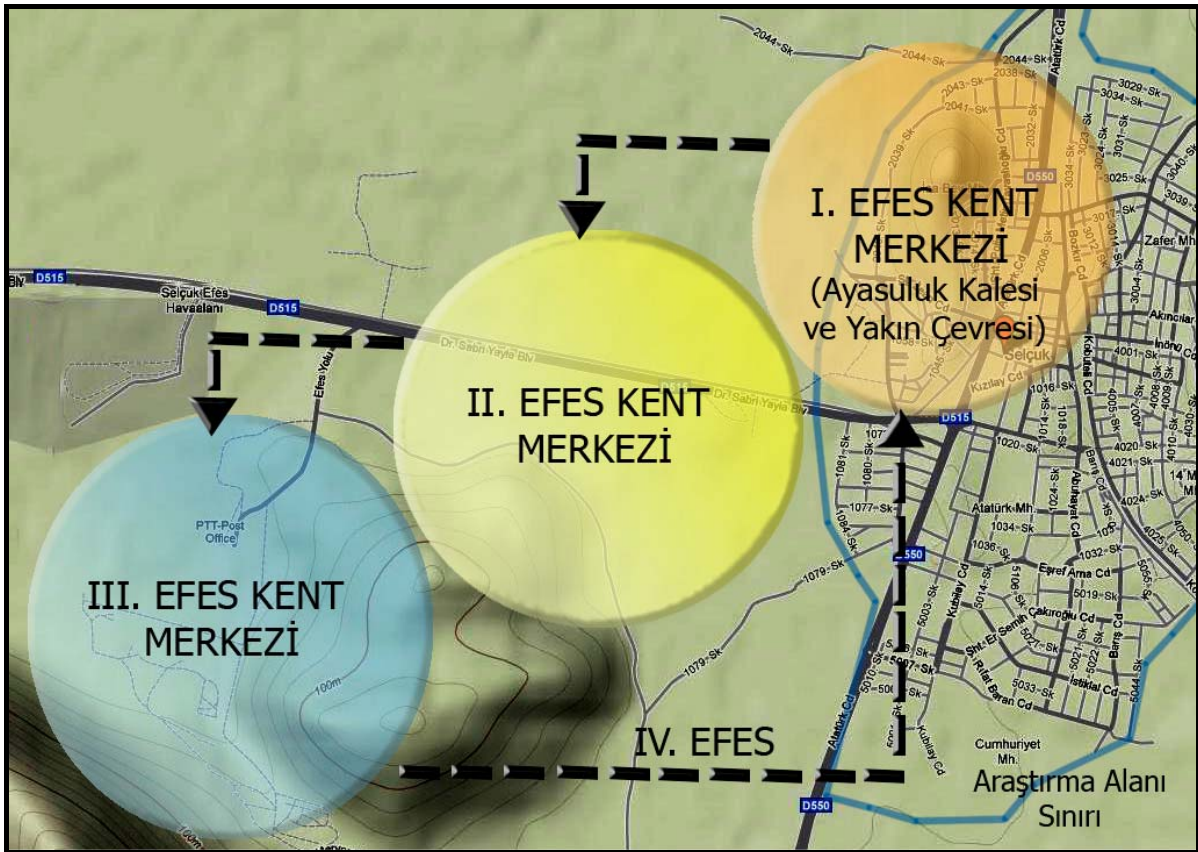
4.3 ARAŞTIRMA ALANININ KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin yer aldığı İzmir İli Selçuk İlçesi kültürel peyzaj değerleri açısından oldukça zengindir. Araştırma alanını önemli kültürel özelliklerden biri dünyaca ünlü antik yerleşmeler arasında yer alan Efes Antik Kenti'nin ilk kurulduğu yer olmasıdır. Ayrıca Dünya'nın 7 Harikası'ndan biri olan Artemis Tapınağı da araştırma alanı sınırları içerisinde yer almaktadır.

Bu bölümde araştırma alanının kültürel özellikleri bakımından tarihsel gelişimi, kültürel kaynak değerleri ve arkeolojik özellikleri ile sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı açıklanmıştır.

4.3.1 Araştırma Alanının Tarihsel Gelişimi

Efes Antik Kenti'nin son kurulduğu yer olarak bilinen Ayasuluk Tepesi'nde 1990 yılından itibaren Efes Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan kazılar Efes'in tarihini tamamen değiştirmiştir. Böylece MÖ 1050 yıllarında Yunanlı kolonistler tarafından kurulduğu varsayılan Efes'in çok daha önce İlk Tunç Çağı'nda (MÖ 3000) kurulduğu ve Ayasuluk Tepesi'nin ilk Efes yerleşmelerinden biri olduğu anlaşılmıştır (Büyükkolancı 2009). Şekil 4.9'da doğal, ekonomik ve siyasi nedenlerle üç kez merkez değiştiren Efes Kenti'nin 8000 yıllık tarihi içerisindeki değişim hareketi gösterilmiştir.

Şekil 4.9 Efes Kent Merkezi değişim haritası.

4.3.1.1 İlk Tunç Çağında Ayasuluk

Tüm Helen kent kuruluşlarında olduğu gibi Efes Kenti'nin yeri de Delphi Kehaneti'ne göre belirlenmiş ve kent, Atina Kralı Kodros'un oğlu Androklos tarafından Pion Dağı'nın kuzey yamacında ve eteklerinde kurulmuştur (Yoğurtçu 1993).

İlk olarak Apasa adıyla Ayasuluk Tepesi'nde kurulan kent uzun süre Luvi Krallığı'nın başkentliğini yapmıştır. Luvi Krallığı, MÖ 16. ile 13. yüzyıllarda Anadolu'nun büyük kısmına hakimdir. Büyük Kral Tarhuntadaru döneminde Luvi Krallığı en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Orta Anadolu'da Hitit İmparatorluğu'nun güçlenmesi ile Büyük Hitit Kralı II. Murşili MÖ 1315'te batıya düzenlediği sefer ile Arzawa'yı yenmiş onu kendisine bağlı bir uydu devlet haline getirmiştir (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.1.2 Demir Çağında Ayasuluk

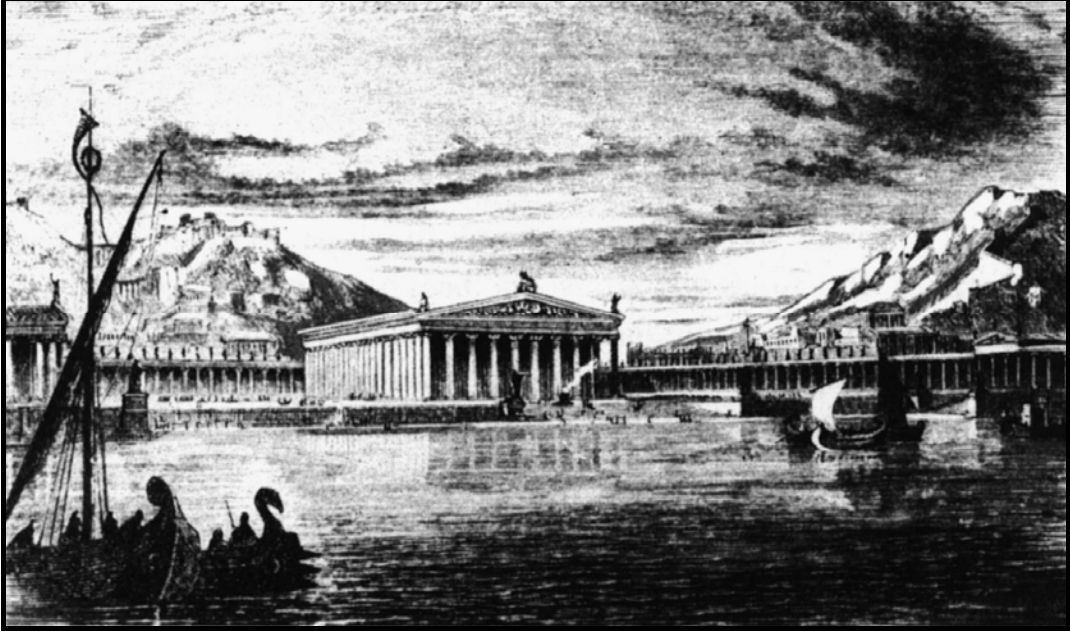
MÖ 11. yy'de yani Demir Çağı'nda Anadolu'ya kuzeyden göçler başlamıştır. Attika Kralı Kodros'un oğlu Efes'in efsanevi kurucusu Prens Androklos da bu dönemde Efes'e gelerek kenti yerli halk olan Karia, Leleg ve Lydler'den almıştır. Bu dönemde şehir merkezi hala Ayasuluk Tepesi'nde yer almaktadır. Ayasuluk Tepesi'nin batı yamacında yer alan Efes Artemis Tapınağı ve çevresinde en eski buluntular Geç Tunç Çağı'na aittir (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.1.3 Helenistik Dönemde Ayasuluk

Herodotus'a (1973) göre; Lidya Kralı Kroisos MÖ 560'da kenti egemenliği altına alınca, halkı yaşadığı kentten çıkarıp Artemis Tapınağı'nın güneyindeki yamaç alanda, stratejik açıdan zayıf ve etrafı surlarla desteklenmeyen ikinci kent (II. Efes) yerleşiminde yaşamaya zorlamıştır (Şekil 4.10). Herodotus, MÖ VI. yy'da halkın yerleştirildiği bu yeni kentin Artemis Tapınağı'ndan 7 stadion (1330m) uzakta olduğunu belirtmiştir.

Lidya egemenliği kısa sürmüş, yaklaşık 10 yıl kadar sonra kent Pers İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. Bu yönetimin etkisinde kent Pers merkezi Susa ile Lidya merkezi Sardis arasında Büyük Kral Yolu'nun denize açılan kapısı haline dönüşmüştür. MÖ 334'e

yani Büyük İskender Dönemi'ne kadar Ephesos'ta Pers egemenliği devam etmiştir (Yoğurtçu 1993)

Şekil 4.10 Helenistik Dönem'de II. Efes (Selçuk Belediyesi 2008).

Büyük İskender sonrası bölgenin kontrolünü ele alan Lysimakhos, kentin tarihini ve gelişimini kökten etkileyecek bir adım atmıştır. Kenti Bülbül ve Panayır Dağı arasındaki bugünkü yerine taşımaya karar vermiştir. Daha da önemlisi kentin adını değiştirip, kente karısının adını (Arsinoeia) vermiştir. Yer değişikliğinin en önemli nedeni Kaystros (Küçük Menderes) Nehri ve Marnas (Derbent) Deresi'nin getirdiği alüvyonlar ve sellerin ovayı ve kent çevresini bataklık haline getirmesidir. Ayrıca kentin limanı çalışmamaktadır. Yeni kent Bülbül Dağı ile Panayır Dağı arasına Miletos'lu Mimar Hipodamos'un cadde ve sokakların birbirini dik kestiği ızgara planı uygulanarak kurulmuştur ve surlarla çevrilmiştir. Kentin ana yapıları olarak; Tiyatro, Devlet Agorası, Ticaret Agorası, Meclis Binası ve Stadyum'u inşa ettirmiştir. Böylelikle halkı Artemis Tapınağı çevresinden yeni kente (III. Efes) taşınmaya ikna etmeyi amaçlamıştır. Ancak halk bu yeni kente yerleşmeyi red edince, çözüm olarak eski kentin kanalizasyon borularını tıkattırması, yağın yağmurlarla evleri su basınca halk zorunlu olarak yeni kente taşınmıştır (Selçuk Belediyesi 2008).

Efes yeni yerinde hızla gelişmiştir. Yerel tacirler liman yoluyla kenti tam bir ticaret merkezine dönüştürmüşlerdir. Efes Ticaret Agorası, Anadolu'dan kervanlarla gelen mallar ile gemilerle limana gelen malların el değiştirdiği bir merkez haline gelmiştir. Halk ve şehir zenginleşmiş

ve kent resmi binalar, anıtlar ve çok zengin dekorasyonlu evlerle donatılmıştır (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.1.4 Roma Dönemi'nde Ayasuluk

MÖ 190'da Lysimakhos'un ölümünden sonra, Seleukus'ların Roma'ya yenilmesi ile kent Bergama Krallığı'na verilmiştir. Ancak Bergama Kralı III. Attalos'un ölümü ile her iki kent Roma İmparatorluğuna kalmıştır (MÖ 133). Bundan sonraki 300 yıl içerisinde Ephesos en görkemli dönemini yaşamıştır (Yoğurtçu 1993).

Özellikle MS II. yy'da İmparator Traian ve Hadrian dönemlerinde kent en ihtişamlı görünümüne kavuşmuştur (Şekil 4.11). Bu dönemde kent Roma İmparatorluğu'nun Asia Eyaleti'nin başkenti ve limanı da Romalı memurların Anadolu'ya resmi giriş kapısı olmuştur. İmparator Diokletian'ın (MS 284–305) Roma İmparatorluğu'nu yeniden düzenlemesinden sonra bile Efes Kenti, eyalet valisinin (Proconsul Asiae) makamı, aynı zamanda da politik bir merkez olarak kalmıştır.

Şekil 4.11 Roma Dönemi Efes rekonstrüksiyonu (Falkener 1858).

MS IV. yy'ın ortalarında gerçekleşen pek çok deprem felaketi ile kent ekonomik çöküşe uğramış, şehrin kendine gelmesi zaman almıştır. MS 431 yılında III. Konsil'in toplandığı ve Hıristiyanlık dünyasının geleceği için çok önemli olan; Meryem'in "Theotokos", "Tanrı'nın Annesi" olarak kutsanması gibi, kararların alındığı Roma Stoa yapısı, daha sonra içinde yapılan değişikliklerle Hz. Meryem'in adının verildiği ilk kilise olarak varlığını sürdürmüştür (Selçuk Belediyesi 2008).

Efes Anadolu'nun büyük bir metropolü olarak MS VI. yy'a (Bizans Dönemi) kadar Küçük Asya'yı Yunanistan'a ve Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'e bağlayan liman kenti statüsünü sürdürmüştür (Yoğurtçu 1993).

4.3.1.5 Bizans Dönemi'nde Ayasuluk

MS VI. yy'da Bizanslılar Dönemi'nde limanın yeniden alüvyonla dolması nedeniyle halk kenti terk ederek St. Jean Kilisesi yakınlarındaki Ayasuluk Tepesi'nde, etrafı sur ve kalelerle çevrili yeni kente (IV. Efes) taşınmıştır.

İmparatorluğun durumunun gitgide daha güvensiz bir hal almasıyla birlikte, limanın içinin alüvyonla dolması ve etrafının bataklık araziye dönüşmesine rağmen MS VII. yy'den beri başpiskoposluk makamının da taşındığı bu yeni kent hızlı bir büyüme yaşamıştır. Efes Kenti'nden geriye kalanları çevreleyen Bizans Dönemi şehir surlarının MS VI-VII. yy'da inşası gibi kentin, yeni yönetim birimi olan (Thema) Thrakesion'un makam yeri mertebesine yükseltilmesi bu metropolün eski üstünlüğünü büsbütün yitirmediğini göstermektedir. Şehirde bir lejyonun (birlik) yerleştirilmiş olması, Arap dünyasının giderek artan yayılmacı çabaları göz önünde tutulduğunda bir zorunluluk haline gelmiştir. Böylelikle Efes yaklaşık 654-55'te Suriye Valisi Muaviye ve 715-16'da da Arap Amirali Maslama tarafından, başarısız olan İstanbul kuşatması seferinin dönüşünde yağmalanmıştır.

Antik kaynaklarda IX. yy'ın ilk yarısında dahi Efes, Thema Thrakesion'un tahkim edilmiş en büyük şehri olarak tasvir edilmektedir. MS 890'da siyasal ve askeri üstünlüğünü Samos'a (Sisam), hemen ardından da Smyrna'ya (İzmir) kaptırmıştır. Bu gelişme, kentin kesin olarak terk edildiği yönünde anlaşılmalıdır. Arkeolojik kanıtlar tek tük de olsa göstermektedir ki Efes XIII. yy'ın içine dek, her ne kadar yerel yönetim birkaç yüzyıldır Hagios Theologos'ta (Ayasuluk) olsa da saygın kent kimliğini sürdürmüştür (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.1.6 Selçuklular ve Aydınoğulları Dönemlerinde Ayasuluk

Malazgirt Savaşı'ndan (1071) on yıl sonra İzmir ve Efes'te ilk Türk yerleşmesine tanık olunmuştur. 1081 yılında Çaka Bey, İzmir yöresine gelip Türkleri bir araya toplayarak kıyı beyliği kurmayı başarmıştır. 1090'da Selçuklu Beyi Tengri Birmiş Efes ile Ayasuluk'u fethetmişse de, 1096'da Bizanslı general Johannes Dukas tarafından Ayasuluk tepesinden pek de uzakta olmayan bir çarpışma sonrasında geri alınmıştır. Efes-Ayasuluk'un kesin olarak fethedilişi, Aydınoğlu Mehmet Bey tarafından 1304 tarihinde olmuştur. Ayasuluk'un Türklerin eline geçmesine karşın Bizans kilise örgütü pek zarar görmemiştir. Aydın ili fethedildikten sonra Gazi Mehmet Bey, Birgi'yi kendine merkez yapmıştır. Egemenliği altındaki yerleri de beş kısma ayırarak oğullarını buralara bey olarak atamıştır. Oğullarından Mehmet Bey Ayasuluk ve Sultanhisar'a Bey olmuştur.

Ayasuluk Limanı Türkler'in egemenliği altına girdikten sonra Doğu Akdeniz'in belli başlı ticaret merkezlerinden ve en önemli iskelelerinden biri durumundadır. Ayasuluk ve İzmir tersanelerinde inşa edilen donanma ile Karadeniz'e kadar çıkmış ve Eflâk üzerine sefer düzenlenmiştir. Umur Bey'in 1333 yılında Yunanistan'a yaptığı seferde ise 300 geminin bulunması denizciliğin ne derece geliştiğini göstermektedir (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.1.7 Osmanlılar Dönemi'nde Ayasuluk

Osmanlı Devleti ile Aydınoğulları arasındaki ilişkilerin başlangıçta dostça olduğu bilinmektedir. Yıldırım Beyazıt, Rumeli'nin güvenliğini sağladıktan ve Bizans'taki taht kavgalarını da kendi isteği doğrultusunda çözümledikten sonra Anadolu'ya geçmiştir. 1389–1390 kışında yapılan bir seferde Aydınoğulları Beyliği'ni de Osmanlı topraklarına katmıştır. İsa Bey'in kendi isteği ile Ayasuluk'ta kalmasına izin verilmiştir. Vakıfların yönetiminin İsa Bey'e bırakılmasına karşın hutbe ve sikkenin Yıldırım Beyazıt adına olduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur, tüm Anadolu'yu egemenliği altına alarak Aydın İli'ne gelmiştir ve Ayasuluk'u üs olarak kullanmıştır. 30 gün Ayasuluk'ta kalarak çevredeki kale, kent ve kasabaların hepsini ele geçirmiştir. Aydın ili Timur tarafından İsa Bey'in oğulları Musa'ya ve II. Umur' a verilince aynı hanedandan olan Cüneyd ve kardeşi Hasan Ağa hak iddia etmeye başlamışlar ve sonunda Cüneyd İzmir, Hasan Ağa da Ayasuluk'un hakimi

olmuşlardır. 1405 yılında Umur Bey'in ölümü üzerine Cüneyd Bey tek başına beyliğin hakimi olmuştur. 1426 yılında II. Murat, Saruhan ve Hamit İli'ni Osmanlı topraklarına kattığı sırada Ayasuluk ve Tire'nin de yeniden Osmanlı yönetimi altına girdiği anlaşılmaktadır (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

XV. yy'da Ayasuluk, 16 mahalleden oluşan, Müslüman ve Hıristiyan halkın birlikte oturduğu kalabalık bir kent görünümündeyken; XVI. yy'dan sonra İzmir ve Kuşadası limanlarının gelişmesi ile önemini iyice yitirmiştir (Şekil 4.12)

Şekil 4.12 XVI. yy'da Ayasuluk (URL-2 2010).

1913'te İttihatçılar'ın milliyetçilik rüzgarında Ayasuluk'un adı Selçuk olarak değiştirilmiştir. Bir süre için Akıncılar ismiyle de anıldığı bilinmektedir. Selçuk, Cumhuriyet Dönemi'nden 1943'e kadar Kuşadası'na bağlı bir Nahiye'dir. 1957'de ilçe olan Selçuk, Aydın'dan ayrılarak İzmir'e bağlanmıştır. 1950'lerde bir anayol özelliği gösteren İzmir – Denizli karayolunun şehir merkezinden geçmesi sayesinde daha da gelişmiştir. Selçuk Belediyesi 15 Mayıs 2008 tarihinden itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilk kademe belediyesi olmuştur.

Bugün, Antik Efes Kenti'nin yaklaşık %20'si kazılmış olmasına rağmen, dünyada ziyaret edilebilen alan olarak en büyük antik kent, Türkiye'de en çok ziyaretçi çeken ören yeri olma özelliği taşımaktadır (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.2 Araştırma Alanının Kültürel Kaynak Değerleri ve Arkeolojik Özellikleri

Araştırma alanında bulunan Ayasuluk Kalesi, Takip Kapısı ve sur duvarları, St. Bazilikası, İsa Bey Camii, Artemis Tapınağı ve kazı çalışmalarıyla gün yüzüne çıkartılan kalıntıların sergilendiği Efes Müzesi kültürel kaynak değerleri olarak ele alınmış, ayrıca alanın arkeolojik özellikleri bakımından Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresindeki kazı çalışmaları ele alınmıştır

4.3.2.1 Ayasuluk Kalesi

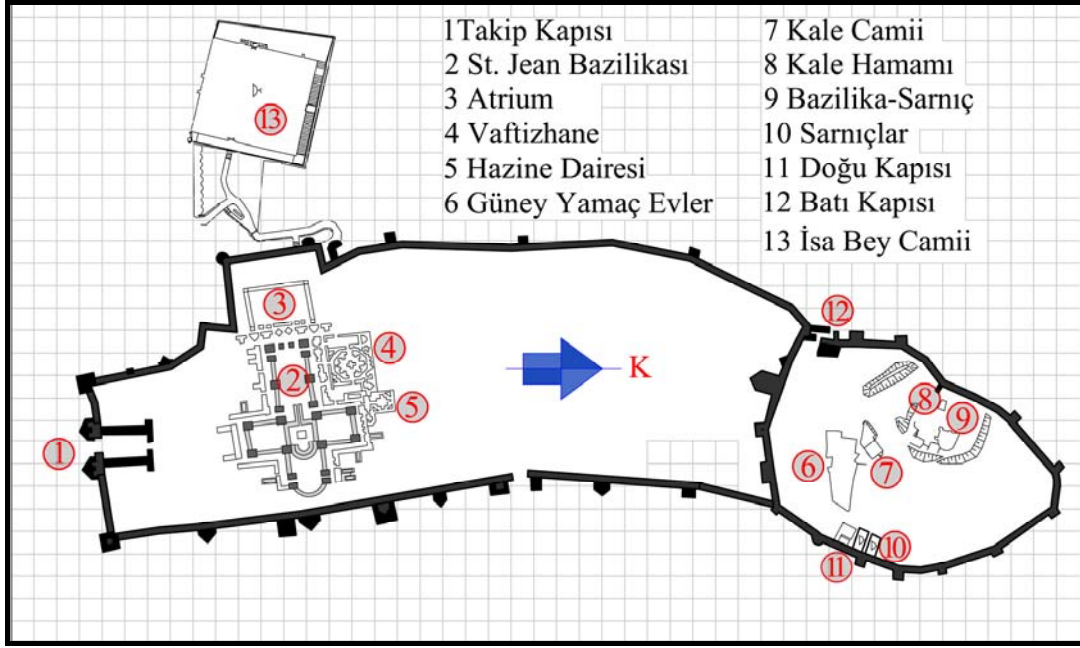
Ayasuluk Tepesi'nin en yüksek yerine inşa edilmiş olan kale Selçuk İlçesi'nin başına konulmuş bir taç görünümündedir (Şekil 4.13). VII. ve VIII. yy'larda Arap akınlarının yörede etkili olması üzerine Bizanslılar zamanında yapılmış ve şehir koruma altına alınmıştır. Bu nedenle de St. Jean Kilisesi'nin bulunduğu alanın çevresi 15 kule ve onları birbirine bağlayan surlarla çevrilmiştir (Büyükkolancı 2009).

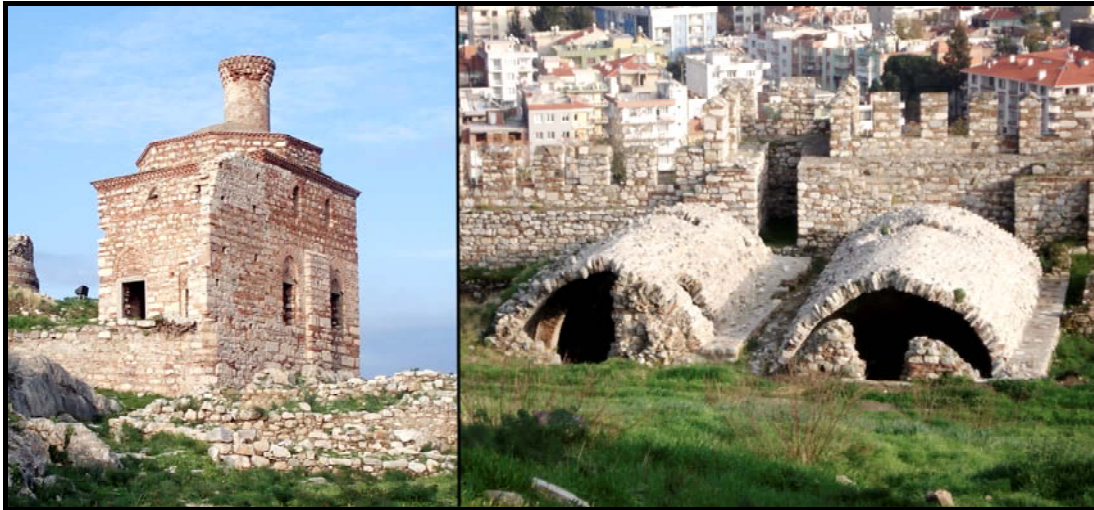
Şekil 4.13 Ayasuluk Kalesi (PAÜ 2009).

Şekil 4.14'de görüldüğü gibi iç kalenin biri batıda diğeri doğuda olmak üzere iki girişi vardır. Batı kapısı dıştaki duvarlarla korunmuştur. Kale içinde kapıların yakınında tonoz örtüleri

sağlam kalabilmiş; ancak üçünün kazıları yapılmış beş adet sarnıç yer alır. Merkezi kısmın güneyinde tek kubbeli ve minaresi kısmen sağlam kalabilmiş cami (Kale Camii) vardır. Üstte, batıda Türk Çağı'na ait kale hamamı son yıllarda kısmen kazılmıştır. En üstte beşik tonozla örtülü bir başka sarnıç ayakta kalabilmiştir (Büyükkolancı 2009). Kale Camii ve sarnıçların günümüzdeki durumu Şekil 4.15'de gösterildiği gibidir.

Şekil 4.14 Ayasuluk Kalesi planı (Büyükkolancı 2000'den değiştirilerek).

Şekil 4.15 Kale Camii ve beşik tonozlu sarnıçlar (Fotograf: Gülşah Kaçmaz 2009).

4.3.2.2 Takip Kapısı ve Sur Duvarları

St. Jean Bazilikasını kuşatan yaklaşık 1 km'lik sur duvarları iç ve dış surlar şeklinde iki bölümlüdür. 20 kule ile desteklenen dış surlar ve kapılarda yapı malzemesi olarak Efes ve Artemis Tapınağı'ndan getirilen devşirme malzemeler kullanılmıştır. Surların doğu, batı ve güneyinde üç ana girişi vardır. Şekil 4.16 a ve 4.16 b'de görüldüğü gibi girişler içinde en sağlam kalabileni güneydeki "Takip Kapısı" olarak adlandırılan ana kapıdır (PAÜ 2009).

a. 1782 Takip Kapısı gravürü
(Büyükkolancı 2000).

b. 2009 Takip Kapısı görünümü
(Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2009).

Şekil 4.16 1782 ve 2009 yıllarına ait Takip Kapısı görünümleri.

Takip Kapısı, St. Jean Kilisesi'ne ulaşan yolun başındaki sur girişidir. Buraya otoparktan eğimli ve mermer döşemeli bir rampa ile ulaşılır. İki yanında kare planlı kuleler ve ortada kemerli giriş açıklığı vardır (Büyükkolancı 2000). Kemerin üst kısmında Eros'ların kabartma olarak işlendiği bir lahit yüzü yer almaktadır. XIX. yy'da bunun yanında Odysseusun Akhileosu tanınmasını anlatan kaçan genç kızlar ve silahlı adamların betimlendiği kabartmalar, 1852 yıllarında İngiltere'ye götürülmüş ve Woborn Abbey Galerisi'nde sergilenmektedir. Bu kabartmaları yerinde gören Avrupalı gezginler bezemeleri yanlış yorumlanmış ve kapıya "Takip Kapısı" adını vermişlerdir (PAÜ 2009).

Kilisenin çevre duvarlarında içteki tuğla hatıllı taş duvarlar, özellikle batıda Atrium çevresinde ve doğu girişin güneyinde nişli bir mimariye sahiptir. İmparator Justinianus öncesi ve Justinianus Dönemi'ne ait olan bu duvarlar, sur duvarı niteliğinde olmayıp arazinin

gerektirdiği teras duvarları olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.17). Ayrıca nişlerle duvarların tek düzeliği önlenmiş, anıtsal bir görünüm kazandırılmıştır. İç duvarlarda kule benzeri yapılar yoktur (PAÜ 2009).

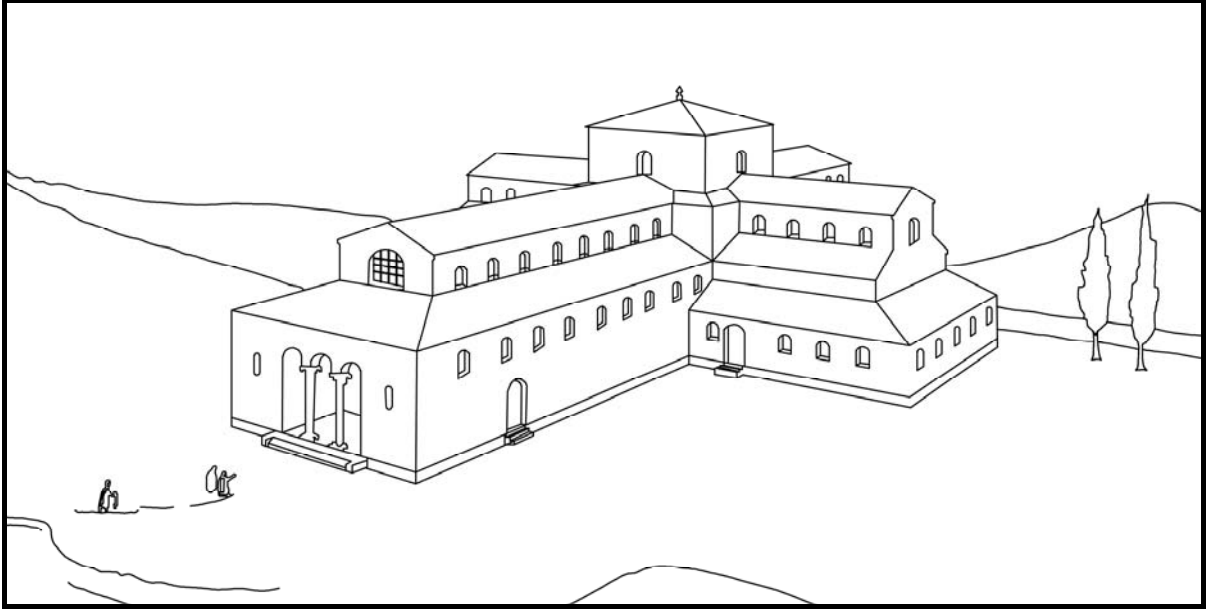

Şekil 4.17 St. Jean Kilisesi çevre duvarları (PAÜ 2009).

4.3.2.3 St. Jean Bazilikası

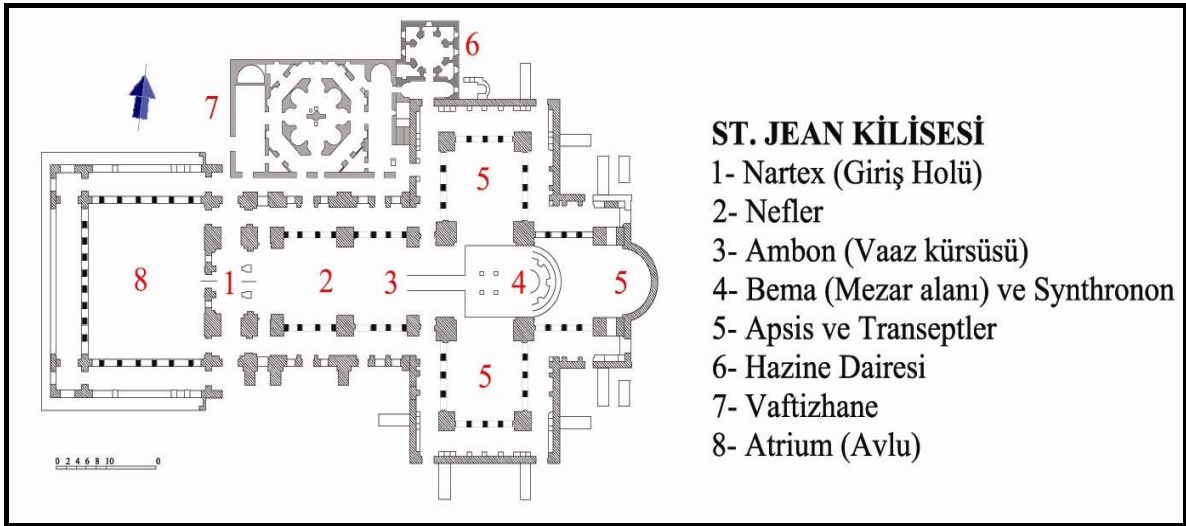
Büyükkolancı'ya (2000) göre St. Jean Bazilikası, Ege Bölgesi'ndeki yedi kutsal kilise içinde en büyüğüdür. Ayasuluk Tepesi'nin güney bölümünü kaplayan St. Jean Bazilikası'nın tarihçesi Roma Çağı'na kadar inmektedir. MS II. yy başında ortaya çıkan bir Hıristiyan geleneğine ve inancına göre Efesli Yuhanna (St. Jean Theologos) aynı zamanda İsa'nın Havarisi, İncil'in ve Apokalypse'nin yazarıdır. Efes'te ölümünden sonra Ayasuluk Tepesi'nin güney yamacına gömülmüştür. Önce kendisi için basit bir mezar anıtı yapılmış ve bu mezarın üzerine MS V. yy'da Şekil 4.18'de gösterilen ahşap çatılı bir bazilika inşa edilmiştir (PAÜ 2009).

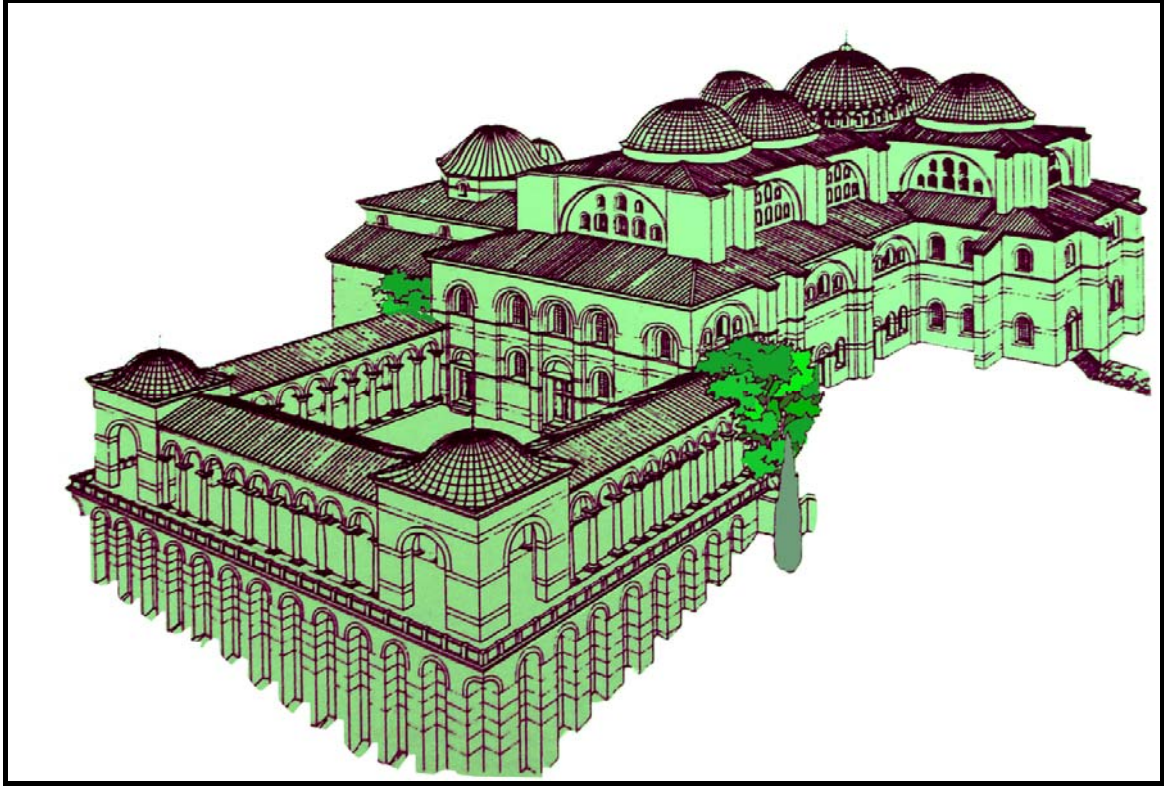

Şekil 4.18 Ahşap Çatılı Bazilika (Efes Müzesi 2009).

MS VI. yy başındaki depremlerde kullanılamaz duruma gelen bazilikanın yerine İmparator Jüstinianus ve karısı Theodora (527-565) tarafından haç planlı, kubbeli yeni bir bazilika yaptırılmıştır (Şekil 4.19 ve 4.20). Efes halkının MS VII. yy'dan sonra Ayasuluk'a taşınması ile St. Jean Bazilikası Efes'teki eski Piskoposluk Kilisesi'nin yerini almıştır (PAÜ 2009).

Şekil 4.19 St. Jean Bazilikasının planı (Büyükkolancı 2000).

Şekil 4.20 St. Jean Kilisesi restitüsyon denemesi (Hueber 1978).

Büyükkolancı'ya (2009) göre; St. Jean Bazilikası, Bizans Mimarisi'nde büyüklüğü, haç şeklindeki planı ve kubbeli oluşuyla özel bir yere sahiptir. Bugün oldukça alçak kalabilmiş olan mermer hatıllı dış duvarları tuğla ve harç kullanılarak inşa edilmiştir. Çok sayıda pencere ve kapıya sahip cephelerin sıvalı olduğu kabul edilmektedir.

Bazilikaya batı yandaki büyük narteks kapısından girilir. Giriş Holü olarak da tanımlanan Narteks'ten orta ve yan neflere açılan beş kapı vardır. Narteks üst örtüsünün, beş küçük kubbe veya Atrium'a doğru eğimli düz bir çatı olduğu kabul edilmektedir.

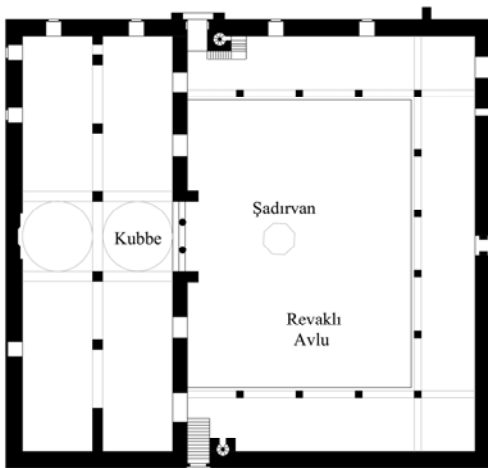
Günümüzde I. Derece arkeolojik sit alanı olarak koruma altına alınmış alan, Ayasuluk Tepesi'nde ziyarete açık olan tek bölümdür. Kazılar sonucunda gün ışığına çıkartılan kilise kalıntıları, bazilikanın haç formu mimarisini belirtmek amacıyla bugünkü yerlerine konulmuştur. Şekil 4.21'de St. Jean Bazilikası'nın bugünkü durumu gösterilmektedir.

Şekil 4.21 St. Jean Bazilikası'nın bugünkü durumu (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2009).

4.3.2.4 İsa Bey Camii

Jarre'ye (2009) göre Anadolu sütunlu camilerinin bilinen en eski örneğidir. 1348-1390 yılları arasında Aydınoğulları Beyliği'nin başkenti olan Selçuk (Ayasuluk) yoğun imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu döneme ait ayakta kalabilmiş diğer cami ve hamam yapıları yanında Selçuk'un en görkemli yapısı İsa Bey Camii'dir. Bu camiyi yaptıran İsa Bey hem bilgin, hem de bilginleri koruyan bir sultan olarak tanınmıştır. Cami 1375 yılında Mimar Ali ibn el Dımışki tarafından inşa edilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı camilerinden farklı olan planı Şekil 4.22 a ve 4.22 b'de görüldüğü gibi kareye yakındır (51.00 X 57.00).

a. Plan (Efes Müzesi 2009).

b. Maket (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2007).

Şekil 4.22 İsa Bey Camii plan ve maketi.

Mimar burada Şam Emeviye Camii, Harran ve Diyarbakır Ulu Camii planlarını daha küçük ölçekte uygulamıştır. Kible yönünde enlemesine uzanan iki sahanlı kapalı kısmın üzeri ortada iki kubbe ve yanlardan ahşap kırma çatılarla örtülmüştür. Kuzeyde ortasında şadırvan olan revaklı avlu yer alır. Camiye giriş bu avluya açılan üç kapı ile sağlanmaktadır. Doğu ve batı kapıları üzerindeki iki minareden biri tamamen yıkılmıştır. Caminin batıdaki asıl cephesinde yer alan taç kapı ve pencerelerde görülen renkli taş süslemeler çok önemlidir. Taç kapı üzerindeki yazıtta Mehmet oğlu İsa Bey ve Mimar Dımışiklioğlu Ali'nin adları okunabilmektedir (Büyükkolancı 2000).

XVII. yy'dan itibaren boş kalan cami 1975 yılında yapılan restorasyon sonrası ibadete açılmıştır (Büyükkolancı 2000). Şekil 4.23'te İsa Bey Camii'nin Ayasuluk Tepesi'nden batı yönünde bakıldığında elde edilen görüntü verilmiştir.

Şekil 4.23 Ayasuluk Tepesi'nden İsa Bey Camii'nin görünümü
(Fotograf: Gülşah Kaçmaz 2010).

Günümüzde, I. derece arkeolojik sit alanı olarak koruma altına alınmış camiinin batıdaki asıl cephesinin zemin katları Şekil 4.24'te görüldüğü gibi hediyelik eşya dükkanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.24 İsa Bey Camii batı girişi (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2010).

4.3.2.5 Artemis Tapınağı

Artemis Tapınağı, Efes Antik Kenti'nin Dünya'nın yedi harikasından biri olan ünlü tapınağıdır. Astemision olarak da bilinir. Önce MÖ 560-550 yıllarında Lydia Kralı Kroisos tarafından İon düzeninde Kraliçe Artemis (Diana) adına yaptırılmıştır (KTB 2009). Efes Tanrıçası Artemis, belinden omuzlarına kadar birçok göğüsle resmedildiği gibi verimlilik, bereket ve doğurganlık tanrıçasıydı. Bu eski tapınakta muhtemelen Jüpiter'den düşen bir meteorit olduğu düşünülen kutsal bir taş vardı. Tapınak, sonraki yüzyıllarda birkaç kez tahrip olmuş ve yeniden inşa edilmiştir (ÇÜ 2009). MÖ 356 yılında Herostratos adında bir deli tarafından, yapılışından tam 200 yıl sonra yakılmıştır. Daha sonra 3m yüksek olarak yeniden inşa edildi. 55,10x115m boyutlarında, mermer heykelleriyle de ünlü tapınak Hellenistik Dönem tapınaklarının en büyüğüydü (Şekil 4.25). İnşaat 120 yıl sürmüştü. Büyük İskender M.Ö. 333'de Efes'e geldiğinde tapınağın inşaatı hala devam ediyordu (Keskin 2009).

Şekil 4.25 Artemis Tapınağı (Munns 1999).

262'de Gotlar'ın bir akımı sırasında Büyük Artemis Tapınağı yakılıp yıkıldı. Bir yüzyıl sonra Roma İmparatoru Constantine şehri yeniden inşa ettirdi. Fakat hıristiyan olduğu için tapınağı restore ettirmedi. Constantin'in çabalarına rağmen Efes eski günlerine dönemedi. Çünkü gemilerin demirlediği liman yokolmuştu. Nehrin taşıdığı alüvyonlar tarafından deniz şehirden uzaklaşmıştı. Zamanla şehir sakinleri kenti terkettiler. Mabetin kalıntıları başka yapıların ve heykellerin yapılmasında kullanıldı. British Museum'dan John Turtle Wood 1863'de tapınağı araştırmaya başladı. 1869'da 6m derinlikte, çamurların içinde tapınağın temellerini buldu. Bulduğu heykelleri ve bazı kalıntıları British Museum'a götürdü (Şekil 4.26). 1904'de yine aynı müzeden D.G. Hograth'ın liderliğindeki bir ekip kazılara devam ettiler ve sitede birbirinin üzerine inşa edilen 5 tapınak olduğunu keşfettiler (ÇÜ 2009).

Şekil 4.26 British Museum'daki Artemis Tapınağı kalıntıları (URL-3 2010).

Günümüzde, ziyaretçilere tapınağın yerini belli etmek için Şekil 4.27'de görüldüğü gibi bataklık halinde olan bölgeye sadece bir tek sütun dikilmiştir. Artemis Tapınağı'nın en önemli özelliği ise; arkeolog ve tarihçilerin verilerine göre, aslının tıpkısı olabilecek orijinal ölçüler ve malzemeyle tekrar yapılabilecek tek dünya harikası olmasıdır.

Şekil 4.27 Artemis Tapınağı'ndan genel görünüm (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2010).

4.3.2.6 Su Kemerleri

St. Jean (Aziz Yuhanna) Takip Kapısı'nın doğusundan başlayıp ilçe içinde ve özellikle istasyon çevresinde sağlam olarak kalmış olan Bizans Su kemerleri, Şirince Boğazı'nda devam etmekte ve kuzeye doğru yönelmektedir. Bunlar, Belevi ile Selçuk arasındaki Pranga mevki doğusundaki su kaynaklarından sağlanan içme suyunu, Selçuk Ayasuluk Tepesi'ndeki Bizans Dönemi yerleşimine ve Ortaçağ'ın haç merkezi olan St. Jean Kilisesi'ne ulaştırıyordu. Şekil 4.28'de görülen İstasyon çevresinde 15m yükseklikte sağlam kalabilen sukemerlerinin ayaklarında, Efes ve Artemision'dan getirilen devşirme mermer bloklar, düzeltilerek kullanılmıştır. Üstteki kemerlerde ise tuğla kullanılmıştır. Sukemerlerinin Ayasuluk Tepesi'ne ulaştığı yerde (Takip Kapısı'nın doğu kısmında), büyük boyutlu bir su deposu veya sarnıcı son yıllarda kazılarak ortaya çıkarılmış ve restore edilmiştir. Kemerli ve tonozlu bir üstyapıya sahip olan su deposunda da Efes'ten getirilmiş yivli sütunlar ve MS II. yy ortasına ait kompozit düzenli sütun başlıklar kullanılmıştır. Restore edilmiş haliyle su kemerleri bugün Selçuk'un simgesi olan leyleklerin barınma ve üreme yerleri olmuştur (Selçuk Belediyesi 2008).

Şekil 4.28 Bizans Su Kemerleri (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2010).

4.3.2.7 Efes Müzesi

T.C. Kültür Bakanlığı adına Efes'teki arkeolojik araştırmalardan, düzenleme, kontrol ve koruma çalışmalarından sorumlu olan Efes Müzesi, Efes ve yakın çevresinde bulunan Miken, Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerine ait önemli eserlerin yanı sıra kültürel faaliyetleri ve ziyaretçi kapasitesi ile de Türkiye'nin en önemli müzelerinden biridir.

Efes'teki ilk arkeolojik kazılardan sonra 1929 yılında depo işlevinde kurulmuş, 1964 yılında yeni bölümün inşası ile genişleyen Efes Müzesi sonraki yıllarda sergi değişiklikleri ve yeni ekler ile sürekli gelişmiştir (KTB 2009).

Efes Müzesi'nin ağırlıklı olarak bir antik kentin eserlerini sergileyen müze olması nedeniyle kronolojik ve tipolojik bir sergileme yerine eserlerin buluntu yerlerine göre sergilenmeleri tercih edilmiştir. Buna göre salonlar Yamaç Evler ve Ev Buluntuları Salonu, Sikke ve Hazine Bölümü, Mezar Buluntuları Salonu, Efes Artemisi Salonu, İmparator Kültleri Salonu olarak düzenlenmiştir. Bu salonların yanı sıra müze iç ve orta bahçelerinde çeşitli mimari ve heykeltıraşlık eserleri bahçe dekoru içinde ve uyumlu olarak sergilenmektedir. İki büyük Artemis Heykeli, Eros Başı, Yunuslu Eros Heykelciği, Sokrates Başı, Efes Müzesi'nin dünyaca tanınmış ünlü eserlerinden bazılarıdır (KTB 2009).

Efes Müzesi koleksiyonlarında halen yaklaşık 50.000 eser bulunmaktadır. Bu sayı her yıl sürdürülen arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan veya çevre halkının bağış yoluyla getirdiği eserler ile artmakta, müze koleksiyonları zenginleşmektedir. Bu eserlerin kısa süre içinde bilim dünyasının ve insanlığın hizmetine sunulması düşüncesiyle Efes Müzesi'nde "Yeni Buluntular Salonu" oluşturulmuştur. Ancak, bu salon her zaman yeterli gelmemekte, diğer salonlardaki sergilemelerin de yeni buluntular ışığında ve çağdaş müzecilik anlayışına uygun olarak yenilenmesi gerekmektedir (KTB 2009).

Bu anlayışa uygun olarak "Yamaç Evler" ve "Ev Buluntuları Salonu"nda yapılan yeni düzenlemede buluntu gruplarını birarada sergileyerek konu bütünlüğü oluşturulması amaçlanmıştır. Salonda günlük yaşam konusu içinde her çağdaki insan için vazgeçilmez gereksinimler olan tıp ve kozmetik aletleri, takıları, ağırlıklar, aydınlanma araçları, müzik ve eğlence buluntuları ve dokuma araçlarından örnekler; ev kültü ve dekorasyonunda kullanılan

heykelcikler, imparator ve tanrı heykelleri, büstleri ve mobilyalar sergilenmektedir. Salonun bir bölümünde Efes Yamaç Evler'den "Sokrates Odası" olarak bilinen bir oda Şekil 4.29'da görüldüğü gibi fresk, mozaik ve çeşitli mobilyalardan oluşan dekoru içinde foto-mankenler ile düzenlenmiştir (KTB 2009).

Şekil 4.29 Sokrates Odası, Efes Müzesi (Fotoğraf: Gülşah Kaçmaz 2010).

Efes Müzesi'nin müze, Efes ve Selçuk içinde yeni düzenlemeler sonucu ziyarete açılan yeni bölümleri;

Arasta ve Hamam Bölümü: Müzenin orta bahçesine bitişik, müze ile bütünlük oluşturan bölümde eski Türk kasabalarında ticaret hayatı ve kaybolmaya yüz tutan çeşitli el sanatları canlı olarak sergilenmektedir. Tarıma bağlı yöresel yaşamda önemli yer tutan tahıl öğütme sistemi (değirmenler) gelişimi ve farklı tipleri ile bakırcılık ve gözboncuğu yapımı; Türk çadırlarının sergilendiği bölüm içinde eski Türk yapısı ve XVI. yy'a ait Osmanlı Hamamı da restore edilerek sergi alanında değerlendirilmiştir (KTB 2009).

Ayasuluk Kitaplığı: Efes Müzesi'nin arka sokağı içindeki eski bir Türk yapısı (XIV. yy) müze tarafından restore edilmiş ve semt halkının günlük gazete veya kitap okuyabileceği küçük bir kitaplığa dönüştürülmüştür (KTB 2009).

Görme Engelliler Müzesi: Efes Aşağı Agora'daki antik dükkânlardan biri restorasyonu yapılarak görme engellilerin gezebileceği bir müzeye dönüştürülmüştür. İki bölümden oluşan bu müzede orijinal ve kopya eserler sergilenmektedir (KTB 2009).

Ayrıca Efes Müzesi içerisinde resim ve fotoğraf gibi çeşitli sergilerin yapılabilmesine olanak tanınmaktadır. Bunun yanı sıra ziyaretçilerin gezinti sonrasında oturup dinlenebilecekleri ve atıştırabilecekleri, dinlenme alanı olarak tasarlanmış bir iç avlu bulunmaktadır (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 Efes Müzesi dinlenme alanı (URL-2 2010).

4.3.3 Sosyo-Kültürel Yapı

İlçe'nin sosyo-kültürel yapı özellikleri kapsamında; nüfus bilgileri, kültürel yapısı ve ulaşım durumu incelenmiştir.

4.3.3.1 Nüfus Bilgileri

İlçenin merkez ve köylerinin 1985, 1990, 1997, 2000, 2007 genel nüfus sayım ve 2008-2009 Adrese Dayalı Nüfus Sayım Sonuçları'na göre, nüfus bilgileri Tablo 4.1'de gösterilmiştir (TÜİK 2010). İlçe merkez nüfusu turizm hareketleri ile her yıl yaz sezonunda yaklaşık iki kat

artmaktadır. Ayrıca ekonomik sebebe dayalı göç olayları da ilçe nüfusunun artışında etkili olmaktadır.

Tablo 4.1 Selçuk İlçesi nüfus verileri (TÜİK 2010).

Yerleşim yeri	1985	1990	1997	2000	2007	2008	2009
Selçuk merkez	16.242	19.412	23.063	25.495	27.284	27.555	27.801
Acarlar	308	371	377	394	389	400	411
Barutçu	418	426	289	256	241	247	226
Çamlık	859	1.087	937	900	1002	981	995
Gökçealan	1.042	1.066	1.042	1.021	1.028	1.029	1.023
Havutçulu	393	285	262	275	278	271	265
Sultaniye	15	54	37	21	21	25	24
Şirince	828	787	676	619	562	534	538
Zeytinköy	1.014	1.032	1.047	1.076	939	960	928
Belevi beldesi	2.736	2.883	2.521	3.675	2.258	2.457	2.268
Toplam.	23.855	27.353	30.251	33.732	34.002	34.459	34.479

Nüfusun %60'ı Balkan ülkelerinden gelen göçmenler (Girit, Selanik, Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek) %20'si Yörüklerden, %5'i iç batı Anadolu bölgesi'nden, %15'i İç Doğu ve Güneydoğu illerinden göç edenlerden oluşur (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.3.2 Kültürel Yapı

Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan ilçe, farklı kültür ve medeniyetlere ait çok çeşitli izler taşımaktadır. Bu da ilçenin zengin bir kültürel birikime sahip olmasındaki etmenlerin başında gelmektedir.

Yöresel dokumacılık, el sanatları, geleneksel yemekler ve şarap, ilçenin diğer kültürel zenginlikleridir.

Ayrıca her yıl Ocak ayının üçüncü pazarında Pamucak Sahili'nde düzenlenen "Uluslararası Deve Güreşi Festivali" ve Eylül ayında ilçe merkezinde düzenlenen "Uluslararası Selçuk

Efes Kùltür Sanat Festivali ve Kurtuluş Şenlikleri” İlçenin gelenekselleşmiş kùltür ve sanat etkinlikleridir (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

4.3.3.3 Ulaşım Durumu

Selçuk, yönetsel açıdan bağılı bulunduğu İzmir Kent Merkezi’ne 66km, Aydın Kent Merkezi’ne 50km, Kuşadası İlçe Merkezi’ne 20km uzaklıkta yer almaktadır. Selçuk İlçe Merkezi ile bağılı olduğu İzmir İl Merkezi arasında ulaşım karayolu ve demiryolu ile sağlanabilmektedir. Selçuk ile İzmir arasındaki karayolu bağlantısı Torbalı üzerinden İzmir-Aydın karayolu ve İzmir-Aydın Otoyolu ile sağlanabilmektedir.

İlçeye havayolu ile ulaşım merkeze 60km uzaklıkta ki İzmir Adnan Menderes Havalimanı ve 3km uzaklıkta ki Selçuk-Efes Havaalanı’ndan sağlanmaktadır. Ayrıca, ilçeye denizyolu ile ulaşım Kuşadası ve İzmir limanları ile sağlanmaktadır (Selçuk Belediyesi 2008).

4.3.4 Ekonomik Yapı

İlçe’nin ekonomik tarihi milattan öncesine kadar uzanmaktadır. Tarihi verilere göre Antik Efes Kenti, deniz kenarında kurulu ve nüfusu 250.000’i aşan bir ticaret merkeziydi. Zamanla Küçük Menderes Nehri’nin limanı doldurması ve oluşan bataklıklar nedeniyle malarya salgınları kentin ekonomik vasfının kaybolmasına neden olmuştur.

Cumhuriyetten sonra Küçük Menderes Ovası’nın ziraata açılması için teknik çalışmalar 1937 yılında başlamış, bu tarihten sonra bölgede tarım hayatı ve tarımsal faaliyetler gelişme göstermiştir. 1950 yılından sonra ilçede makineli ziraatın başlamasından sonra daha önce ekilemeyen sahalar tarıma açılmıştır.

Bunun yanında ilçe sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerleri ile de önemli bir turizm merkezidir. Bu da turizmin ilçede önemli bir ekonomik faaliyet olmasını sağlamıştır (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

4.3.4.1 Tarım

Selçuk tarımsal faaliyetler için oldukça geniş olanakların yer aldığı bir bölgededir. Bu yüzden bu topraklara zamanında tarımla uğraşması için göçmen nüfus yerleştirilmiştir.

Selçuk, TÜİK (2010) verilerine göre %31 oranla tarımla uğrasan nüfus sıralamasında 3. sırada yer alır. Bu sıralamada Kınık %68 ile 1. , Bayındır %46 ile 2. sıradadır.

Sanayi için gerekli yer, ilçede çoğu yere doğal sit hakim olduğu için bulunamamıştır, bu da tarım topraklarının korunmasını sağlamıştır. Ticaret ve hizmetler sektörü halkın bu alana zorunlu yönelimiyle büyümüştür. Bölge de hakim olan Akdeniz İklimi nedeniyle hemen hemen her tarım ürünü yetiştirilebilmektedir. Belli başlı ürünler zeytin, narenciye, elma ve şeftalidir (Gülhan 2007).

Yüzölçümü 29.500ha olan alanda %49,5 ile 14.586ha tarım alanı, %45,9 oran ile 13.549ha alan orman ve fundalık, %4 oran ile 110ha alan çayır ve mera ve %4,2 oran ile 1255ha alanı diğer araziler oluşturmaktadır (Anon. 2009a).

Selçuk Tarım İlçe Müdürlüğü (2009) verilerine göre 2963ha alanla pamuk üretimi bitkisel üretim açısından ilk sırayı alır. Fakat 2000'li yıllarla beraber tarım ürünleri gerilemeye başlamıştır. Meyve üretimi ilçe tarımında en önemli gelir kaynağı olmaya devam etmekle birlikte sebze üretimi açısından da elverişli bir duruma sahiptir. Yetiştirilen ürünler kooperatifler ve tüccarlar tarafından satışa sunulmaktadır.

4.3.4.2 Ticaret ve Sanayi

Selçuk Kaymakamlığı'na (2009) göre ilçe sanayi alanında pek gelişmiş sayılmamaktadır. Küçük sanayi esnafı olarak faaliyetlerini sürdüren esnaf ve tacirler topluluğundan oluşan bir ticari potansiyel mevcuttur. Ticarete konu olan mallar genellikle tarım ve turizmle ilgilidir. Çünkü ilçe halkının büyük bir çoğunluğu tarım ve ticaret ile uğraşmakta ve gelirlerini bu sektörlerden elde etmektedirler.

Tarım ürünlerinin bir kısmı üreticiler tarafından İzmir'de satışa sunulmaktadır. Aynı zamanda dışarıdan gelen tüccarlara satılmaktadır. Selçuk tarihi yapıları sahip olması ve inanç turizmi

yeri olması sebebiyle yaz aylarında birçok turist çekmekte ve özellikle hediyelik eşya, deri, tekstil ve halı satışlarında artış olmaktadır. Buna rağmen Selçuk İlçesi'nde sanayileşme olmamıştır (Gülhan 2007).

4.3.4.3 Turizm

Selçuk hem iç turizm hem de dış turizm için pek çok doğal ve kültürel kaynağa sahip bir yerleşmedir. Kuşkusuz bu durumda Selçuk'un İzmir'e 66km kadar yakın olmasının ve İzmir'den gelen ana yolunun üzerinde bulunmasının payı büyüktür. Selçuk pek çok doğal güzelliğe sahiptir. Tarımsal ürün zenginliğine sahip oluşunun yanında Ege Denizi'nde 12km'lik bir kıyı şeridine sahiptir (Selçuk Kaymakamlığı 2009).

Gülhan'a (2007) göre Selçuk'un en büyük turistik zenginliği tarihsel öğeleridir. Bu da Selçuk'u ilk önce bir kültürel turizm kenti yapar. Bu tarihsel öğelerin başında kuşkusuz Efes Antik Kenti gelir. Ayrıca Selçuk'ta dini turizmin merkezi olan Meryem Ana Evi ciddi bir turizm potansiyelidir. Meryem Ana'nın hayatının son günlerini geçirdiği ev Bülbül Dağı'nda yer almaktadır. Ayrıca burası 1964 yılında 23. Jean Paul tarafından hac yeri ilan edilmiştir.

St. Jean Mezarı ve Kilisesi, Efes Müzesi, Bizans Su Kemerleri, Artemis Tapınağı, Yedi Uyuyanlar Mağarası, Selçuk Kalesi, İsa Bey Camii, Mescitler, Kümbetler ve Hamamlar ile Belevi Beldesi'ndeki anıt mezar diğer tarihi öğelerdir. 1869 yılında Efes'te başlayan kazı çalışmaları Selçuk'taki turizmin doğusu olarak nitelenebilir. 1954 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından tekrar gündeme gelen kazılardan sonra 1964 yılında Efes Müzesi açılmıştır. 1957 yılında Selçuk'un ilçe merkezi ilan edilmesi, doğal ve kültürel değerleri, turizmin gelişimi için yeterli sebep olmuştur. Selçuk'ta turizmin hareketlenmesi 1960'lı yıllarla beraber başlamıştır. 1962 yılında Selçuk Efes Festivali organize edilmiş daha sonra 1979 yılında Uluslararası Selçuk Deve Güreşleri organize edilmiştir. 1976 yılında Efes müzesi yapılan ek bina ile geliştirilmiştir (DEÜ 2001).

İlçeye gelen yerli-yabancı konukların gereksinimlerini karşılayan yöreye özgü turistik ve hatıra eşya alış-veriş merkezleri genelde ilçe merkezinde, antik kent Efes'in alt ve üst girişlerinde, müze karşısında yer alan Agora Çarsısı'nda toplanmıştır. İlçenin dışında üniteler halinde mevcut özel kuruluşlarda deri, halı, sarraf işçilikleri bulunabilmektedir (Gülhan 2007).

4.3.5 Arazi Kullanımı ve Yerleşim Dokusu

DEÜ'ye (2001) göre Selçuk'un turizm kentinden çok aslında bir tarım kenti olduğu Şekil 4.31'de verilen arazi kullanım haritası incelendiğinde net olarak görülmektedir. Alanın özellikle doğu bölgeleri tarımsal niteliği korunacak alanlar olarak görülmektedir. Bu durum Selçuk'ta tarımın ne kadar önemli bir sektör olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Mevcut ormanları ve tarımsal alanları ile birlikte doğal güzellikler açısından zengin bir potansiyele sahip olan Selçuk, önerilen ağaçlandırılacak alanlarla beraber tam bir yeşil kent olma yolundadır.

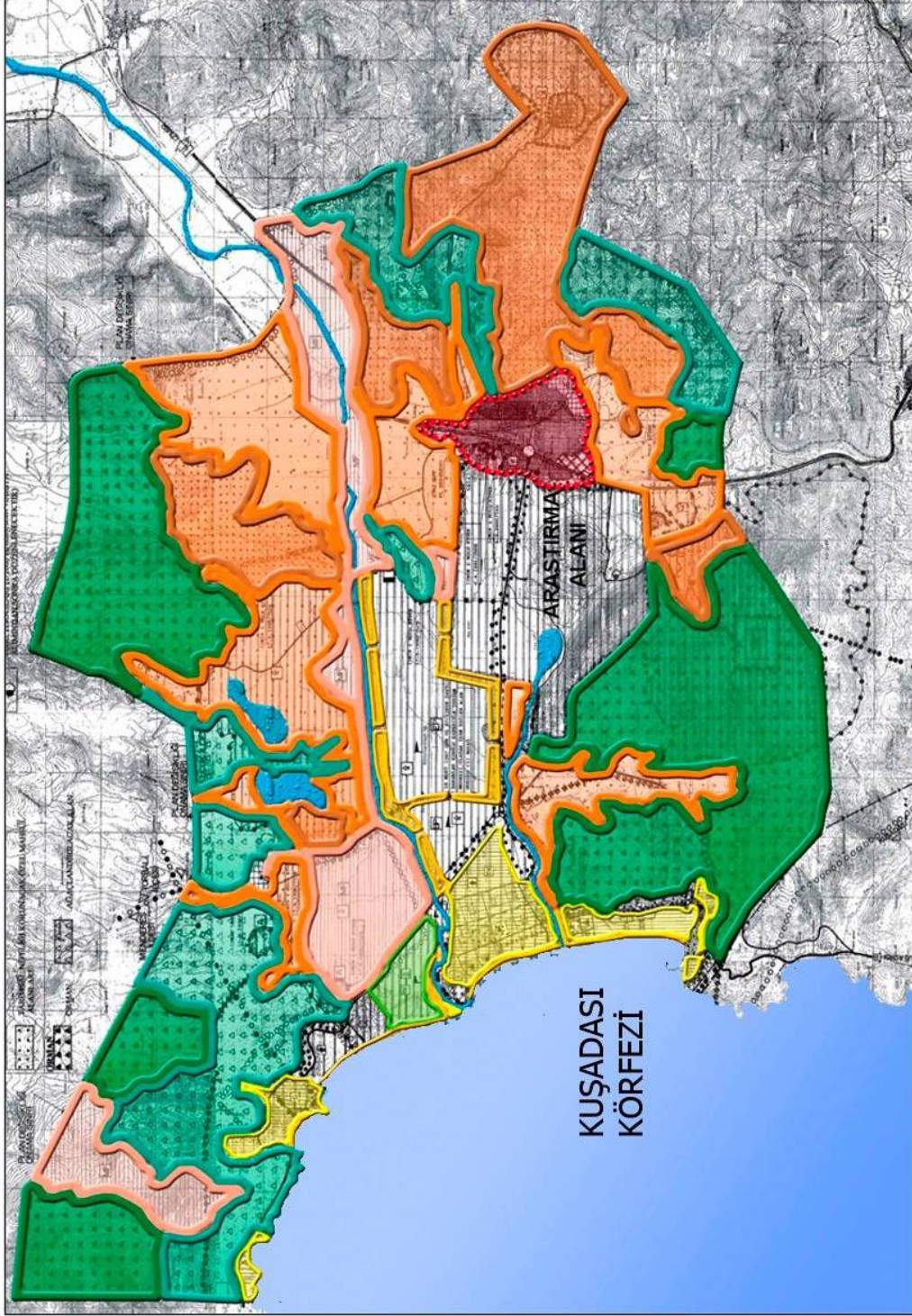
Pamucak Bölgesi turizm tesis alanlarının yoğunlaştığı bir bölge konumundadır. Maki ve fundalık miktarının fazla olması bu bölgelerin ileride ormanlık alana dönüştürülebilme şansını yüksek tutmaktadır (Gülhan 2007).

Şekil 4.32'de gösterilen Selçuk Nazım İmar Planı'na bakıldığında, bölgenin kuzeybatısının sit alanı ile kaplı olmasından dolayı kentin bu yana doğru büyümediği görülmektedir. Kent güneye ve özellikle güney doğuya doğru büyümektedir. Kentin özellikle doğu tarafı konut alanlarından oluşmaktadır ve bu konut alanlarının kuzey bölümü geleneksel dokuya sahip olan kentsel yerleşmelerden oluşmaktadır, güney tarafında ise daha düzenli kentsel konut alanları bulunmaktadır. Gelişmiş konut alanları ise yine kentin güneydoğusunda konumlanmıştır.

Eğitim tesisleri ve kültürel tesisler merkez yoğunluklu olarak bölgeye dağılmış durumdadır. Kentin merkezinde ticaret faaliyetleri ve güneyinde ise küçük sanayi birimleri yoğunlaşmıştır.

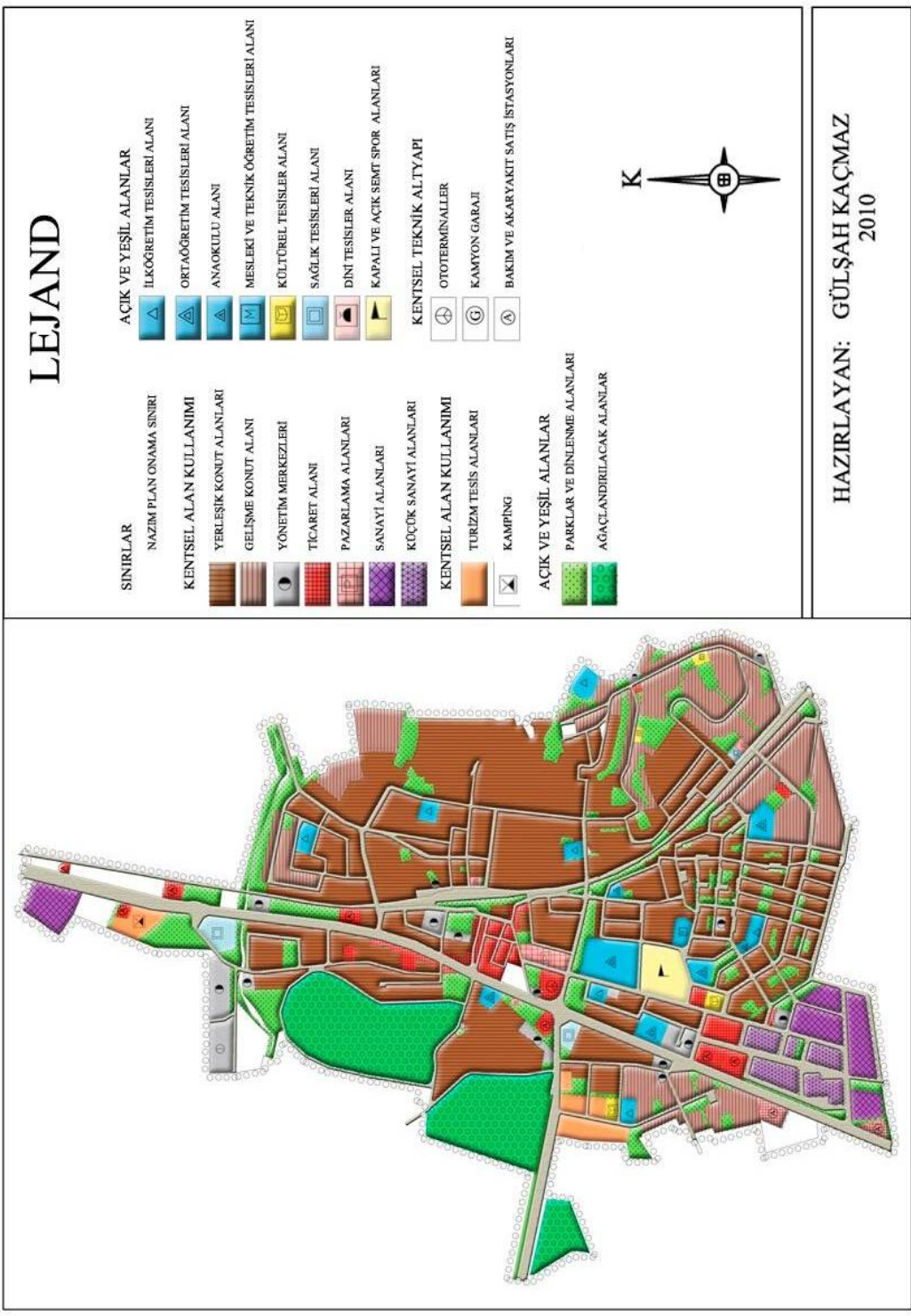

İZMİR İLİ SELÇUK İLÇESİ ARAZİ KULLANIMLARI

Şekil 4.31 Arazi kullanımları 1/25000 (Anon. 2009b'den değiştirilerek).

İZMİR İLİ SELÇUK İLÇESİ NAZIM İMAR PLANI

Şekil 4.32 Selçuk İmar Planı (Anon. 2009b'den değiştirilerek).

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin içinde yer aldığı Selçuk İlçesi, binlerce yıllık tarihi içerisinde birçok farklı medeniyete sahne olmuş, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı kültürlerine ev sahipliği yapmış bir yerleşmedir.

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin Helenistik dönemden itibaren önemli bir ticaret ve liman kenti olmasıyla kent, resmi binalar, anıtlar ve çok zengin dekorasyonlu evlerle donatılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar çok çeşitli medeniyetler ev sahipliği yapmış olan yörede farklı kültürler bir arada yaşamış, birbirlerinden etkilenmiş ve kendilerine ait örnekler ortaya koyarak kültürel ve tarihi değerinde büyük bir çeşitlenme yaratmışlardır.

Araştırmalar göre; Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin bugün “Efes” olarak adlandırılan antik kent yerleşmesinin ilk kurulduğu bölge olduğu bilinmektedir ve Efes tarihinin ilk dönemi burada yaşanmıştır. İkinci yerleşme yeri olan II. Efes ise bu tepenin eteklerinde Artemis Tapınağı çevresine kurulmuştur. II. Efes, daha sonra buradaki limanın dolmasıyla yer değiştirmiştir. Üçüncü yerleşme yeri ise Bülbül ve Panayır dağları arasındaki bugünkü yerinde kurulmuştur. Depremler nedeniyle limanın kullanılamaz hale gelmesiyle kent tekrar ilk kurulduğu yer olan Ayasuluk Tepesi'ne taşınmıştır. Araştırmanın ana materyalini oluşturan bu alan bugün Selçuk İlçe Merkezi'nde yer alıp, bölgenin önemli kültürel değerlerinden biri durumundadır.

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinde antik döneme ait kalıntıların bulunduğu ve bulunabileceği alanlar GEEAYK kararı ile I. derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanı olarak tescillenmiştir.

Geçmiş bu kadar önemli olan bölge uzun yıllar unutulmuş, gerekli ilgiyi görememiştir. 2007 yılında başlayan son dönem kazı çalışmaları ile tekrar gündeme gelerek; eski kimliğinin

korunması ve Türkiye’de hatta Dünya’da tanınmış, bilinen ve çalışmalara konu olacak bir yerleşim yeri haline gelmesi amaçlanmaktadır.

5.1 AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresini kapsayan çalışma alanına yönelik çözüm önerileri getirilmeden önce alanın koruma ve kullanım sorunları saptanmıştır.

- **Bölgede Tarihi Dokunun Bir Bütün Olarak Algılanmaması;** Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresi Efes Antik Kenti’nin ilk kurulduğu yer olmasına rağmen, antik kentten ayrı olarak algılanmakta ve yeterince ilgi görememektedir.
- **Kültürel Değerlerin Dağınık ve Anlaşılmaz Konumu;** Kültürel değerler, birbirlerine yakın konumlanmalarına rağmen, çevre düzenlemelerinin eksik olması ve çevreleriyle uyumsuz olmaları nedeniyle kentle bir bütünlük oluşturamamakta ve kentten kopuk olarak algılanmaktadır.
- **Bölge Potansiyelinin Yeterince Değerlendirilmemesi;** Bölgenin zengin kültürel, tarihi ve turistik potansiyeli, kentin yenilenememesi, bazı projelerin hazırlanıp hayata geçirilmemesi nedeniyle yeterince değerlendirilememektedir.
- **Mülkiyet Sorunu;** Efes aslında Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresini de içine alan 2000 dönümlük bir alanda bütün olarak düşünülmelidir. Ancak bu alanın tapusunun 5/2’sinin vatandaşların üzerine kayıtlı durumda olması nedeniyle kent genelinde etkin kazı çalışmaları yapılamamaktadır.
- **Tanıtım ve Pazarlama Eksikliği;** Selçuk’un etkin tanıtım gerçekleştirilememesi, pek çok yabancı turist Kuşadası’na dahil olduğunu zannetmesi tanıtım eksikliğini göstermektedir.
- **Alan Yönetimi Eksikliği;** Müzenin elinde 60 bin eser olmasına rağmen sergilenen eser sayısının 500’ü geçmemesi etkin bir alan yönetiminin olmadığını açıkça göstermektedir.
- **Kurumlar Arası Anlaşmazlıklar;** Etkin bir alan yönetiminin olmaması sonucu farklı kurumlar aynı işi yapıyormuş gibi görünmekte, yetkiler net olarak sınırlandırılmadığı için kurumlar arası kopukluklar olmakta ve etkili sonuçlar elde edilememektedir.
- **Ziyaretçilerin Yönlendirilmesinde Zayıflık;** Bölgeye gelen turistler nereye gideceğini bilmemekte ve gezdiği yerler hakkında tam bilgi sahibi olamamaktadır.

- **Kaynak Problemi;** Kaynak yaratmaya yönelik olarak kazanılan gelirlerin büyük çoğunluğu Kültür ve Turizm Bakanlığı'na gitmektedir. Efes Antik Kenti'nin her yıl yaklaşık 1.5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmesine rağmen elde edilen gelirler antik çevrenin korunması ve geliştirilmesi için kullanılmadığı için bir çok çalışma kaynak yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilememektedir.
- **Arkeolojik Çalışmaların Yetersiz Olması:** Bölge binlerce yıllık tarihe sahne olmasına rağmen arkeolojik çalışmalar, ortaya çıkarılacak tarihi eserleri koruyabilecek kaynak yetersizliği nedeniyle yapılamamaktadır.

5.2 AYASULUK KALESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN PLANLAMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir gelişme, koruma ve kullanma dengesinin sağlanmasında planlama en önemli kriterdir. Tarihi kentlerin bir kültür ve kimlik kaynağı olarak korunması, medeniyetlerin somutlaştığı mekanlar olarak yaşatılması stratejik hedefleri içeren planlamayla mümkündür.

5.2.1 Planlamaya Yönelik Çözüm Önerileri

Tarihi kentlerin korunması ve geliştirilmesi için dikkate alınması gereken en önemli konulardan biri imar planlarıdır. Çözumsuz imar sorunlarını ortadan kaldırmak için kentler, sadece bugünün sorunlarını çözmeye çalışan yaklaşımlarla değil, uzun vadede gelişme eğilimleri ve hedeflenen kent özellikleri dikkate alınarak planlanmalıdır. Önemli olan ulusal plan, bölge planları, çevre düzeni planı, nazım plan ve imar planı bütünselliği içinde gerçekleştirilebilecek kapsamlı bir planlamanın oluşturulmasıdır. Tüm bunların sağlanabilmesi için de öncelikle politik engellerin aşılması gerekmektedir.

Koruma, gelişme, kullanma değerlerini dikkate alan bir planlama uygulamasında, toplumsal değerleri gözetken ve değişik planlama alanları arasında ilişki kuran bir strateji gerekmektedir. Bundan yola çıkarak Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresini koruma ve yaşatma stratejileri doğrultusunda planlama hedefleri şöyle özetlenebilir:

- Alanın tarihi ve kültürel sürekliliğinin sağlanabilmesi için Belediye İmar Dairesi Başkanlığı içerisinde Tarihi Çevre Koruma birimi oluşturulmalı ve bu birimde peyzaj mimarı, şehir plancısı, mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, restorasyon uzmanı, sosyolog,

- Arkeolojik ve kentsel sit alanlarına ilişkin politikalar geliştirilirken, planlama ve tasarım sürecine halkın aktif olarak katılımı sağlanmalıdır.
- Koruma ve geliştirme kavramı küçük boyutlu düşünülmemeli tarihi eserler çevreleriyle birlikte ele alınarak kent bütünüyle uyumu sağlanmalıdır.
- Tarihi devamlılığın sağlanmasının yanı sıra tarihi mekanları modern kent yapısına dahil etmek, eski ve yeniye organik bir şehircilik sentezinde birleştirmek gereklidir.
- Kentsel sit alanı içerisindeki tarihi doku ve silüet korunarak kentsel talepler doğrultusunda yeni bir kullanım modeli geliştirilmelidir. Bu amaçla tarihi konutların kamulaştırılması yoluna gidilmelidir.
- Tarihsel çevreyi oluşturan değerlerin restore edilmesi ve yeniden kullanıma sunulmasına olanak sağlamak için parasal kaynak sağlanmalı ve yönetsel mekanizma oluşturulmalıdır.
- Tarihi çevre koruma düşüncesi ekonomik yarar, sosyal sonuçlar ve coğrafi çevreye getirdiği çeşitlilikler açısından da irdelenerek ona göre hareket edilmelidir.
- Koruma, sağlıklaştırma ve geliştirme konularına ağırlık veren Selçuk Belediyesi imar programları ilgili bakanlıklarca desteklenmeli ve uygulama için kaynak aktarılmalıdır.

Tarihi çevrenin korunması ve geliştirilmesi çalışmaları kapsamında; arkeolojik, tarihsel, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin, ölü müze alanları olarak değil, yaşayan ve içinde bulunduğu bölgenin turizm, kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunan, sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilecek çevreler olarak korunması gereklidir.

5.2.2 Sürdürülebilir Kullanımına Yönelik Çözüm Önerileri

Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin sürdürülebilir kullanımına yönelik çözüm önerileri getirilirken öncelikle tasarımda bütünlük göz önünde bulundurulmalı, kent imgesinin özgün durumunun algılanabilmesine olanak sağlayacak yaklaşımlar değerlendirilmelidir. İzlenen yöntem temelde bugüne ulaşan kentsel çevrenin yok olmasına engel olacak nitelikte olmalıdır. Belirlenen planlama hedefleri doğrultusunda Ayasuluk Kalesi ve yakın çevresinin koruma ve sürdürülebilir kullanımına yönelik öneriler getirilmiştir.

5.2.2.1 Ayasuluk Kalesi, St. Jean Bazilikası, İsa Bey Camii ve Artemis Tapınağı'nın İçerisinde Bulunduğu Arkeolojik Sit Alanının “Arkeolojik Park” Olarak Önerilmesi

Bütüncül planlama gereği kent bir bütün olarak ele alınmalı, bunun için alanda dağınık halde konumlanmış olan kültür varlıkları birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilendirilmelidir. Ancak bunu salt müzecilik anlayışıyla gerçekleştirmek hem kent gelişimi, hem de sürdürülebilir tarihi çevreler açısından istenmeyen sonuçlar doğuracaktır.

Ülkemizde 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ile doğa koruma alanları 4 kısımda incelenmektedir;

- Milli Parklar
- Tabiat Parkı
- Tabiat Anıtı
- Tabiat Koruma alanlarıdır.

Bu koruma alanlarına ek olarak 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesi gereğince de Özel Çevre Koruma Bölgeleri oluşturulmuştur. Ancak ülkemizin arkeolojik zenginliklerini içeren alanlar bu koruma statülerinin dışında kalarak salt müzecilik anlayışına yakın bir anlayışla koruma altına alınmışlardır. Bu nedenle bu alanların çoğu bugün terk edilmiş durumdadır ve kentlerin gelişimini engelleyici unsurların başında görülmektedirler.

“Arkeolojik Park” olgusuyla bu koruma formlarına ilave olarak, arkeolojik değerlere sahip alanların korunmasında yeni bir koruma statüsü önerilmektedir.

Önerilen “Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresi Arkeolojik Park Projesi” ile hem bölgedeki arkeolojik alanın koruma altına alınması, hem de arkeolojik alanın çevresinin yeşil alanlarla “Yumuşak Bir Koruma Bandı” oluşturularak kentle uyumlu hale getirilmesi hedeflenmektedir. Ancak buradaki “Park” olgusu eğlence boyutu taşımamaktadır. Bu tür alanların “Kültür” niteliği ön plana çıkarılarak tasarlanması gerekmektedir. Tarihe ışık tutacak bu projenin sonunda rehberli turlar ve güncel sanat etkinliklerinin de yapılması olanak verebilmektedir. Çalışma sonucunda önerilen “Arkeolojik park” alanı Şekil 5.1’de gösterilmektedir.

Şekil 5.1 Arkeolojik park olarak önerilen alan.

Arkeolojik alanın etrafında halkın kullanımına açık bir yeşil alan oluşturulması, tarihi alanın arkeolojik verilerini öne çıkaran kültür ve dinlenme alanı olarak gezilmesi, çevresinde bilgi-danışma merkezi ve eğitim atölyeleri ile bir etkinlikler merkezi haline gelmesi amaçlanmaktadır.

Arkeolojik sit alanı içinde dolaşırken yerleşim dokusunun ve yapıların okunabilirliği ve eğitsel niteliği önemli bir olgu olup, sirkülasyonun doğru ve etkin bir şekilde çözümlenmiş olması ile doğrudan ilgilidir. Dolaşım ağının oluşturulmasında tek tek yapılar ya da anıtlar değil, genel dolaşım sisteminin kurgulanması önemlidir.

Şekil 5.2’de “Arkeolojik Park” kapsamında önerilen araç ve yaya sirkülasyonları ile yeşil koruma bandı gösterilmektedir.

Şekil 5.2 Arkeolojik parka yönelik öneri sirkülasyon sistemi.

Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresi “Arkeolojik Park Projesi”nin hedefleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Arkeolojik alanı koruma altına alıp, tahribatın önüne geçmek,
- Müdahaleci olmayan bir arkeolojik yaklaşım geliştirmek,
- Kentin tarihine ışık tutmak,
- Tarihle modern yaşam arasına bariyer koymak değil, yeşil bir koruma bandı oluşturmak,
- Açık kapı uygulaması ile rehberli turlar, güncel sanat etkinlikleri gerçekleştirmek,
- Arkeolojik alanın etrafında halkın kullanımına açık bir koruma bandı ve yeşil alan oluşturmak,
- Arkeolojik çevreleri, bölgenin gelişmesi ve yaşam standartlarının yükselmesinin en önemli öğelerinden biri haline getirmek,
- Kültür mirasının bölgenin gelişmesi için bir engel değil, tam tersine, gelişmeyi sağlayan bir kaldırıca dönüşmesini sağlamak,
- Tarihi alanın arkeolojik verilerini öne çıkaran kültür ve dinlenme alanı olarak gezilmesi ve kullanılmasını sağlamak,

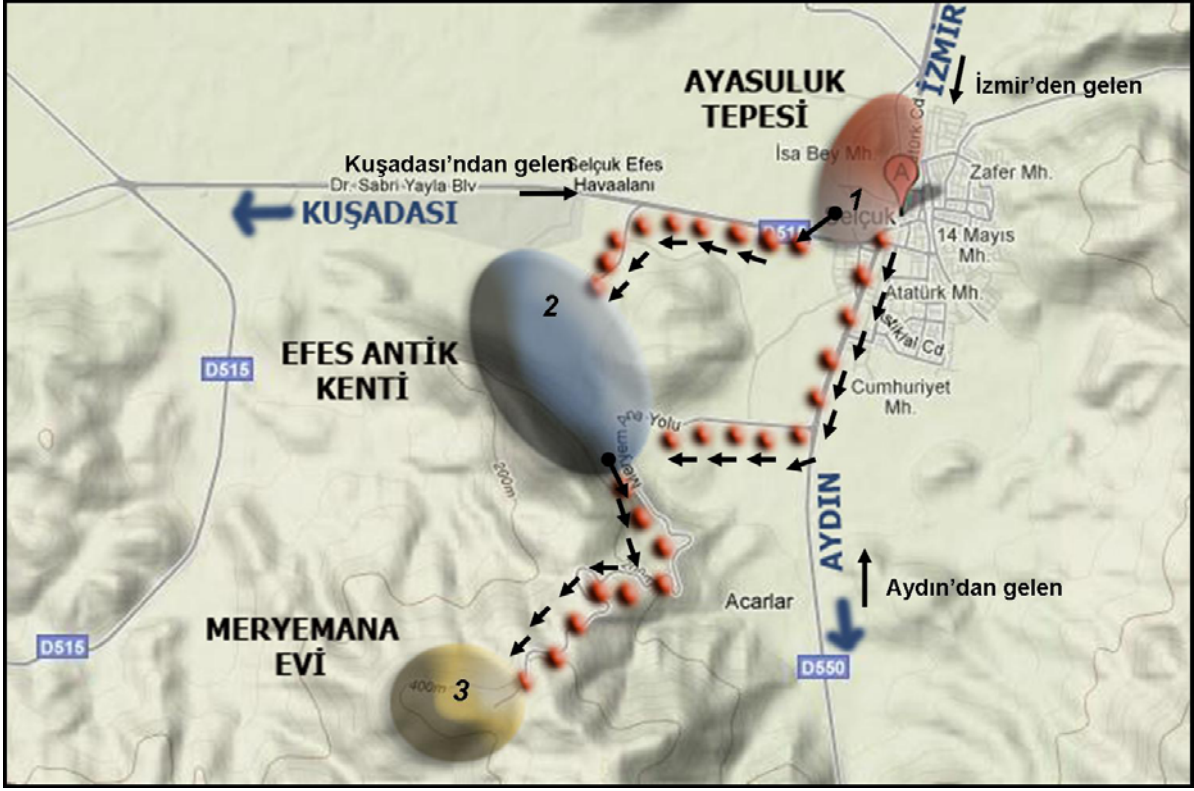
- Çevresinde bilgi-danışma merkezi ve eğitim atölyeleri oluşturmak,
- Arkeolojik alanın kendisini basit bir kullanım alanı haline getirmeyen bir etkinlikler merkezi haline getirmek.

5.2.2.2 Efes Antik Kenti – Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi'nin İlişkilendirilerek Yeni Bir Gezi Güzergahı Oluşturulması

Selçuk analizleri incelendiğinde bölgenin genelde Kuşadası'nın etkisi altında kaldığı görülmektedir. Efes Antik Kenti'nin her yıl yaklaşık 1,5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmesine rağmen, Efes'in ilk kurulduğu yer olan ve binlerce yıllık geçmişe sahip olan bu kültürel miras alanı tanıtım eksikliği, herhangi bir tur güzergahında yer almaması, henüz çevre düzenlemelerinin tamamlanmamış olması, koruma ve güvenlik sorunları gibi nedenlerle gereken ilgiyi görememektedir.

Bu nedenle Ayasuluk Tepesi üzerindeki toprak örtü en kısa zamanda kaldırarak, tarihi gün yüzüne çıkarma çalışmalarına hız verilmeli ve uzun süredir ziyarete kapalı olan Ayasuluk Kalesi getirilen öneriler doğrultusunda ziyarete açılmalıdır.

Kuşadası – Efes Antik Kenti ve Meryem Ana Evi arasındaki turizm üçgeni kırılarak, Şekil 5.3'de gösterildiği gibi Efes Antik Kenti – Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi arasında yeni bir tur güzergahı oluşturulmalı ve turistlerin kent merkezinde zaman geçirmeleri sağlanarak, ilçe turizminin gelişmesi sağlanmalıdır.

Şekil 5.3 Efes Antik Kenti – Ayasuluk Tepesi ve Meryem Ana Evi arasında önerilen tur güzergahı.

5.2.2.3 Kent İçindeki Bizans Su Kemerlerinin Ayasuluk Tepesindeki Su Sarnıcı'yla İlişkilendirilerek Tarihi Alanlar Arasında Bağlantı Kurulması

Belevi ile Selçuk arasındaki Pranga mevki doğusundaki su kaynaklarından sağlanan içme suyunu, Ayasuluk Tepesi'ndeki Bizans Dönemi yerleşimine ve Ortaçağ'ın Haç merkezi olan St. Jean Kilisesi'ne taşıyan su kemerlerinin büyük bir kısmı zamanla zarar görmüş ve yıkılmıştır. Sağlam kalan su kemerleri daha sonra restore edilmiştir. Ancak tek başına restorasyon etkin bir koruma ve geliştirme yöntemi değildir. Bu nedenle restore edilen su kemerleri çevreleriyle ve kentle bütünleştirilmeli ve Ayasuluk Tepesi'nde yer alan su sarnıcı ile arasındaki bağlantıyı gösteren izler vurgulanmalıdır.

5.2.2.4 Antik Dönem Peyzaj Tasarımlarının Günümüz Peyzaj Tasarımlarına Yansıtılması

Antik yerleşmeler peyzaj mimarlığının önemli çalışma alanlarından biri olan kamusal dış mekanların felsefi ve mekansal temellerinin atıldığı yerlerdir. Bu nedenle aslında bugün büyük ölçüde tahrip ettiğimiz kentlerin birçok gereksinimi de bu kentlerde gizlidir. Buna ilişkin olarak Efes'in hipodemik (ızgara) plan şeması, yol ve merdiven drenajları, kentsel

duvarlar, oturma elemanları, heykel ve rölyefler, kamusal mekanlardaki kentsel öge ve işlevler yeniden üretilerek ilçenin peyzaj tasarımına aktarılmalıdır.

Örneğin antik Efes uygarlığının simgelerinden biri olan sütunlara kentsel dış mekanlar ve kamusal alanların peyzaj tasarımlarında yer verilmelidir. Ayrıca yapı malzemesi olarak yine tümüyle mermerden yapılmış ilk kent olan Efes'ten esinlenerek mermer kullanılması geçmiş ile bugün arasında iki yönlü bir ilişki kurulmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak; günümüz mekanlarının yanında arkeolojik mekanların varlığı, önemlerinin farkına varılması ve yaşatılmalarında peyzaj mimarlarının rol oynaması kaçınılmazdır. Peyzaj mimarlarının arkeolojik mekanlarla ilişkileri, onların mekansal düzenlemelerine katkıda bulunmak olduğu kadar, tarihsel sürecin mekan düzenleme bilgisini güncel mekanlara aktarma yönünden de önem taşımaktadır. Bu nedenle peyzaj mimarlığı ile arkeolojik mekanlar arasında çift taraflı bir ilişki kurulmalıdır. Bu ilişkinin etkin bir şekilde sağlanması, hem söz konusu mekanların standartlarını arttıracak hem de çağdaş peyzaj mimarlığı uygulamalarına kaynak oluşturacak derin bir birikimin oluşması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay Z** (2004) *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yapı Yayın, İstanbul. 119s.
- Akay Z** (1992) 21. Dünya Şehircilik Kolokyumu. Peyzaj Mimarlığı Odası İstanbul Bölge Şubesi Yayını, *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, 34 (3): 24-30.
- Akın N** (1988) Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar. *Mimarlık Dergisi*, 88 (2): 40-43.
- Aksu E, Ayten M A, Erdoğan M ve Tunçer M** (1995) Türkiye’de Toplumsal Gelişme Sürecinde Kentsel Korumanın İşlevini Yeniden Tanımlanmasına Yönelik Öneriler. *Planlama Dergisi*, 1 (2): 60-64.
- Ankara Deprem Araştırma Dairesi** (2009) İzmir Deprem Haritası. www.depremvakfi.org/deprem/index.htm.
- Anon.** (2009a) *1999 Yılı Çalışmaları ve Tarımsal Yapı*. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara, 389s.
- Anon.** (2009b) Selçuk Belediyesi İmar İşleri Bölümü.
- Asatekin G, Madran E ve Özgönül N** (1994) *Geleneksel Mimarlık Örneklerinin Turizme Yönelik Kullanımında Modeller*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Atay F ve Özaydın G** (1996) Turizm Amaçlı Kullanımlar Doğal ve Yapay Alanları Nasıl Tüketiyor? *Türkiye’de 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, “Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım”. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge ve Planlama Bölümü, Alanya.
- Binan C** (1999) *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci*. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi Yayın No: 489, İstanbul, 108s.
- Bostancı F** (1989) Korunması Gerekli Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesi’nde Örneklenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü, Ankara, 126s.
- Büyükkolancı M** (2009) Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı Kronolojisi. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, <http://arkeoloji.pau.edu.tr>.
- Büyükkolancı M** (2000) *St. Jean Hayatı ve Anıtı*. Efes 2000 Vakfı Yayınları, İzmir, 107s.

KAYNAKLAR (devam ediyor)

- Çelikyay S H** (1995) Kentsel Sit Alanları İçin Tasarım Yönlendiricileri, Bartın Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Tasarım Programı, İstanbul, 236s.
- Çelik D ve Yazgan M** (2007) Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (11): 1-10.
- ÇÜ** (2009) Artemis Tapınağı Tarihçesi. Çankaya Üniversitesi, [http:// www.cankaya.edu.tr/index.php](http://www.cankaya.edu.tr/index.php).
- DEÜ** (2001) *Selçuk Analitik Etüdü*. Öğrenci Çalışmaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, 301s.
- Efes Müzesi** (2007) Vorjustinianische Kirche Wiederherstellugn Gessamtansicht Von Südwestern.
- Eke F ve Özcan Ü** (1988) Tarihi Dokunun Korunması ve Uluslararası Deneyimler. *Mimarlık Dergisi*, 2: 34-35.
- Erdem R** (1997) Tarihsel Çevrelerin Korunması İçin Ekonomik Destek Yönetimi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya, 187s.
- Eruzun C** (1987) Kentsel Sitlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Önemi. *Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Giritlioğlu C** (1983) *Şehirselle Mekan Öğeleri ve Tasarım*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Göksu E** (1993) Mimari ve kentsel korumanın kavramsal temelleri ve ilkeleri: Uluslararası Düzlemde Belirlenen Çerçevenin Ulusal Düzeyde İrdelenmesi. 1. *Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSÜ Matbaası, İstanbul.
- Güleç S** (2007) *Doğa Koruma ve Milli Parklar Ders Notları*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi, Bartın.
- Gülhan G** (2007) Doğal ve Kültürel Değerlere Sahip Alanlarda Turizm Potansiyellerinin Saptanması ve Değerlendirilmesi Selçuk ve Çevresi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İzmir, 213s.
- Heredotus H** (1973) *Greece; History; Persian Wars*. Arno Pres, New York, 500s.
- Hueber F J** (1978) *Bericht Über Die In Wiederaufrichtungsarbeiten An Der Celsus Bibliothek*. Unde Über Die Bisheringen Ergebnisse Der Untersuchung Bausubstanz. TTK Basımevi Ankara, 987s.

KAYNAKLAR (devam ediyor)

Falkner E (1858) Rekonstruktion Von Ephesos Vom Koressos Berg.

Karakoç İ (2005) Kentsel Sit Alanlarının Korunmasına Yönelik Politikaların Geliştirilmesi (Örneklem: Bursa-Muradiye/Hisariçi). Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kejanlı T, Akın C ve Yılmaz A (1994) Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Dicle Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19):179-196.

Keskin N (2009) *Efes*. Keskin Color Kartpostalcılık A.Ş, İstanbul, 64s.

KTB (1987) 19660 Sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik. <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster>. (21.12.2009).

KTB (2004) 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. <http://www.kultur.gov.tr/teftis/Genel/> (21.02.2010).

KTB (2009) Antik Şehirler Efes’in Tarihçesi. <http://www.turizm.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?>

KTB (1999) Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararları. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <http://www.kulturturizm.gov.tr/teftis/Genel/BelgeGoster.aspx?> (22.12.2009).

KTB (1983) Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, Teftiş Kurulu Başkanlığı, <http://www.kultur.gov.tr/teftis> (19.05. 2010).

KTB (1996) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 419 Sayılı İlke Kararı. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <http://www.kulturturizm.gov.tr/teftis/Genel/BelgeGoster> (29.12.2009).

KTB (2000) Türkiye’deki Sit Alanları. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://www.culture.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster> (23.12.2009).

Kuleli E (1998) Özgün İşlevini Sürdüremeyen Anıtların Yeniden Kullanım Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 138s.

Kuban D (1991) Kent Korumasında Kültürel Sorunlar. Korucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, Ankara Mimarlar Odası Yayını, 29-32.

Kuter N (2007) Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara, 309s.

KAYNAKLAR (devam ediyor)

- Larkham P J** (1996) *Conservation and The City*. London and New York: Routledge, 329pp.
- Madran E ve Özgönül N** (2005) *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 189s.
- Madran E** (2000) *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim; Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*. Yargı Yayınevi, Ankara, 200s.
- Meşhur M Ç** (1999) *Tarihi Çevrelerin Korunması Sürecinde Yeni Yaklaşımlar*, Amasya Kenti, Yalıbolu Evleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya, 134s.
- MO** (2007) *Kültürel Sitler ve Doğal Anıtlar*. 2007 Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü, Mimarlar Odası, <http://www.mo.org.tr/index.cfm?sayfa=Belge&Sub> (03.03.2010).
- Munns B** (1999) *The Temple Of Artemis At Ephesus*. <http://www.tqnyc.org/2009/04912/templeartemis.jpg>
- ODTÜ** (1995) *2000'li Yıllarda Selçuk*. Öğrenci Çalışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Okyay İ** (2001) *Fransa'da Kentsel Sit Alanlarının Korunması*. YEM Yayınları, Yapı-Endüstri Merkezi, İstanbul.
- Öztan B** (1996) *Çevre Planlama ve Tasarımında Mesleklerarası İşbirliği. Çevre Planlama ve Tasarım Haftası '96 Etkinlikleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Öztürk M** (2007) *Kentsel Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları Sorunsalı: Güdül ve Sille Örneklerinde İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara, 206s.
- PAÜ** (2009) *Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı Notları*. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, <http://arkeoloji.pau.edu.tr/>.
- Selçuk Belediyesi** (2008) <http://www.selcuk.bel.tr/tr/index.php>.
- Selçuk Kaymakamlığı** (2009) <http://www.selcuk.gov.tr/tr/index.php>.
- Selçuk Orman İşletme Şefliği** (2009) *Selçuk İlçesi Bitki Örtüsü*. <http://www.izmirobm.ogm.gov.tr>.
- Selçuk Tarım İlçe Müdürlüğü** (2009) <http://www.izmirtarim.gov.tr/index.asp?bimSayfa>.

KAYNAKLAR (devam ediyor)

- Sökmen P** (1987) Tarihsel Çevre Korumasının Kent Planlaması İçindeki Yeri, Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları. *Türkiye 11. Dünya Şehircilik Kolokiyumu Bildiri Kitabı*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, Ankara.
- Somay A M ve Filiz Ş** (2006) Küçük Menderes Nehri Kıyı Sulak Alanının Hidrojeokimyasal Değerlendirilmesi. Geosound, Adana.
- Şenyapılı Ö** (1996) Kültürel Çevre Kültürsüzlüğü. *Çevre Planlama ve Tasarım Haftası '96 Etkinlikleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, 326s.
- Tankut G** (1997) Tarihi Çevrelerin Korunması Hayal ya da Gerçek. *Ege Mimarlık Dergisi*, 22: 45-55.
- Ter Ü** (2002) Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Tunçer M** (2002) Türkiye'de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu, <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/> (15.05.2010).
- TÜİK** (2010) İzmir Selçuk İlçesi Nüfus Verileri. <http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid>
- UNESCO** (1972) Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme. Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları, Madde 3, Paris.
- URL-1** (2009) <http://turkiyerehberi.gen.tr>, Türkiye Haritası, 10 Kasım 2009.
- URL-2** (2010) <http://wowturkey.com/forum/index.php>, İzmir Selçuk Şirince Köyü, 26 Şubat 2010.
- URL- 3** (2010) <http://factoidz.com/the-temple-of-artemis-in-ephesus/>, The Temple of Artemis, 5 Mayıs 2010
- Walker M** (1996) *Understanding the Burra Charter*. Australia ICOMOS. <http://www.teachingheritage.nsw.edu.au/1views/w1vburra.html>. (21.03.2010)
- Yaygel A D** (2007) Müdahale Gerektiren Tarihi Kentsel Çevrelere Yönelik Kullanıcı Odaklı Sağlıklaştırma Yöntemlerinin İrdelenmesi: İzmir – Basmahane Bölgesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir, 271s.
- Yazgan M ve Erdoğan E** (1992) *Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları: 2, Ankara, 87s.

KAYNAKLAR (devam ediyor)

Yoğurtçu N (1993) Antik Çağdan Günümüze Kentsel Dokunun Oluşturulmasında İnsan Faktörünün Değerlendirilmesi, Bu Bakımdan Efes-İzmir Kentlerinin Karşılaştırılması İle Konuya Peyzaj Planlama Açısından Yaklaşım. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir, 222s.

Zeren N (1981) Kentsel Alalarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 217s.

Zeren N (1990) Koruma Amaçlı İmar Planları, Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler. *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, s.35-47.

BİBLİOGRAFYA

- Alkan A** (1994) *Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları*, Konya, 247s.
- Avrupa Mimari Miras Tüzüğü** (1975) Koruma Politikaları. Avrupa Mimari Miras Koruma Sözleşmesi, Strasbourg .
- CE** (2006) Türkiye Antlaşması, Avrupa Konseyi (Council of Europe), <http://www.ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/historic>.
- Çeçener B** (1992) Ülkemizde Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Olayı ve Bu Konuda Bazı Eleştirel Görüşler. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2: 35-47.
- EC** (2007) Culture, European Commission, <http://www.ec.europa.eu/culture/eac/culture2007/historique/historic>.
- Ekinci O** (1992) Demokratikleşme Sürecinde Kültür Mirasının Korunması. Yapı Endüstri Merkezi Yayını, *Yapı Dergisi*, 123: 25-35.
- IUCN** (2007) Uluslararası Doğa Koruma Birliği.
- Kennet W** (1972) *Preservation*. Temple Smith. Ltd, London, 263 pp.
- Lichfield N** (1988) *Economics In Urban Conservation*. Cambridge University Pres, England, 361pp.
- Miltner F** (1958) Selçuk Jeomorfolojik Değişim Haritası.
- Özyaba M** (1999) *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı Ders Notları*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, No:54, Trabzon, 424-467s.
- Yazgan M E** (1979) Safranbolu Kenti ve Yakın Çevresi Peyzajının Korunması ve Geliştirilmesi Üzerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi (yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.

EK AÇIKLAMALAR A
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KANUNU

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU

Kanun Numarası: 2863

Kanun Kabul Tarihi: 21/07/1983

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 23/07/1983

Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 18113

BİRİNCİ BÖLÜM: GENEL HÜKÜMLER

Amaç:

Madde 1 - Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam:

Madde 2 - Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar ve Kısaltmalar:

Madde 3 - Bu Kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a) Tanımlar:

(1) (Değişik alt bend: 14/07/2004 - 5226 S.K. /1.mad) *1* "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır. *2*

(4) "Koruma"; ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

(6) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

b) Kısaltmalar:

(1) "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığını,

(2) "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

(3) (Değişik alt bend: 14/07/2004 - 5226 S.K. /1.mad) *3* "Koruma Bölge Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu, ifade eder.

Haber Verme Zorunluluğu:

Madde 4 - Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığımıza ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

Ihbar alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet Malı Niteliği:

Madde 5 - Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

İKİNCİ BÖLÜM: KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI**Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:**

Madde 6 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- d) Milli tarihimizeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeleer, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler,peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir. *1*

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.

Tespit ve Tescil:

Madde 7 - (Değişik madde: 17/06/1987 - 3386/2 md.)

(Değişik fıkra: 26/05/2004 - 5177 S.K./26.mad) *1* Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur.

Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Korunma Alanı İle İlgili Karar Alma Yetkisi:

Madde 8 - Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir. Koruma Kurullarının kararına 61 inci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı:

Madde 9 - (Değişik madde: 17/06/1987 - 3386/3 md.;Değişik madde: 14/07/2004 - 5226 S.K. /3.mad) *1*

Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşâ ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşâ ve fizikî müdahale sayılır.

Yetki ve Yöntem:

Madde 10 - Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. *1*

Türkiye Büyük Millet Meclisinin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

HAK VE SORUMLULUK:

Madde 11 - Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. (Değişik cümle: 30/05/2007- 5663 S.K./1.mad) Ancak, kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca birinci grup olarak tescil ve ilan edilen kültür varlıklarının bulunduğu taşınmazlar ile birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanlarındaki taşınmazlar zilyetlik yoluyla iktisap edilemez. *1* *2*

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu Kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Mazbut veya mülhak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması ve Katkı Payı

Madde 12 - Özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır.

Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur. Bakanlıkça yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Devir yasağı:

Madde 13 - Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilan olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma:

Madde 14 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma:

Madde 15 - Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerle mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğüce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarım ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Ruhsatsız Yapı Yasağı:

Madde 16 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Koruma Esasları Ve Kullanma Şartları İle Koruma Amaçlı İmar Plânı

Madde 17 –

a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır.

Koruma amaçlı imar plânı yapıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plândan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar plânını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapıncaya kadar durdurulur.

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plân yapılmadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma plânları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.

İlgili idareler, koruma amaçlı imar plânını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle plânlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan plânlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar plânının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.

Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir.

Koruma amaçlı imar plânları; müellifi şehir plâncısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve plân müelliflerinin yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için ödenek ayırırlar.

Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz.

b) Koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

c) Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.

Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankası'na yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Yapı Esasları:

Madde 18 –

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının maliyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

Maliklerin İzin Verme Yükümlülüğü:

Madde 19 - Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölevesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Nakli:

Madde 20 - Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibarıyla nakli gerekli ise, Koruma Kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz

kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İSTİSNALAR VE MUAFİYETLER:

Madde 21 -

Tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

Kültür varlıklarının korunması amacıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

Koruma kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

Madde 22 - (Mülga madde: 17/06/1987 - 3386/18 md.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KORUNMASI GEREKLİ TAŞINIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları:

Madde 23 - Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religie'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, yazı ve benzeri taşınırlar.

Yönetim ve Gözetim:

Madde 24 -

Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirilmeleri Devlete aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzelkişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek Bakanlık tarafından satın alınabilir. 23 üncü maddenin (a) bendinde belirtilen etnografik mahiyetteki kültür varlıklarının yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir. Alımı, satımı serbest bırakılacak etnografik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartları bir yönetmelikle belirlenir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, Bakanlık, Milli Savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca satın alınabilir.

Ancak, bu tip eserlerden her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkarılacakların kontrolü, Bakanlığa bağlı müzelerce yapılabileceği gibi bazı gümrük çıkışı kapılarında bulundurulacak ihtisas elemanlarınca da yapılabilir. Hangi kapılarda ihtisas elemanı bulundurulacağı bir yönetmelikte belirlenir.

Yapılan kontrol sonunda bu tip eserlerden yurt dışına çıkmasında sakınca görülenler tespit edilerek değerlendirilmeleri yurt içinde yapılmak şartıyla, sahiplerine iade edilirler.

Bu maddede belirtilen ve alım, satımı serbest bırakılan eserlerde Devletin rüçhan hakkı mahfuzdur.

Müzelere Alınma:

Madde 25 - Dördüncü maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23 üncü maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınırlar.

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Türk askeri tarihini ilgilendiren her türlü silah ve malzemenin buldukları veya ihbar edildikleri yerde, tarihi niteliklerinin araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi Genelkurmay Başkanlığınca yapılır.

Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü tasarrufta bulunabilirler. Bir yıl içinde sahipleri tarafından alınmayanlar, müzelerde saklanabilir veya usulüne uygun olarak Devletçe satılabilir.

Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk:

Madde 26 - Bu Kanunun kapsamına giren kültür ve tabiat varlıklarına ait müzelerin kurulması, geliştirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığının görevlerindedir.

Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar, Kültür ve Turizm Bakanlığından izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirilerek, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesinde belirlenir.

Gerçek ve tüzelkişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığının izin belgesinde belirlenen konu alanlarına inhisar etmek şartı ile, taşınır kültür varlığı bulundurulabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de, taşınır kültür varlıklarının korunması hususunda Devlet müzeleri statüsündedirler.

Anılan müzelerin kuruluş amacı, görevi ve yönetim şekil ve şartları ile, gözetim ve denetimi yönetmelikle belirlenir.

Devlet müzeleri içerisinde özel bir ihtisas ve araştırma müzeleri olan askeri müzelerin kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tayin ve tespiti Genelkurmay Başkanlığına aittir. Bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenleri, Milli Savunma Bakanlığının, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla birlikte hazırlayacağı bir yönetmelikte belirtilir.

Gerçek ve tüzelkişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığınca bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar.

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri onbeş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığınca haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığınca aittir.

Kültür Varlığı Ticareti:

Madde 27 - Yirmi beşinci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve Devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılır.

Bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname almak zorundadırlar. Bu ruhsatnameler üç yıl için geçerlidir. Bu sürenin bitiminden bir ay önce ruhsatname yenilenebilir. Bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresine bakılmaksızın iptal edilir.

İkametgahını Ticarethane Olarak Gösterme Yasağı:

Madde 28 - Kültür varlığı ticareti yapanlar belli bir ticaret yeri göstermek mecburiyetindedir. Ancak, ikametgahlarını hiçbir zaman, ticarethane veya depo olarak gösteremezler.

Ticarethane ve Depoların Kontrolü:

Madde 29 - Kültür varlığı ticareti yapanların işyerleri ve depoları yönetmelikte belirlenen esaslar dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerince denetlenir.

Haber Verme Zorunluluğu:

Madde 30 - Kamu kurumu ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri dahil, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile koleksiyonları, önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarından meydana getirilen koleksiyonları kuracağı komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın alabilir. Bunlardan hazineye intikal etmiş olup da müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler, Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca devrolunurlar.

Birinci fıkrada sözü edilen, kamu kurumu ve kuruluşları, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları veya terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan askeri tarihimize ait kültür varlıkları ile silah ve askeri malzeme koleksiyonlarını Genelkurmay Başkanlığına haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu kültür varlıklarından hazineye intikal etmiş olup askeri müzelerin koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Milli Savunma Bakanlığınca devrolunurlar.

Yurt Dışına Çıkarma Yasağı:

Madde 32 - Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz. Ancak, milli çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların hertürlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile, yurt dışında geçici olarak sergilendikten sonra geri getirilmelerine; Kültür ve Turizm Bakanlığınca teşkil edilecek yükseköğretim kurumlarının Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilim dallarının başkanlarından oluşan bilim kurulunun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye girişlerinde beyan ederek beraberlerinde getirdikleri yabancı kökenli kültür varlıklarını, çıkışlarında beraberlerinde götürebilirler.

Yurt dışına geçici olarak sergilenmek üzere kültür ve tabiat varlıkları gönderilmesi esasları ile, Türkiye'deki kordiplomatik mensuplarına beraberlerinde getirdikleri bu tür varlıkların giriş ve çıkışlarında yapılacak işlemler, istenecek belgeler ve ilgili diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığının birlikte düzenleyecekleri yönetmelikte belirtilir.

Yurt Dışından Getirme:

Madde 33 - Yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir.

Kopya Çıkarma:

Madde 34 - Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ören yerleri ve müzelerdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır.

Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMA, SONDAJ, KAZI VE DEFİNE ARAMA**Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni:**

Madde 35 - Bu kanun hükümlerine tabi, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir, Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazı için gerekli ruhsatname, Genelkurmay Başkanlığının iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini değiştiremezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

Maliklerin Mülkleri İçinde Yapılacak Kazılar:

Madde 36 - Taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin kendi mülkleri içinde kültür varlığı aramak maksadı ile araştırma, sondaj ve kazı yapmaları da bu Kanunun 35 ve 41 inci maddeleri hükümlerine tabidir.

Kazı İzninde Usul:

Madde 37 - Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan kazı kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj, ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı İzninin Devredilmeyeceği:

Madde 38 - Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, Sondaj ve Kazı İzninin Hükümsüzlüğü:

Madde 39 - Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.

Araştırma, Sondaj Ve Kazı İzninde Süre:

Madde 40 - Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan Çıkan Eserlerin Müzelere Nakli:

Madde 41 - Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü takdirde, tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığınca askeri müzelere devredilir.

Zarar Vermede Tazminat Yükümlülüğü:

Madde 42 - Kazı ve sondaj izni alanlar, bu çalışmayı sahipli arazide yaptıkları takdirde, kazı, sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler, Arazi sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturacağı komisyonca takdir edilecek tazminat karşılığında, kazı ve sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar.

Bu gibi yerler, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılabilir. Yabancı bilim kurumlarınca yapılan kazılarda, bu kamulaştırmanın bedeli kazı sahipleri tarafından ödenir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde genel kamulaştırma hükümleri uygulanır. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma bedellerinin takdirinde, kazı, sondaj ve araştırma faaliyetlerinden önce, mevcut kültür ve tabiat varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri ile, bu faaliyetler sonucu bulunan kültür varlıklarının değeri, dikkate alınmaz.

Yayım Hakkı:

Madde 43 - Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığına geçer.

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülecek mazeretler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Giderler:

Madde 44 - Kazı, sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmadan çıkan kültür varlıklarının yerinde korunmasını sağlamak maksadıyla, kazı yerinde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları ile kazı yerinin eski haline getirilmesinin gerektirdiği giderleri karşılamak, kazı sırasında meydana gelebilecek zararları tazmin ve bunlarla ilgili bütün giderler, düzenlenecek yönetmeliğe göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında, kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından finanse edilen konularda, gider karşılıklarının mal sandığına yatırılması zorunlu değildir.

Korunma ve Çevre Düzenlemesi:

Madde 45 - Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, Kazı ve Sondajların Geçici Olarak Veya Tamamen Durdurulması:

Madde 46 - Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

Tesislerin Devri:

Madde 47 - Heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırma yapan şahıslar tarafından, işe başlamak için veya çalışmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa edilen depo, lojman ve benzeri tesisler ve malzeme, kazının sonunda bedelsiz olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunur. Bu tesislerin kullanım şekillerinin tayinine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

Araştırma, Kazı ve Sondajda Görevlendirilenler:

Madde 48 - Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığınca Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet

ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri, yönetmelikle belirlenir.

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil ödeneği ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığınca peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır. Temsil ödeneğinin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığınca tayin edilir.

Araştırma, Kazı ve Sondaj İzin Yasağı:

Madde 49 - Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar mensuplarına, araştırma, kazı ve sondaj izni verilmez.

Define Arama:

Madde 50 - Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU İLE KORUMA KURULLARI

Kuruluş, Görev, Yetki Ve Çalışma Şekli:

Madde 51 - (Değişik madde: 17/06/1987 - 3386/11 md.)

Yurtiçinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır;

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Koruma kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle,

Bakanlığa yardımcı olmak.

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Koruma Yüksek Kurulu Üyeliği:

Madde 53 -

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

Üyeler;

- (1) Bakanlık Müsteşarı,
- (2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
- (3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
- (4) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü,
- (5) Turizm Genel Müdürü,
- (6) Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya yardımcısı,
- (7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (9) Koruma kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye.
- (10) Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (11) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı.

Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır.
Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci Üyelerin Nitelikleri

Madde 54 - Koruma Yüksek Kurulunun temsilci üyelerinin, yükseköğretim görmüş olmaları ve 53 üncü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihan yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulu Üyeliğinin Sona Ermesi, Süresi ve Huzur Hakkı:

Madde 55 - (Değişik madde: 17/06/1987 - 3386/13 md.; Değişik madde: 14/07/2004 - 5226 S.K. /10.mad) *1*
Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder.

Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerinin görev süresi beş yıldır.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (3000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.

Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan koruma bölge kurulu üyelerinin üyelikleri sona erer.

Koruma Kurullarının Görev, Yetki Ve Çalışma Şekli:

Madde 57 - (Değişik madde: 17/06/1987 - 3386/14 md.)

Koruma kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

- Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,
- Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, *1*
- Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak, *1*
- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak. *1*

Koruma Kurullarının Oluşumu:

Madde 58 –

Koruma Kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

- Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasında Bakanlıkça seçilecek beş temsilci, *1*
- Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,
- Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,
- Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden bir teknik temsilci, *1*
- Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar bölge müdürü veya teknik temsilcisi,
- Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci. *1*
- Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü.

Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağırılabilir.

İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler.

Kararlara Uyma Zorunluluğu

Madde 61 –

Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmî Gazetede yayımlanır.

Plânlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Kurul Üyelerinin Yolluk ve Gündelikleri:

Madde 62 - Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yol giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

Kurullarla İlgili Yönetmelik:

Madde 63 - Yüksek Kurul ile Bölge Kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığıyla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

ALTINCI BÖLÜM: İKRAMİYE VE CEZALAR

Kültür Varlıklarını Bulanlara Verilecek İkramiye:

Madde 64 - Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan taşınır kültür varlıklarını 4 üncü maddede yazılı makam ve mercilere, aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere:

a) Bulunan varlık, bunların mülkü içinde ise bu Kanunun 24 üncü ve 25 inci maddeleri uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

b) Bulunan varlık başkasının mülkü içinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığınca varlığın değeri dikkate alınarak, takdir olunacak bedelin %80'i ikramiye olarak bulan ile mülk sahibi arasında yarı yarıya paylaşılır.

c) Kültür varlığı Devlete ait arazide bulunmuş ise, takdir olunacak bedelin %40'ı bulana ikramiye olarak verilir.

d) Nerede bulunursa bulunsun haber verilen kültür varlığı korunması gerekli nitelikte olmadığı takdirde haber verenlere bu Kanunun 25 inci maddesindeki işlem uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

e) Nerede olursa olsun yeni bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı "Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun"da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.

f) Yukarıdaki fıkralardan herhangi biri uyarınca kültür varlıklarını bulan, haber veren veya yakalayan kişiler birden fazla ise verilecek ikramiyeler bunlar arasında eşit olarak paylaşılır.

g) Yukarıda belirtilen ikramiyelerin tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Kültür ve Turizm bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak yönetmelik esaslarına göre yapılır.

Cezalar:

Madde 65

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

Bu fiiller, korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise, verilecek cezalar bir kat artırılır.

b) Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar plânlarına ve koruma bölge kurullarınca belirlenen koruma alanlarında öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşaat ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

c) Bu Kanuna aykırı olarak yıkma veya imar izni veren kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

d) Bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerden bu Kanunun 57 nci maddesinin altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca izin almaksızın veya izne aykırı olarak tamirat ve tadilat yapanlar ile izinsiz inşaat ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar altı aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Usulsüz Belge Verenler, İlan ve Tebligat Yapanlar:

Madde 66-

Bu Kanunun 16 ncı maddesinde yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenler, fiil daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezası ile; bu Kanunun 7 nci maddesinde yer alan ilan veya tebligatı bilerek, süresinde usulüne uygun yapmayanlar ise, üç aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Haber Verme Sorumluluğuna ve Kültür Varlığı Ticaretine Aykırı Hareket Edenler

Madde 67-

Kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili olarak bildirim yükümlülüğüne mazereti olmaksızın ve bilerek aykırı hareket eden kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bildirimi yapılmamış olan kültür ve tabiat varlığını satışı arzeden, satan, veren, satın alan, kabul eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ancak, bu durumda birinci fıkrada tanımlanan suçtan dolayı ayrıca cezaya hükmolünmaz.

Ticareti yasak olmayan taşınır kültür varlıklarının izinsiz olarak ticaretini yapan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yurt Dışına Çıkarma Yasağına Aykırı Hareket Edenler:

Madde 68-

Kültür ve tabiat varlıklarını bu Kanuna aykırı olarak yurt dışına çıkaran kişi, beş yıldan oniki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

Tetkik ve Kontrole Muhalefet:

Madde 69-

Bu Kanunun 29 uncu maddesinde yer alan tetkik ve kontrole muhalefet edenler ile 41 inci maddede yer alan nakil işlerine aykırı hareket edenler altı aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Özel Mülkiyete Konu Olanlar:

Madde 70-

Bu Kanunun 24 üncü maddesine aykırı hareket edenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Kazı, Sondaj ve Araştırmaya İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket:

Madde 71-

Bu Kanunun 38, 42 ve 43 üncü maddelerine aykırı hareket edenler yüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılırlar.

Kamu Personeline İlişkin Kararlar:

Madde 72 - Bu Kanunun uygulanmasında, görevli kamu personeli hakkında yapılacak iş ve işlemler ve alınacak her türlü kararlar ve bu kararlara karşı yapılacak itirazlar, öncelikle incelenir ve sonuçlandırılır.

Özel Müze ve Koleksiyonculara İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket:

Madde 73-

Bu Kanunun 26 ve 30 uncu maddelerine aykırı davranışlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa üç aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası verilir.

İzinsiz Araştırma, Kazı ve Sondaj Yapanlar:

Madde 74-

Kültür varlıkları bulmak amacıyla, izinsiz olarak kazı veya sondaj yapan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Ancak, kazı veya sondajın yapıldığı yerin, sit alanı veya bu Kanuna göre korunması gerekli başka bir yer olmaması halinde, verilecek cezanın üçte biri indirilir.

İzinsiz olarak define araştıranlar, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, bu fiillerin yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla veya kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler tarafından işlenmesi hâlinde, verilecek ceza iki katına kadar artırılır.

Kişinin bu maddede tanımlanan suçları işlemek suretiyle bulduğu kültür varlığını soruşturma başlamadan önce mahallî mülkî amire teslim etmesi hâlinde, mahkeme verilecek cezada üçte ikisine kadar indirim yapılabilir.

İzinsiz olarak define araştıran kişinin, hakkında kovuşturma başlayıncaya kadar, kendisini bu fiili işlemeye gerekli cihazları temin etmek suretiyle sevk eden kişilerin kimliklerini açıklaması ve yakalanmasını sağlaması hâlinde, mahkeme verilecek cezada indirim yapabileceği gibi, ceza verilmesine yer olmadığına da karar verebilir.

El Koyma ve Müzeye Teslim

Madde 75

Bu Kanun kapsamında kalan suçlar nedeniyle el konulan taşınır kültür ve tabiat varlıkları müzeye teslim edilir.

YEDİNCİ BÖLÜM: DİĞER HÜKÜMLER

Yürürlükten Kaldırılan Kanunlar:

Madde 76 - 28/02/1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlakı Hakkında Kanun"; 25/04/1973 tarih ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"; 02/07/1951 tarih ve 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun" ile 18/06/1973 tarih ve 1741 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılmıştır.

Ek ve Geçici Maddeler

Ek Madde 1 –

Bu Kanunda yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri "koruma bölge kurulu" olarak değiştirilmiştir.

Alan Yönetimi, Müze Yönetimi ve Anıt Eser Kurulu

Ek Madde 2 - Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a) Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim plânı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır.

Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu kurulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. Bakanlıkça belirlenen alan başkanlığı görevini fiilen yürütenlere, Devlet memurları aylık katsayısının (20000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşmamak kaydıyla Bakan tarafından belirlenecek miktarda, damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tâbi tutulmaksızın çalışmayı takip eden her ay başında Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bütçesinden ödeme yapılır.

Yönetim plân taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.

Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim plânı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plânına uymak, ilgili idareler, plân kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

b) Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulur.

Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir.

Müze başkanlığı görevini yürütmek üzere; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye münhasıran ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşur. Müze kurulu, bünyesinden bir başkan seçer.

Müze kurulunun görüşleri doğrultusunda müze için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eser, koleksiyon korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlanır. Koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış toplamak, onursal müze dostu ödülü vermek müze kurulunun yetkisindedir. Müze kurulu müzenin işleyişine dair her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. Bakanlık bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

c) Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere münhasır anıt eser kurulu oluşturulur. Kurul; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler için tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. İlgili idarenin temsilcisi bu kurulun başkanıdır.

Kurul, eser için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar. Koruma ve geliştirme projesi kapsamındaki uygulamalar, anıt eserin tanıtımını yapmak, anıt eser için bağış toplamak, onursal ödüller vermek anıt eser kurulunun yetkisindedir. Kurul; eserin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine ilişkin her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. İlgili idareler bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 3 - 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı Kanunu ile belirlenen alanlarda ek-2 maddenin (a) fıkrası hükümleri uygulanmaz.

Geçici Madde 1 - Bu Kanunun 7 nci maddesine göre tespit ve tescil işlemleri yapılırken, 19 uncu yüzyıl sonuna kadar olan döneme ait taşınmaz kültür varlıklarının malikleri, bunların korunmalarına gerek olmadığını tespitini Kültür ve Turizm Bakanlığında isteyebilirler. Kültür ve Turizm Bakanlığı yönetmeliğe uygun bilgileri içeren bu başvuruları, görevlendirdiği uzmanlara incelettirerek, en geç üç ay içinde, Yüksek Kurula iletir. Yüksek Kurul en geç altı ay içinde konuyu inceleyip karara bağlar.

Geçici Madde 2 - Gerçek ve tüzelkişiler, koleksiyoncular, bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, ellerinde bulunan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarını, menşe göstermeksizin, 24 ve 25 inci maddelere göre Devlet müzelerine satabilir veya envanter defterlerine kayıt ederek en yakın müzeye onaylatmaları şartıyla Kanunun 24 üncü maddesi hükmünden yararlanabilirler.

Geçici Madde 3 -

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu büro müdürlükleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine döndürür.

Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılır. Bu düzenlemeler yapıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

Geçici Madde 4 -

Geçici Madde 5 - Bu Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımlanmasından itibaren en geç altı ay içinde hazırlanarak yürürlüğe konur.

Bu yönetmelikler Resmi Gazetede yayımlanır.

Geçici Madde 6 - Genel Kadro Kanunu çıkıncaya kadar, bölge kurulları için bu Kanuna ekli bulunan kadro cetveli uygulanır.

Geçici Madde 7

Kadastrosu devam eden taşınmazların sınırlandırma ve tespiti işleri ile devam eden davalarda da bu Kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrası hükmü uygulanır. Sınırlandırma ve tespitleri henüz askı ilanına alınmamış taşınmazların kadastro tutanakları kadastro komisyonuna intikal ettirilmek suretiyle bu Kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrasına uygun hale getirilir. 27/7/2004 tarihinden itibaren yapılan kadastro çalışmaları sonucu zilyetlik şartları olduğu halde sit alanlarında kalması nedeniyle Hazine adına tespit ve tescili yapılmış taşınmazlardan 1 ve 2 nci derece arkeolojik sit alanları dışında kalan sit alanlarındaki taşınmazların kadastro tutanaklarında zilyet veya hak sahibi olarak belirtilen kişilerin veya mirasçılarının, Kanunun yayımı tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde mahalli Maliye kuruluşlarına müracaatları halinde Maliye kuruluşunun talebi ile harca tâbi olmadan re'sen ilgilisi adına tescilleri yapılır.

YÜRÜRLÜK:

Madde 77 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

YÜRÜTME:

Madde 78 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

ÖZGEÇMİŞ

Gülşah KAÇMAZ, 1985 yılında Kayseri Bünyan’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir İli’nin Selçuk İlçesi’nde tamamladı. İzmir Selçuk Süper Lisesi’nden mezun olduktan sonra 2004 yılında Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü’ne girdi. 2008 yılında lisans öğrenimini fakülte birincisi olarak tamamladı. Aynı yıl Bartın Üniversitesi’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda yüksek lisans programını sürdürmektedir.

ADRES BİLGİLERİ

Adres: Atatürk Mahallesi 1027 Sokak

No: 1 Selçuk/İzmir

Telefon: 0 (232) 892 81 88

e-posta: gul.sah.k@hotmail.com